

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

«__» _____ 20__ р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 054 «Соціологія»

**на тему: «Трансформація ідентичностей ВПО внаслідок конфлікту на
Донбасі»**

Виконала:

студентка II курсу, групи СЛ – 72 мп

Муріч Світлана Сергіївна _____

Науковий керівник:

Кандидат політичних наук, старший викладач

Багінський А. В _____

Рецензент:

Кандидат наук з державного управління, викладач

Карпунець А. С. _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.
Студентка Муріч Світлана Сергіївна

Київ – 2018 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) за освітньо-професійною програмою

Спеціальність (спеціалізація) – 054 «Соціологія» («Врегулювання конфліктів та медіація»)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

«__» _____ 2018 р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Муріч Світлані Сергіївні

1. Тема дисертації «**Трансформація ідентичностей ВПО внаслідок конфлікту на Донбасі**», науковий керівник дисертації Багінський Андрій Владиславович старший викладач кафедри соціології, кандидат політичних наук, затверджені наказом по університету від «07» листопада 2018 р. № 4101-с

2. Термін подання студентом дисертації 07 грудня 2018 р.

3. Об'єкт дослідження – внутрішньо переміщені особи

4. Предмет дослідження - трансформації ідентичностей ВПО в період конфлікту на Донбасі.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

- вивчити базові концепції та підходи до поняття ідентичність;
- розглянути різні види ідентичностей;
- на основі офіційних документів визначити правовий статус вимушено переміщених осіб в Україні;
- виокремлення критеріїв та особливостей процесу соціальної адаптації вимушених переселенців;
- виявлення позитивних практик в інтеграції ВПО в практиках Європи та України;
- визначити регіональні особливості в формуванні ідентичності на Донбасі;
- виявити основні проблеми ВПО на новому місці перебування;
- визначити пріоритетні цінності ВПО до початку конфлікту, та після переміщення;
- проаналізувати вплив конфлікту на зміну ціннісних орієнтацій ВПО;
- виявити ставлення ВПО щодо майбутнього держави.

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу.
 7. Орієнтовний перелік публікацій.
 8. Дата видачі завдання СЛ72мп – 15.06.2018

9. Календарний план

№ з / п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	Визначення напрямку дослідження	28.08.2018 - 06.09.2018	«Виконано»
2	Формування джерельної бази дослідження	07.09.2018 - 20.09.2018	«Виконано»
3	Складання розгорнутого плану	21.09.2018 - 27.09.2018	«Виконано»
4	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	28.09.2018 - 10.10.2018	«Виконано»
5	Підготовка і написання I розділу дисертації	11.10.2018 - 24.10.2018	«Виконано»
6	Написання II розділу	11.10.2018 - 24.10.2018	«Виконано»
7	Підготовка програми та інструментарію дослідження	25.10.2018 - 08.11.2018	«Виконано»
8	Проведення дослідження та аналіз зібраних даних	09.11.2018 - 15.11.2018	«Виконано»
9	Написання III розділу, висновків та коригування списку літератури.	15.11.2018 – 29.11.2018	«Виконано»
10	Підготовка реферату магістерської дисертації	30.11.2018 – 5.12.2018	«Виконано»
11	Передача магістерської дисертації на кафедру	12.12.2018	«Виконано»

Студент

С.С. Муріч

Науковий керівник дисертації

А.В. Багінський

АНОТАЦІЯ

Муріч С.С. Трансформація ідентичностей ВПО внаслідок конфлікту на Донбасі. - Рукопис.

Магістерська дисертація на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 054 «Соціологія». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Кафедра соціології. – Київ, 2018. – 125 с., список використаних джерел з 96 найменувань.

У дисертаційній роботі розглядаються особливості трансформації ідентичностей внутрішньо переміщених осіб внаслідок конфлікту на Донбасі. Розглянуто міграційні процеси сучасності у контексті примусової міграції. Висвітлено способи адаптації внутрішніх переселенців у різних країнах. За допомогою фокус-групових досліджень та інтерв'ю проаналізовано ідентичності сучасних переселенців з Донбасу.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, ідентичність, конфлікт, війна, фокус-група, держава, громадянське суспільство, міграція, адаптація.

SUMMARY

Murich S.S. Transformation of the identities of the CIA as a result of the conflict in the Donbas. - Manuscript.

Master's dissertation for master's degree in specialty 054 «Sociology». – National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute». Department of Sociology. – Kyiv, 2018. – 125 p., references – 96 items.

In the dissertation the peculiarities of the transformation of the identities of internally displaced persons as a result of the conflict in the Donbass are considered. Migration processes of the present in the context of forced migration are considered. The ways of adaptation of internal migrants in different countries are highlighted. With the help of focus group research and interviews, the identities of modern migrants from the Donbas are analyzed.

Key words: internally displaced persons, identity, conflict, war, focus group, state, civil society, migration, adaptation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
Розділ 1. Теоретичні підходи до вивчення ідентичностей.....	15
1.1 Концепт ідентичності: історія та методологія.....	15
1.2 Принципи та типологія феномену ідентичності.....	30
Розділ 2. Адаптація ВПО та регулювання міграційних процесів.....	42
2.1 Адаптація та міграція в умовах глобалізації: світовий та український досвід.....	42
2.2 Біженці та внутрішньо переміщені особи в Україні: правовий, психологічний та соціальний аспекти.....	60
Розділ 3. Трансформація ідентичностей ВПО (внутрішньо переміщених осіб) в процесі їх соціальної адаптації та інтеграції.....	70
3.1 Регіональна ідентичність Донбасу.....	70
3.2 ВПО в період конфлікту в Україні.....	77
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні для України настали скрутні часи. Війна стала серйозним випробуванням для українців. За чотири роки існування конфлікту на території України, держава зіткнулася з новим для неї поняттям - внутрішньо переміщені особи (ВПО), простими словами – переселенці, які стали новою верствою населення. Зростання цієї верстви населення відбувається з березня 2014 року і по даний час. За даними Міністерства соціальної політики, станом 6 серпня поточного року, в Україні враховані 1 млн 516 тис. 237 переселенців з Донбасу і Криму.

Проблематика ідентичності в сучасній науці представлена різними підходами, які беруть свій початок з ХХ ст. Дослідження актуальні і на поточний період часу в соціологічній, психологічній, філософській та інших науках. Відомий американський соціолог М. Кастельс сказав: «...у ХХІ ст. залишаться тільки дві актуальні теми для досліджень – глобалізація та ідентичність» [1]. Питання ідентичності є динамічним та змінюється з часом, віком, територією і тд. За словами С. Гантінгтона, «ідентичність важлива тому, що визначає поведінку людини» [2, 50]. А саме поведінка властива певній людині або колективу і сприяє настроям і проявам в суспільстві в цілому. Це може бути результатом різних проявів в суспільстві – так і сталося в Україні, саме це послугувало передумовами українського конфлікту, що сприяло розколу українського суспільства. Завдяки впливу РФ на граничні з ним області – Донецьку та Луганську – ці регіони завжди мали схожі погляди, ще з початку 1990-х років, загострилися в період «Помаранчевої революції», а вже потім в ході подій Євромайдану та початку збройного конфлікту на територіях цих областей.

Глобальний характер носять і дослідження адаптації та інтеграції мігрантів, які пов'язані з особливостями трансформації сучасного українського суспільства, змінами в суспільній свідомості та реформуванням його соціальних інститутів.

Самі ВПО також у постійному пошуку інформації про себе та про подальші дії, так як є незахищеною соціальною групою. Під час переїздів їм, вже у

дорослому віці, приходится інтегруватись у вже складене суспільство та самоідентифікуватись по новому. Нині в Україні сформована дуже слабка національна ідентичність, що потребує позитивних змін. Зміни, які відбулися в самосвідомості вимагають значних зусиль задля подолання політичної та соціально-економічної кризи в життєдіяльності нації. Шляхом об'єднання української нації треба створити спільну системи цінностей, цілісність і збалансованість якої дають можливість усвідомити суспільству національні інтереси та інтереси державності, а також сприяння піднесенню національної гідності та самосвідомості запорука формування державно-національної ідентичності.

Актуальність дослідження направлена на шлях щоб виявити проблеми в ідентичності ВПО та зробити крок до споріднення суспільства та згуртування його. Для цього потрібно висунути нову, котра відповідає всім вимогам, ідеологію, яка б стала корінною для всього населення, щоб були спільні кроки в спільному напрямку дії та розвитку. Нова ідеологія потребує окремого розгляду, що сприятиме прискоренню державотворчих процесів в Україні, піднесенню національної самосвідомості суспільства та сформованості національної ідентичності через призму спільної свідомості.

Отже, характер колективної ідентичності та можливі прогнози до її досконалої побудови дають нові можливості в дослідженні суспільства. А проблема трансформації поглядів, цінностей, потреб тощо на сьогоднішній день взагалі набуває нового значення, яке базується на тому, що внутрішньо переміщені особи знаходячись в умовах конфлікту перебувають постійно у напруженому психологічному стані, який обумовлений стихійним переміщенням зі своїх домівок на інші території держави. Це сприяє зміні світогляду, переоцінці ціннісних орієнтацій, поглядів і потреб, які були в минулому, тобто до часу початку конфлікту на Донбасі.

Ступінь розробленості проблеми. Поняття «ідентичність» має багату історію вивчення в різних областях наукового знання. Ідентичність як самототожність «я» розглядалася в онтологічному та гносеологічному ключі вже

давно, хоча і в різному термінологічному оформленні. Проблематика, пов'язана з самототожністю «я», активно розроблялася починаючи з філософії Нового часу. Це праці Р. Декарта, Дж. Локка, Д. Юма і особливо представників німецької класичної філософії. Пізніше різні аспекти самототожності (і, відповідно, несамототожності) «я» досліджувалися такими філософами, як К. Маркс, Е. Гуссерль, М. Хайдеггер, Ж. П. Сартр, М. М. Бахтін, Е. Фромм, Ж. Лакан, Ж. Дельоз, Ю. Хабермас, П. Рікер, В. Хесле, Н. Еліас, З. Бауман, Р. Баумейстер, П. Бурдьє, Е. Гідденс, М. Кастельс, С. Хантінгтон та багато інших.

Важливу роль у становленні поняття «ідентичність» як міждисциплінарного і в розширенні поля застосування самого терміна «ідентичність» зіграв американський психолог Е. Еріксон. В якості своїх попередників сам Еріксон називав З. Фрейда, К. Юнга та У. Джеймса. Паралельно з теорією Еріксона в рамках антропології (М. Мід, А. Кардинер, Р. Лінтон і К. Дюбуа) розвивалася теорія «базисної структури особистості», яка частково входить в проблемне поле феномена ідентичності. Надалі погляди Еріксона розвивали дослідники Дж. Марсія, А. Ватерман і інші.

Також феномен ідентичності досліджується в різних галузях соціологічного знання. В рамках когнітивно орієнтованої соціології дослідники Дж. Стефенсон, Х. Таджфел, Дж. Тернер і Г. Брейкуел займалися проблемою співвідношення особистісної та соціальної ідентичності. З позиції символічного інтеракціонізму ідентичність досліджувалася Ч. Х. Кулі, Дж. Г. Мидом, П. Бергером і Т. Лукманом, І. Гоффманом.

Серед представників вітчизняної науки, що займаються проблемою ідентичності, варто відзначити І. С. Кона, який займався вивченням особистісної ідентичності в контексті психології стає особистості. В контексті діяльнісного підходу в психології проблему ідентичності розробляє В. С. Агеєв. Становлення феномена ідентичності як історичного феномена дається в роботах Г. Г. Дилигенського, М. В. Заковоротний. Значна частина досліджень ідентичності в нашій країні присвячено проблемі кризи національної форми ідентичності в умовах формування нової системи цінностей в зв'язку з «розвалом» СРСР. Тут

можна відзначити таких дослідників як А. Ю. Агафонов, А. Р. Аклалі, Г. М. Андреев, С. А. Бондирев, Л. М. Дробижева, Е. П. Єрмолаєва, Д. Н. Завалішина, В. Л. Іноземцев, Д. В. Колесов, А. О. Морозов, Н. Ф. Наумова, С. В. Рижова, Т. А. Титова, В. А. Ядов.

Значною мірою актуальність дослідження підтверджується інтересом до цієї проблематики зарубіжних і вітчизняних вчених. У різні часи розробкою проблеми біженців та вимушених переселенців займалися зарубіжні вчені Г.Гудвін Гілл, Т. Хаджимануель, В. Таргонскене, Ю. Путцер, М. Вагнер, Ж.Егер, П.Банеке, Д.Макнамара, К.Нгуєн, Д.Патрик, Д.Хорекенс. А проблемою переселенців в Україні сьогодні займаються такі вчені як: Є.Лібанова, А.Сердюк, В.Гейц, І.Ніколайчук та інші.

При висвітленні питань, пов'язаних з адаптацією переселенців на нових територіях, велику допомогу надали дослідження, присвячені питанням психологічної адаптації переселенців. Серед таких робіт слід відзначити роботи: В.В. Гриценко, Ж.А. Зайончковская, М.М. Лебедева, В.М. Павленко, Є.І. Пивовар, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко, А.А. Сусоколов, Л.А. Шайгерова, Є.І. Шлягіна, П.С. Адлер, Дж. Берри, К. Оберг, П. Парк та інші.

Об'єкт дослідження – внутрішньо переміщені особи

Предмет дослідження - трансформації ідентичностей ВПО в період конфлікту на Донбасі.

Мета дослідження дослідити процес зміни ідентичностей ВПО в до конфліктний період та після початку військової агресії.

Для досягнення мети потрібно вирішити **завдання**:

- вивчити базові концепції та підходи до поняття ідентичність;
- розглянути різні види ідентичностей;
- на основі офіційних документів визначити правовий статус вимушено переміщених осіб в Україні;
- виокремлення критеріїв та особливостей процесу соціальної адаптації вимушених переселенців;

- виявлення позитивних практик в інтеграції ВПО в практиках Європи та України;
- визначити регіональні особливості в формуванні ідентичності на Донбасі;
- виявити основні проблеми ВПО на новому місці перебування;
- визначити пріоритетні цінності ВПО до початку конфлікту, та після переміщення;
- проаналізувати вплив конфлікту на зміну ціннісних орієнтацій ВПО;
- виявити ставлення ВПО щодо майбутнього держави.

Гіпотези дослідження:

Г-II: Внаслідок переміщення осіб, котрі були вимушені покинути свої домівки, у них сформувалося нові цінності, культурні погляди та соціальні потреби.

1. Національна ідентичність, як чинник консолідації суспільства
2. Рівень особистого та сімейного доходу, рівень освіти, наявність або відсутність роботи, заняття некваліфікованою працею або відсутність постійної роботи у вимушених переселенців є ознаками низької соціальної адаптації;
3. Висока орієнтація вимушених переселенців на соціальний захист і соціальні гарантії з боку держави, особливо проявляються в сфері праці та зайнятості, досить низькі матеріальні очікування і нерозвиненість мотивації у значної частини вимушених переселенців суттєво мінімізують їх потенціал соціальної мобільності і блокують спроби поліпшити своє становище;
4. В процесі формування територіальної цілісності держави відбувся розкол приналежності «українців» до ідентифікації – українець/українка, в результаті цього через деякий час спалахнув конфлікт між громадянами України, зокрема Донбасу за відокремлення від держави .
5. В процесі міграції (тимчасової міграції) у ВПО формується нова ідентичність, яка відповідає принципам території, де проживає особа.

6. В процесі інтеграції ВПО вони набувають нових ціннісних орієнтирів за період життя на інших територіях.
7. В процесі інтеграції ВПО втрачають ідентичність, що слугує кризі ідентичності, а в подальшому набуття нової.
8. Вплив регіональної ідентичності не дає змоги трансформації цього процесу в періоді інтеграції.

Теоретико-методологічну базу дослідження складають: аналіз – для вивчення стану наукової проблеми, метод синтезу – для аналізу соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Для аналізу аксіологічний і діяльнісний підходи, які дозволяють визначити ціннісні орієнтації ВПО в період конфлікту на Донбасі. Метод експертних інтерв'ю для глибокого розуміння зміни ідентичності чи навпаки дотримання власної позиції, метод фокус-групового дослідження для виявлення проблем ВПО та розуміння колективного існування в іншому суспільстві.

Теоретичне і практичне значення дослідження: охоплює як інформаційно-аналітичну сферу застосування, так і практичну. Результати дослідження можуть становити інтерес для викладачів та студентів вищих навчальних закладів, що займаються проблемами соціології, політології, міжнародних відносин, в ході спецкурсів, присвячених проблемам біженців і вимушених переселенців та як основний матеріал для написання рефератів та наукових робіт з предметів «Теорія соціальної роботи та організації соціологічної служби», «Соціальне управління», «Соціальне прогнозування» та «Соціологія міста».

Висновки роботи можуть використовуватися органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, установами соціальної роботи в місцях масового припливу біженців і вимушених переселенців, організацією «Червоний хрест» та волонтерами.

Емпіричну основу дослідження становлять статистичні дані, аналіз офіційних документів (закон України «Про забезпечення прав і свобод

внутрішньо переміщених осіб» № 1706 -VII від 20.10.2014, постанови КМУ, накази МВС та листи Міністерства освіти та науки), дослідження українського офісу міжнародного дослідницького агентства IFAK Institut «Особливості свідомості та ідентичності жителів підконтрольних і окупованих територій Донецької області». На замовлення Міністерства інформаційної політики в грудні 2017 року були опитані жителі окупованої та неокупованої території Донецької області, експертні інтерв'ю з вимушеними переселенцями, фокус-групове дослідження, проведене авторкою серед внутрішньо переміщених осіб, проведене 21 листопада поточного року, метою якого було виявити основні ціннісні орієнтації ВПО в період конфлікту на Донбасі.

Наукова новизна: складається з виведення пріоритетних ціннісних орієнтацій для ВПО під час конфлікту та дослідження трансформації ідентичності з переїздом на нове місце перебування.

Структура та обсяг дипломної роботи. Загальний обсяг роботи сторінок 125 сторінок. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ.

1.1 Концепт: історія та методологія

Ідентичність, як міждисциплінарне поняття, яке досліджують різні вчені: соціологи, антропологи, філософи, політологи, психологи та журналісти. Саме за визначення орієнтації, місця та поведінки людини в соціумі відповідає феномен ідентичності, яка буває двох типів колективна та індивідуальна, але сьогодні розрізняють і національну і громадянську, і культурну, етнічну, особистісну, регіональну, професійну та інші. Українські вчені - Н. Й. Черниш, М. О. Шульга, І. О. Кресіна вважають: «загальна ідентичність складається з окремих «ідентитетів», які різноманітні за сферами прояву й спрямованостями» [4, 167; 5, 83–89; 6].

Ідентичність - усвідомлення особистістю своєї приналежності до тієї або іншої соціально-особистісної позиції в рамках соціальних ролей і його станів.

Філософи розглядають поняття «ідентичність» в контексті буття та розвитку індивідуальності, через процес пізнання самого себе.

Психологи одні з перших почали вивчати ідентичність як поняття, де головним аспектом стала особистісна ідентичність, розвиток якої відбувався через вивчення механізму ідентифікації.

Ідентичність, як поняття вперше детально описав Е. Еріксон у роботі «Дитинство та суспільство» (1950), але не дав чіткого формування цього поняття. Він розумів ідентичність як процес організації життєвого досвіду в індивідуальне Я [7, с. 8]. Його працею зацікавилися наукові школи, які досліджували поняття «ідентичність» як соціальне. Під ідеєю соціальності поняття «ідентичність» маємо на увазі вплив соціальних інститутів, підлягає дослідженню в суспільстві та ідеях взаємозв'язків між різними типами ідентичностей.

Дж. Мід, один з представників символічного інтеракціонізму, який вивчав ідентичність як процес становлення та зародження різних ідентичностей у

взаємодії. В такому випадку індивіди набувають певних значимостей, які визначають її соціальну поведінку та соціальні дії і впливають на процес формування ідентичності. Таким чином ідентичність зароджується, трансформується та змінюється. Дж. Мід, не використовував у роботах поняття «ідентичність», а замінював поняттям «самість» (Self). Він розглядав поняття «самість» розглядалася ним, як те, що формується в процесі соціальної взаємодії. Кожна людина сприймає себе такою, якою її бачать інші і в цьому заключається комунікативна природа за Дж. Мідом «Приймаючи ролі іншого, індивід оцінює себе з його точки зору. Людина отримує уявлення про себе, лише завдяки спілкуванню з іншими. Отже, ідентичність та інтеракція постійно переходять одна в одну» [8, с. 144–145; 9, с. 149–152]. Учений розкриває поняття ідентичності через прийняття ролі іншого. Оцінюючи себе з позиції іншого суб'єкта суспільних відносин, людина набуває критерії оцінки самого себе. Проте в його теорії існують і недоліки.

Абельс Хайнс говорить про те, що в аналізі виникнення ідентичності Мід не враховує конкретні історичні, економічні та соціальні умови цього процесу [10, с. 43]. Першим серед представників символічного інтеракціонізму почав використовувати термін «ідентичність» І. Гофман у своїй праці «Стигма» [11]. Стигма є своєрідною перепоною між явною та бажаною ідентичностями, яку індивід бажає приховати (такі перепони можуть бути найрізноманітнішого характеру: тілесні вади, різні фізичні відхилення, особливості поведінки, родові стигми раси, національності, релігії тощо). Стигма живиться соціальними очікуваннями. І. Гофман ставить питання: а яка ідентичність є справжньою? Коли віртуальна ідентичність (викликана соціальними очікуваннями) не збігається з наявною ідентичністю, виникає конфлікт, який негативно впливає на соціальну ідентичність. Очікування від соціальної ідентичності пов'язані і з типами рольових репертуарів. Очікування ж індивідуальної ідентичності стосуються не набору соціальних якостей, а типу інформаційного контролю, що доступне цьому індивіду. І. Гофман проводить зв'язки між особистісною та соціальною ідентичностями: конструювання особистісної ідентичності вимагає

звернення до певних аспектів соціальної ідентичності. Здатність ідентифікувати індивіда на особистісному рівні забезпечується за допомогою певної організації пам'яті (memory device), яке дає можливість об'єднувати інформацію про його соціальну ідентичність [11].

Отже, символічний інтеракціонізм у фокус вивчення ставить питання - способу вибудовування ідентичностей та процесу ідентифікації, залежності ідентифікації від соціального оточення й взаємодії. У подальшому розкриттю механізмів ідентифікації сприяла теорія соціальної ідентичності Г. Теджфела (Social Identity Theory). Він визначав соціальну ідентичність як ту частину ідентичності індивіда, яка виникає з усвідомлення свого членства в соціальній групі разом із ціннісним та емоційним значенням. Тобто, це знання індивіда про приналежність до певної групи, а також емоційна значимість його групового членства. Г. Теджфел запропонував модель, що пояснює міжгрупове існування та взаємодію ідентичностей. Продовженням таких ідей стала теорія самокатегоризації Тернера, яка передбачає набуття соціальної ідентичності в процесі соціальної категоризації [12; 13].

Наступним напрямком у формуванні засад ідентичності – є феноменологічна соціологія, яка є основою в процесі набуття соціального досвіду й те, як він впливає на спілкування зі світом. Представником цього напрямку є А. Шюц. В питаннях стосовно ідентичності він ставить на перше місце повсякденні практики, які потім формують ідентичності і можуть виступати не тільки як одна ідентичність, а як декілька властивих окремій людині. А. Шюц говорить про інтерсуб'єктивність світосприйняття, що є основою для розмежування «своїх» і «чужих» ідентичностей [14]. Послідовниками А. Шюца стали П. Бергер та Т. Лукман із теорією соціального конструктивізму. Соціальна реальність виступає як категорія яка конструюється і є уявною. Повсякденне життя є реальністю і воно інтерпретується людьми й має для них суб'єктивне значення [15]. Таку ж логіку послідовники Шюца переносять і на поняття ідентичності, яку пояснюють через теорію соціалізації,

беручи за основу положення Дж. Міда про формування ідентичності через переймання на себе ролі іншого.

Найвідомішим теоретиком в пошуках ідентичності є американський дослідник Р. Баумайсте, який виділив соціальні, економічні, релігійні, філософські та культурні підстави для появи й розвитку ідентичності як соціального явища, починаючи від епохи Середньовіччя і до наших часів [16]. Представник американської прикладної соціології Р. Інглхарт наголошує на зміну цінностей із матеріалістичних на пост матеріалістичні. Якщо «раніше для західних суспільств головним був конфлікт класів, то тепер – конфлікт цінностей, ідеалів і форм суспільного життя, а звідси – й ідентичності» [17]. Ця трансформація соціальних процесів та інститутів, зростаюча соціальна мобільність, що проявляється в частій зміні соціальних ролей і переміщенням у соціальному просторі, викликають кризу ідентичностей. Позитивний або негативний результат подолання кризи ідентичності становить основу типологізації феномена ідентичності як такого. Сутність позитивної або негативної ідентичності розкриває необхідність усвідомлення, що феномен культурної ідентичності формується в результаті засвоєння нових культурних параметрів, що є проявом зміни архетипів культури. У цілому сучасні соціологічні теорії в дослідженні ідентичності роблять акцент на її мінливості та динамічності крізь призму теорії соціального простору [18], деталізують місце й значення ідентичності в сучасній культурі, а також визначають значення ідентичності в просторі соціальних відносин [19].

Згадана проблема перебуває в центрі уваги українських вчених, серед найбільш вагомих слід згадати дослідження Н. Черниш, В. Арбеніної, Л. Ази, О. Стегнія, В. Середи, К. Іващенко.

Дослідницькі перспективи згаданих вчених полягають у вивченні або регіональних, або вікових відмінностей у структурі колективних ідентичностей населення України, проте відчувається брак систематичних досліджень відмінностей у змістовому наповненні української національної ідентичності, тобто розробці типології національних ідентичностей. Найбільш поширеним

варіантом постановки проблеми є питання про те, з чого складається ідентичність особистості в часі і які її критерії.

Так, з точки зору Д. Локка, одну і ту ж особу утворює не одна і та ж субстанція, а одне і те ж безперервне свідомість. Він спростовує тези про те, що ідентичність персони може бути задана душею, бо душа безсмертна, і, якщо визнати її як критерій, це відкрило б можливість для переміщення душ.

З точки зору Локка, це абсурд, в іншому випадку люди, що жили в різні епохи, були одним і тим же людиною.

Ідентичність особистості обумовлює те, що вона відповідальна за свої вчинки і може бути за це винагороджена або покарана. Відповідальність за все скоєне базується на здатності людини пам'ятати про зроблених ним у минулому діях. Відповідальність особистості, забезпечена її свідомістю, стає виправданням справедливості фінального вироку, відплати і покарання. Теза Локка про те, що ідентичність полягає не в тотожності будь-якої субстанції (будь вона матеріальна або нематеріальна), але в тотожності свідомості, привернув численних послідовників з тієї причини, що пояснював привілейований доступ, який має кожна особистість до власної ідентичності: персона тотожна з тією, що існувала вчора, за умови, що вона пам'ятає (або здатна до такого спогаду) дії і переживання тієї персони [20].

Для Юма проблема ідентичності є враження про «Я» як об'єднаному, складному феномені. Але якщо виходити, що «Я» має бути тотожним самому собі, то таким має бути і враження, що породжує ідею нашого «Я». А раз такого незмінного враження немає, то немає і ідеї «Я» [21].

Проблема ідентичності, сформульована Локком як проблема того, яке підставу особистість має для впізнання самої себе як є тією ж самою в різних місцях і в різні часи, була дещо доповнена Юмом, який вважав, що «Я» - це ніщо, крім «пучка сприйняття». Люди «суть не що інше, як зв'язка або пучок (bundle or collection) різних сприйняття, що слідує один за одним з незбагненною швидкістю в часі і знаходяться в постійному плині, в постійному русі» [21, с. 345]. Однак неясно, як в будь-який момент часу можливий перехід від однієї

частини «Пучка» «Я» до іншої. На це Юм відповідав, що ідея нашого «Я» завжди безпосередньо наявна в особистість, становить елемент його самосвідомості, в тому числі і в якості здатного зв'язувати ті чи інші дії і ситуації з собою, як володіє, по-перше, тілом, і, по-друге, характером. Пам'ять людини є джерело особистої тотожності. Єдність «Я» є не просто єдність тіла, хоча воно становить дуже істотну частину «Я», а й єдність, що задається, що розвиваються характером особистості. Для особистості важливі її репутація, слава, ім'я, тобто ті її надбання, які не дані їй раз і назавжди, а набуваються і підтримуються.

Таким чином для ідентичності особистості виявляються вирішальними тотожність її тіла, пам'ять і постійні риси характеру, що дозволяють людині ставитися до думок і дій як до своїх власних. Сама по собі людина не здатна виявити свою персональну ідентичність. Вона відкривається йому тільки, якщо він може з'єднатися з суспільством за допомогою власного характеру і поділюваних з усіма установок і конвенцій.

Слід звернути увагу на роботу Шеллінга «Система трансцендентального ідеалізму» [22], де він простежує історію проблеми ідентичності: від несвідомих природних форм знання суб'єкта до власне самосвідомості. Абсолютність ідентичності як знання полягає в тому, що воно виявляється не просто об'єктивувати знанням, але і джерелом його отримання: «Самосвідомість є єдиним абсолютним актом» [22, с. 79].

Отже, знання абсолютно вільно, воно не потребує доказів. Таким знанням є, за Шеллінгом, споглядання. Якщо споглядання здатне породжувати свій об'єкт, то це інтелектуальне споглядання, якщо не здатна, то це чуттєве споглядання. Основу цього безмежного в собі самосвідомості становить ідеальна діяльність «Я», співвідноситься з реальною діяльністю. За Шеллінгом, самосвідомість - якась духовна діяльність «Я» (особистості) зі самотворення. Носієм будь-якого самосвідомості є «Я», а не маса.

Свідомість - це рефлексивне ставлення «Я». Під абсолютною абстракцією Шеллінг розуміє дію, «... за допомогою якого інтелігенція абсолютно підноситься над об'єктивним» [22, с. 142]. Свідомість, як вважає філософ, - це

породження живої діалектики, єдність реального та ідеального в діяльності особистості. Заслуга Шеллінга в тому, що він розглядав свідомість не як дзеркальне відображення світу речей, існуючих соціальних, політичних реальностей, а спробував пояснити його з духовної активності особистості, ввівши таку термінологію, як абсолютна абстракція, самоспоглядання, самовизначення, інтелігенція. Під інтелігенцією Шеллінг розуміє духовний процес - одночасно і творчий, і усвідомлює себе суб'єкт. Самовизначення, що проводиться інтелігенцією, він іменує волею. тільки завдячуючи акту волі інтелігенція може пізнати себе, стає сама для себе об'єктом.

За такою логікою можна припустити, що акт волі є визначальною характеристикою і цивілізаційної ідентичності. Якщо у Шеллінга категорія самосвідомості є системоутворюючою, то для Гегеля універсальність її сумнівна. Він звернув увагу на обмежені системо споглядальні можливості самосвідомості і в гносеологічному, і в онтологічному аспектах. Самосвідомість він розглядав як новий щабель у розвитку свідомості. Перехід свідомості в самосвідомість Гегель називав поворотним пунктом у розвитку свідомості, «де воно з барвистою видимості почуттєвого потойбічного вступає в духовний денний світло справжнього» [23, с. 94].

Загальне самосвідомість, за Гегелем, це поняття розуму, який існує як ідея, що розвинулася до самосвідомості. На цьому ступені, ступені розуму, людина має предметом самого себе, але пізнає себе через свідомість іншої людини. Самосвідомість Гегель тлумачив як «абсолютну діяльність» [24, с. 237]. Цю думку він розвиває далі, описуючи стосунки панування і рабства. Самосвідомість приходить до самосвідомості загального, коли перше знаходиться в стані жадання і одиничності. «Боротьба за визнання і підпорядкування влади пана є явище, з якого сталася спільне життя людей як початок держави» [24, с. 244]. Гегель розглядає загальне самосвідомість в нерозривному зв'язку з політичною історією, яка формується в конкретній боротьбі.

Серед російських філософів, які розглядали проблему ідентичності, був І.А. Ільїн, який вважав, що коли індивідуальні самосвідомості в результаті пошуку, боротьби піднімаються на рівень взаємного прозріння, виникає «органічна спорідненість душ» [25, с. 329]. Таке «соціальне зрощення» можливо тільки «Силою почуття, свідомості і волі» [25, с. 331]. Знання кожного про своє, тотожність з іншим є «тотожність суб'єктивних душ» [25, с. 347]. Ільїн підкреслює, що «духовна спорідненість людей аж ніяк не є «норма» або «вимога», або «ідеал» ... Це єдність, є на вищому щаблі єдністю волі і самосвідомості, є абсолютна і об'єктивна реальність: моральний колектив дійсно володіє єдиним самосвідомістю і єдиною волею» [25, с. 350].

Отже, різні теоретичні напрямки в дослідженні ідентичності зумовлені особливостями її прояву: психологів цікавить внутрішня (індивідуальна, особистісна) ідентичність, а соціологів – зовнішня (колективна, соціальна), що, визначає методи дослідження ідентичності. Але головним у сукупності всіх підходів є - ідентичність пронизує всі сфери життя, має свою структуру, механізми формування та зазнає постійних змін впродовж існування суспільства. Завдяки однаковому об'єкту вивчення від усіх теорій вони то доповнюють одна одну, то мають залежність, тому їх предметом виступає різні сторони ідентичності. Натомість сучасні прихильники теорії глобалізації йдуть на крок вперед та знаходяться в пошуках нових підходів вивчення, які зможуть виявити досі не визначені аспекти його формування.

Як правило особа належить до більш ніж однієї спільноти, тому і процес створення своєї ідентичності полягає у тому щоб прийняти, або заперечити деякі елементи ідентичності інших груп, до яких цей індивід не прагне приєднуватися.

Ідентичність не буває єдиним та стабільним поняттям. Категорія ідентичність змінюється з віком, із набуттям особистісного досвіду, на неї також впливає належність до соціальних, професійних і конфесійних груп, політичних і регіональних об'єднань. Складні риси в ідентичності притаманні мігрантам та особам з національних меншин. Тут вноситься поняття колективна ідентичність, в яке слід враховувати при вивченні проблеми ідентичності.

Ідентифікація – це процес самовідчуття людини всередині конкретної культури, усвідомлене сприйняття норм і зразків поведінки та свідомості, системи цінностей і мови, а також усвідомлення свого "Я" в конкретному культурному вимірі. Ідентифікація розуміється як центральний елемент самосвідомості, пов'язаний з відповіддю на запитання: "Хто я?", з фіксацією свого становища в системі суспільних відносин. Важливим моментом ідентифікації є самооцінка особи і суб'єктивне відчуття своєї причетності до конкретної системи культурних цінностей. [26].

Ідентифікація, як складова категорії ідентичності, складається з двох рис. Перша - здійснюється цілеспрямовано і, друга, реалізується за допомогою певних символічних засобів. Ідентифікація проявляється за допомогою засобів до яких відносяться релігійні символи, прапори, герби і гімни, певні спільноти різних рівнів, починаючи з сім'ї, яка підтримує свою історичну історичну тотожність за допомогою герба, корпоративного співтовариства, політичних партій і рухів з їх символікою аж до національних і супернаціональних утворень. В цьому розумінні ідентичність можна визначити як об'єкт соціального пізнання і методологічної рефлексії в умовах (мовна лояльність), використання тих чи інших мовних форм для демонстрації своєї приналежності до певного ідеологічного табору тощо [27, с. 142].

Особливий сенс терміни «ідентичність» і «ідентифікація» отримали в соціально-гуманітарних науках (соціології, соціальної психології, психології, соціальної філософії та ін.). У Новій філософській енциклопедії «ідентичність» визначається як категорія, що застосовується для опису індивідів і груп в якості щодо стійких, «тотожним самим собі» цілісності. Ідентичність є чи не властивість (тобто щось властиве індивіду спочатку), але ставлення. Вона формується, закріплюється (або, навпаки, перевизначається, трансформується) тільки в ході соціальної взаємодії» [28, с. 78].

Тобто ідентичність - це результат розумової діяльності індивідів (суб'єктів), що з'являється в процесі соціальної взаємодії, в ході якого індивід бачить і формує себе таким, яким бачать його інші. Кажучи про

міждисциплінарних відмінностях (в рамках соціально-гуманітарного знання) терміна «Ідентичність», можна виділити свою специфіку.

Так, соціологія розглядає ідентичність як «характеристику індивіда з точки зору його належності до будь-якої соціальної спільності, групі (статевий, вікової, економічної, етнічної, професійної тощо)» [29, с. 143]. Соціальна ідентичність відповідає на питання «Хто це?». Всі особистісні опису, характеристики, оцінки (тобто психологічний портрет), що відповідають на питання «Яка це людина?», безпосередньо співвідносяться з ідентичністю соціальної або мають на увазі її. Тому психологічні описи і нормативи не мають сенсу без урахування соціальної ідентичності.

У структурі ідентичності можна виділити «індивідуальний» і «громадський» рівні, які між собою тісно взаємопов'язані. Якщо індивідуальна ідентичність представляє сукупність характеристик, які повідомляють індивіду якість унікальності, то громадська ідентичність - результат ототожнення індивіда з очікуваннями і нормами його соціального середовища. Розділити ці два рівня ідентичності неможливо, тому що уявлення індивіда про самого себе, сприймаються ним як його власні і невіддільні від його індивідуальності, є в кінцевому підсумку - результатом впливу соціальних норм. У той же час власні норми індивіда можуть не збігатися з нормами і ролями навколишнього його середовища. Особистісний «Я» формується в результаті досягнення балансу між індивідуальною і громадською ідентичностями.

Кожен індивід володіє декількома різними ідентичностями, що створює в складних суспільствах проблему індивідуальної ідентичності (самості), тобто інтеграції і ієрархізації різних соціальних ролей індивіда в його самосвідомості. Залежно від того, що виступає підставою ідентифікації (професійний або етнічна група, регіон, політичний рух і т.д.), можна виділити різні типи соціальної ідентифікації: професійна (інженер, лікар, шахтар), етнічна (баварець, татарин, фламандець), регіональна (сибіряк, техасець), полічна (комуніст, демократ, ліберал), геополітична (Росія, США), цивілізаційна (Західноєвропейська, китайська) і ін.

Проблема соціальної ідентичності має свій етнокультурний аспект. В одних культурах (наприклад, західноєвропейська традиція) підкреслюється єдність і цілісність особистості незалежно від її конкретної соціальної ідентифікації; плинність і залежність особистісних властивостей від системи соціальних ролей розглядається як щось хворобливе, як показник кризи ідентичності. В інших культурах (наприклад, японської) акцентується множинність «Я», представлена сукупністю щодо автономних рядів відносин, прав і обов'язків.

Ці різні орієнтації проявляються на рівні як ідеології (релігійні, філософські тощо подання), так і буденного масової свідомості і мови.

У психології термін «ідентичність» вперше введений З. Фрейдом для модифікації феноменів патологічної депресії, а пізніше для аналізу-інтерпретації феноменів сновидінь, а також для дослідження формування суперего у дитини.

У сучасній психології термін «ідентичність» розглядається в наступних значеннях: 1) процеси інтеграції індивідом самого себе, свого Его з іншими суб'єктами, в процесі групових і міжособистісних відносин; 2) прийняття своїх або чужих приписів, законів, парадигм, еталонів, цінностей і т.д.; 3) уподібнення (частіше неусвідомлене) в формі переживань і дій суб'єкта себе іншій особі, як якого може виступати авторитет (друг, учитель, батько та ін.); 4) механізм постановки себе на місце іншого, виявляється у вигляді співпереживання, емпатії, перенесення суб'єкта в стан, обставини іншої людини і забезпечує успішніше розуміння і взаємодія і ін. [30, с. 183].

Таким чином, психологія розглядає «ідентичність» як один з найважливіших механізмів самоідентифікації людини з точки зору його поведінки, формування особистісно-моральної інстанції над-Я і прийняття моральних норм, заборон, цінностей та інших форм поведінки. Суб'єктами ідентичності частіше виступають діти, підлітки, дорослі. Об'єктом (моделлю) ідентичності є як реальні люди (батьки, однолітки, близькі люди), так і ідеальні особи (наприклад, герої художніх творів) або навіть тварини.

Підводячи якусь риску під вищесказаним, необхідно зауважити, що незважаючи на вузько дисциплінарні особливості терміна «ідентичність», існує велика частка умовності в існуванні даних «відомчих» кордонів. Хоча дані трактування спочатку склалися як паралельні і вирішальні різні завдання, ці області знання постійно перехрещуються; яскравим прикладом цього служить існування таких наук, як соціальна психологія, соціальна філософія та ін. в якості самостійних дисциплін.

У сучасній науці склалася традиція поєднання філософського і соціально гуманітарного розуміння «ідентичності». Сталося їх взаємопроникнення і взаємовплив. Вважається, що такий імпульс був даний американським вченим Е. Еріксоном, активно які працювали в 60-і роки ХХ століття. Він звернув увагу на багатозначність даного терміна, який в залежності від області вживання набуває свого значення і сенс. Він став вживатися настільки часто, що його застосування стало носити ритуальний характер, однак разом з тим концептуалізація ідентичності призвела до появи цінних досліджень. Е. Еріксон вважав, що «дослідження ідентичності в наш час стає такою ж стратегічним завданням, який за часів Фрейда було вивчення сексуальності» [31, с. 77].

Е. Еріксон розглядає ідентичність як психологічну категорію і як соціальну, кажучи не тільки про індивідуальну ідентичності, а й про «більш широкою» (етнічної, національної, цивілізаційної). Ідентичність для нього - це перш за все показник зрілої (дорослої) особистості, витоки і таємниці організації якої приховані на попередніх стадіях онтогенезу.

Е. Еріксон виділяє вісім стадій розвитку ідентичності, на кожній з яких людина робить (повинен зробити) вибір між двома альтернативними фазами рішення вікових і ситуативних завдань розвитку. Характер вибору позначається на всій подальшому житті в сенсі її успішності і неуспішності. Але крім особистої тотожності (незмінність в просторі), поняття «Ідентичність» має на увазі також і цілісність (спадкоємність особистості у часу), а отже, ідентичність мислиться не тільки як персональна, а й як групова (расова, громадська, статевая). Розглядаючи ідентичність як соціальне явище, Еріксон значну увагу

приділяє расової ідентифікації. Е. Еріксон говорить про так звану «ширшу ідентичність», (тобто, на наш погляд, про цивілізаційну ідентичність), яка формується в тому випадку, якщо протиборчі групи починають себе сприймати як одне ціле, об'єднуючись проти інших таких же глобальних груп.

У багатьох країнах, вважає Е. Еріксон, ведеться боротьба за ширшу ідентичність, яка (боротьба) перетворилася в фактор світового суперництва. Джерелами найширшої і ємної ідентичності, на думку Е. Еріксона, є технічні навички. Е. Еріксон, кажучи про «ширшу ідентичність», мав на увазі сукупність людей, з'єднаних певними історичними, мовними, релігійними та культурними зв'язками, по суті, торкнувшись проблему цивілізаційної ідентичності. Таким чином, термін «ідентичність» має склалося смислове значення, позначає процес співвіднесення одного об'єкта з іншим. Однак в залежності від області знання, в якому його застосовують, має своє значення і сенс. Особливе поширення цей термін отримав в соціально-гуманітарних науках (соціології, соціальної психології, соціальної філософії та ін.), де розглядається як категорія, здатна трансформуватися в свідомості індивідів тільки в ході соціального взаємодії дії і є властивістю індивіда (суб'єкта), завдяки якому він бачить і формує себе таким, яким бачать його інші.

Розглянемо вивчення ідентичностей через призму інтерпретативної соціології, яка насамперед займається вивченням ідентичностей. Вона використовує такі емпіричні методи як – глибинні інтерв'ю чи фокус-групові дискусії. Саме тому що в інтерпретативній соціології основними є ці методи існує думка про множинність ідентичностей. Відповідно до такої думки індивід має декілька ідентичностей, які проявляються в різних концептуальних контекстах. Але відповідність цих ідентичностей стосується ситуативного характеру, це стало доповненням в соціології в 1980-х–1990-х рр. і не стосувалося ієрархії ідентичностей. Це значить, що особа проявляє свої ідентичності в різних ситуаціях і не дає чіткого значення ким вона є. На привід цього існує дві точки зору. Перша стверджує, що індивід просто актуалізує ідентичності, набуті в ході рецепції та відтворення тих чи інших дискурсів, а

друга вважає, що індивід просто використовує ідентичності як ресурси, які дозволяють добитися бажаної для індивіда цілі [32, с. 186–187].

Згадані ідеальні типи пояснень частково співвідносяться вже з відомою дихотомією і дилемою соціологічного теоретизування “структура–діяч”: якщо дискурсивний підхід стверджує, що ідентичність індивіда – це результат впливу дискурсу, тобто *de facto* соціалізації індивіда, то інтеракціоністська вважає, що ідентичності є ресурсами, які індивід актуалізує в різних ситуаціях, аби максимально повно реалізувати власні цілі та плани. Спільним знаменником обох позицій є констатація факту, що набір ідентичностей індивіда є неупорядкованою множиною, з якою індивід ситуативно обирає ті чи інші ідентичності для реалізації у взаємодіях. Саме на ній ми зосередимо увагу, виносячи за дужки дискусію про джерело ідентичностей індивіда, оскільки вона не має безпосереднього стосунку до теми пропонованої статті. Для перевірки тези про ситуативність ідентичностей дослідники пропонують використовувати дискурс-аналіз [32, с. 184–192], оскільки вважають, що сама ідентичність є діалогічно конструйованою в процесі повсякденних інтеракцій та взаємодій. Згаданий метод має той недолік, що не дозволяє отримати репрезентативні дані (що констатують і прихильники дискурс-аналізу [32, с. 202–203]). Відтак, для соціології становить інтерес вироблення кількісних методів вивчення контекстуальної обумовленості ідентичностей індивіда. Іншою причиною для вироблення таких методів є суперечність між теоріями ідентичності *per se* та теоріями національної ідентичності. Зокрема, теза про ситуативність ідентичностей індивіда не отримала цілковитого сприйняття у дослідженнях національної ідентичності, яка розглядається як така, що домінує за будь-яких умов у всіх видах соціальних взаємодій, де остання вважається центральною в структурі ідентичностей індивіда [33]. Такі суперечки мають пояснення через те що обумовленість ідентичностей в різних контекстах вважається рисою постмодерних суспільств, а от національна ідентичність притаманна суспільству модерну, тому і принцип ситуативності не мав би на неї поширюватися.

Формування ідентичності насамперед пов'язано з процесами глобалізації в сучасному світі, які супроводжуються мультикультурним проявом. Глобалізація – це об'єктивний процес, що ставить перед сучасними культурами проблему можливості існування унікальних національних ареалів на карті сучасного світу на шляхах його об'єднання в єдиний економічний і культурний організм. Отже, процеси глобалізації не підкреслюють факту розділення культур, котрі формувалися впродовж багатьох років і відтворили певний набір якостей ідентичності. У період глобалізації відбувається зміна суспільних цінностей, але саме дослідження ідентичності стають особливо необхідними для нашого суспільства, а вагомі зміни в суспільстві саме призводять до трансформацій ідентичностей.

1.2 Принципи та типологія феномену ідентичності.

Ідентичність поділяється на два основних підвиди: індивідуальна та колективна. Е. Сміт розглядав типи колективної ідентичності в своїй праці "Національна ідентичність". Він вважав, що чинник роду є першим та основним типом колективної ідентичності. І сама рід є з'єднувальним компонентом ідентичностями інших видів. Колективні дії створюються завдяки чиннику родової ідентичності і залишаються у свідомості людини впродовж всього життя тому, що з народження людині базовими потребами є як індивідуальні так і колективні групові дії. Ще один тип ґрунтується на одиницях території та простору. Питання об'єднуючої сили виражається через формування регіональної ідентичності. І останній тип, котрий називає Е. Сміт – соціоекономічний. Пов'язуючи це з часами революції він наголошує, що групова та індивідуальна природа колективної ідентичності зазнали трансформації, а от культурні ідентифікації збереглися. Система культурних вподобань та ідентифікацій виділяють ще одну форму – класову свідомість. Вона визначається категоріями соціальних класів, що виступають як механізми рушійних сил

розвитку. Але Е. Сміт вважав, що клас не може бути основою для стабільної ідентичності, він обмежується основами культури та емоційними силами. Саме завдяки тому, що економічні пріоритети часто змінюються, деякі економічні групи не можуть утримуватися і це цей фактор є хитким в побудові стійкої колективної ідентичності., а з-за того, що в суспільстві існує далеко не один клас, їх інтереси розрізняються.

На противагу класовим ідентичностям Е.Сміт вводить інші різновиди ідентичностей, що більше відображають суспільні інтереси. Етнічна та релігійна ідентичність охоплює декілька класів і відмінність їх в тому, що вони базуються на інших критеріях. Релігійна ідентичність формується на єдності культури та її елементів – традиціях, обрядах, міфах, ритуалах, символів та цінностей, а класова ідентичність базується на засадах виробничої сфери. Також в релігійній ідентичності важливу роль грає психологічний чинник, він є основним базисом цього типу ідентичності. Е. Сміт справедливо підкреслює той зв'язок, що існує між релігійною та етнічною ідентичністю. Світові релігії прагнуть подолати етнічні кордони, однак, більшість релігійних спільнот збігається з межами етнічних груп. Інколи утворена релігійна спільність може трансформуватися в етнічну [34, с. 43-57]. На основі релігійних вподобань та цінностей людина сподівається на певні дії, якості, які для реального світу не існують. Духовна орієнтація в релігійній ідентичності зазначається як спосіб усвідомлення світу та певних ідеалів. Історія релігій світу красномовно демонструє можливість і навіть корисність взаємопроникнення високих зразків релігійної духовності [35, с. 307-308]. Натомість історія містить багато фактів фанатизму в релігіях.

В умовах сучасного світу цивілізаційна, регіональна та геополітична ідентичності набувають важливого значення. Основою регіональної ідентичності є проживання на одній території, специфіка регіонального життя та культурно-соціальний досвід та простір. Вона базується на специфіці територіях та знаннях в спільній історії. Оцінивши можливості значущості та можливостей в межах держави вони бажають вийти на новий рівень і на цій почві може виникнути конфлікт.

Регіональна ідентичність має свої особливості 1) ієрархічність, де на кожному рівні є своя специфіка, від маленької регіональних спільноти до країни. 2) інтенсивність, регіональні групи чи окремі особи ті їх вплив на регіон або певну територію. 3) втілення інтересів регіону та його потреб, зумовлене життєдіяльністю людей та особливостями території. Чим глибші ці особливості, тим помітніше відрізняються регіональні інтереси від загальнонаціональних [36, с. 34].

Всередині певної культури шляхом самовідчуття формується культурна ідентичність. Спільні інтереси та напрямки які є у взаємодії з культурою утворюють колективну стійкість – суспільство. Культура, як спосіб реалізації інтересів та цілей є комплексом для інтегрування та співіснування суспільств. В ході історії культурна ідентичність постійно зазнає трансформацій. В історії немає поняття «культура взагалі» тому що в кожній культурі є певний набір різних параметрів та різновидів за політичними, конфесійними чи соціальними напрямками.

Особливості політичного сприйняття як загальнонаціональних проблем важливий компонент формування регіональної ідентичності. Регіональна ідентичність набуває яскравості барв в час кризи ідентичності, коли людина усвідомлює, що сьогодні я це - я, а завтра я це - не я. Також внаслідок відносин на міждержавних рівнях та під впливом виключення регіону відбувається згуртування суспільства та більш якісно вираженої регіональної ідентичності на протигагу національній. Під впливом глобалізації зміни, яких зазнає регіональна ідентичність можуть сприяти розвитку політичної нації через шлях громадянської свідомості.

Вітчизняні науковці, досліджуючи проблеми регіоналізації ідентифікаційних практик, вказують на те, що регіональна ідентичність на Півдні та Сході виконує компенсаторну функцію, заступаючи для багатьох мешканців уже втрачену та поки ще не набуту нову державну ідентичність [37, с. 166]. Деякі дослідники звертають увагу, що регіональна ідентичність формується ба засадах певних субкультур шляхом пригнічення традиційної культури та суспільства.

В межах регіону інтеграція в політичній та економічній сферах впливають на регіональну ідентичність формування нового рівня регіональної ідентичності. Шляхом розпаду старих регіональних спільнот ми можемо спостерігати формування нових регіональних ознак під впливом іншої сторони та насаджування людям певних своїх ціннісних орієнтирів.

Місце і роль країни в світі – ключовий елемент в побудові геополітичної ідентичності. Геополітична ідентичність формується під впливом геополітичного місця та участі держави в світі. В процесі політичних відносин геополітична ідентифікація як стабілізатор культурно-історичної і соціально-територіальної спільноти. Це своєрідна міра самореалізації у геополітиці як невід’ємній складовій сучасного суспільства, ідентифікація з певною спільнотою, що сприймає спільні цінності й ототожнюється з певною територією [36, с. 15-16].

Категорія цивілізаційної ідентичності дає характеристику людині, яка належить до певних соціальних груп, народів та цивілізації. Цивілізаційна ідентичність – це найвищий рівень ідентифікації в основі якого є велика спільність людей, вона базується на колективній спільній долі людей та народів, які мають спільні норми, цінності та ідеали.

Незмінна характеристика суспільства, яка потребує постійної зміни, а також є універсальною складовою для багатьох суспільств – це цивілізаційна ідентичність. Колективна та індивідуальна ідентичності змінюються та трансформуються разом з суспільством і це відбувається як своєрідний процес. В результаті таких соціокультурних процесів одні ідентичності зникають, а інші, набувши нових ознак, утворюються. Також є здатністю ідентичностей зміна з досвідом, віком, статусом, групою, регіональних чи професійних об’єднань тощо. Різновиди ідентичностей – етнічної, гендерної та релігійної є більш сталими. Складними ідентичностями можна назвати ідентичності мігрантів та меншин – вони наслідують компоненти різних впливів на собі та намагаються трансформуватися в простір.

Як індивідуальна, так і колективні ідентичності є процесом, а не станом, соціальними за своєю суттю, оскільки конструюються соціумом і змінюються разом із ним.

Етнічна ідентичність – це результат процесу самоототожнення суб'єкта з певною етнічною спільнотою, що виражене в почутті спільності з членами цієї групи і сприйнятті як цінностей, так і її основних характеристик.

Формування статусу особи відбувається шляхом етнічної самоідентифікації. Цей статус може відрізнитися від об'єктивної етнічної ідентичності. Головним фактором розуміння та усвідомлення власної етнічної приналежності вважається контакт з представниками іншого етносу. З огляду на різноманіття та складну систему етнічних спільнот (субетнос, етнос, нація, етнолінгвістична та етноконфесійна група тощо) людина може себе ідентифікувати за різними напрямками та належали до декількох одночасно. Етнічна ідентичність формується у процесі первинної соціалізації людини, усвідомлення належності до певної етнічної спільноти є одним із перших проявів соціальної сутності людини [38, с. 147-148].

Національна ідентичність на противагу етнічній має динамічний характер і весь час перебуває процесі формування. Національна ідентичність залежить від сприйняття індивіда із певною етнічною групою під впливом спільних ціннісних орієнтацій.

Позитивні зміни в національній самосвідомості вимагають і значних успіхів у подоланні соціально-економічної й політичної кризи в життєдіяльності нації. Шляхом об'єднання української нації треба створити спільну систему цінностей, цілісність і збалансованість якої дають можливість усвідомити суспільству національні інтереси та інтереси державності, здійснити державно-національну ідентифікацію України, що сприятиме піднесенню національної гідності та самосвідомості.

Для того, що споріднити суспільство та згуртувати його, потрібно висунути нову, котра відповідає всім вимогам, ідеологію, яка б стала корінною для всього населення, щоб були спільні кроки в спільному напрямку дії та

розвитку. Нова ідеологія потребує окремого розгляду, що сприятиме прискоренню державотворчих процесів в Україні, піднесенню національної самосвідомості суспільства та сформованості національної ідентичності через призму спільної свідомості.

Основними факторами, які впливають на формування національної ідентичності є колективна пам'ять українського народу, економічний, політичний і культурний стан груп, та впливи на державу та її громадян із зовнішніх сторін. Завдяки тому, що Україна перебувала під владою інших держав - Речі Посполитої, Російської, Австро-Угорської імперій, а потім і в Радянському Союзі. Наслідком цього виявилось, що розвиток національної культури, мови, освіти традиції зазнали утисків та гноблення з боку тих держав. Це сприяло забуттю національних пам'яток, героїв, духовних цінностей, що стало запорукою зміни національної самосвідомості, колективної пам'яті та колективного знання.

Сьогодні це ще й визначилося тим, що українці не можуть знайти собі місце в світовій історії, усвідомити себе як націю, відчутти свою унікальність перед усіма та мати гідну власну державу. "Сили відштовхування розколювали на частини сегменти української спільноти, - зазначав С.Гантінгтон, - і притягували їх до цивілізаційних магнітів інших суспільств. Це формувало у них відчуття, що вони - різні народи і належать до різних територій" [39, с. 209].

Українська спільнота формувалася на зіткненні різних традицій, перетині культур та в межах інших цивілізацій, це стало кроком до ще більших розбіжностей в регіональних, культурних, ментальних, конфесійних відмінностях у свідомостях людей. Варто відмітити, що з формуванням української незалежної держави суспільство не тільки не згуртувалося, а навпаки набуло ознак розколу. Зараз в суспільствах відбувається різниця між різними поколіннями, частинами еліти, соціальними групами відносно державотворення та націєтворення. За даними вченого М.Михальченка, колективне пам'ятання українського народу можна визначити як складне, неструктуроване, хаотичне, з різними ідеями, міфами, ідеалами типами мислень, – що є як "реальним

відображенням буття людей", так і "помилковими судженнями про рушійні сили сучасного суспільного розвитку" [40, с. 204]. Розбіжності в колективній пам'яті стосуються різного сприйняття шляхів розвитку суспільства, але ця розбіжність і є рушійною силою суспільного розвитку.

Однак в Україні подібна ситуація є набагато складнішою - спільну мову між собою намагаються знайти покоління людей, які формувалися та діяли не лише у суттєво різних культурно-історичних укладах, а й на тлі численних війн та величезних соціальних катаклізмів, що супроводжувалися колапсом цілих держав, різкими змінами вектора суспільного поступу, кардинальними переоцінками цінностей, незліченними особистими драмами тощо [41, с. 141-142]. Такі суспільні групи мають різну систему цінностей, інтереси та потреби та досвід, що є поштовхом до розколу суспільної свідомості та суспільства в цілому. Значна кількість людей молодого покоління, які не знають радянського життя та того як накопичувалися деякі ресурси, які створювало старше покоління, народилися в незалежній Україні не розуміють старшого покоління яке народилося в радянські часи та все це створювало. Наприклад, є проблема визнання ОУН-УПА, Голодомору 1932-1933 рр., у свідомостях різних поколінь не існує єдності в цих питаннях до сприйняття цих подій, як спільних. Це стало розпаленням конфлікту на тлі історичного минулого, тому що суспільство не розуміє хто кому є національний герой Шухевич та Бандера чи Катерині II.

Зараз же при розколі суспільства існує така теза, що в кожного регіону свої національні герої, та своє бачення історії і майбутнього Української держави. Але спираючись на колективну пам'ять деякі політики замовчують та перероблюють деякі сторінки історії на свій лад, що приводить до супротиву населення та незадоволеності суспільства, яке має власну позицію щодо подій минулого. Такі процеси так чи інакше мають вплив на свідомість громадян, поглиблюючи суперечності між сучасним осмисленням та колективною історичною пам'яттю. Важливим чинником суперечності в суспільстві виступає питання мови. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. українці становлять 77,8% загальної кількості населення держави, тоді як українську мову

визнало рідною лише 67,5%. Як показало всеукраїнське опитування Інституту соціології НАН України в рамках щорічного соціологічного моніторингу "Українське суспільство" у 2008 р. серед 82,1% українців, 16% росіян, 1,8% представників інших національностей, які взяли участь в опитуванні, вважають рідною мовою українську лише 65,1%, тоді як російську - 33,1%, іншу мову - 1,5%. При цьому тільки 42% респондентів спілкуються в родинній сфері переважно українською мовою, 36,4% - переважно російською, 0,8% - іншою мовою, 19,9% - по-різному, залежно від обставин [42, с. 34, 74].

Велика частина суспільства не віддає перевагу мовному чиннику, як головному, але ж мова виступає як обґрунтована складова національної ідентичності та державності, тому що українська мова виступає ще й як чинник патріотичності в спільноті. Важливу роль у формуванні національної ідентичності відіграє національна еліта країни, яка повинна давати приклад авторитету країни з поміж інших держав та займатися питаннями державо- та націєтворення.

В.Липинський наголошував, що коли провідна верства населення має слабкі сторони: пам'ять, свідомість і інтелігентність за дуже сильної емоційності, та період коли еліта налаштована на власну вигоду, а не розбудову в собі свободи, волі та пам'яті, так нація не може мати ні авторитету, ні політичної культури, ні державного устрою. Така нація "може тільки вічно "відроджуватися", перебувати в стадії вічного політичного булькотіння і стихійного примітивізму, у стадії недорозвиненої, нереалізованої, недержавної нації [43]. Але не все так погано, слід дати належне, що деякі політичні сили все ж таки домоглися, в 1991 році, згуртування населення та формування нових ідей державотворення в Україні і відділилися від радянського союзу. Що підтверджує той факт, що існування колективного бачення майбутнього все ж таки існувало. Водночас, національна свідомість українського суспільства спиралася на радянські устої, що дали про себе знати в формуванні політичної еліти держави залишилися вихідці з комсомольців, тоталітаристів, цінності яких були сформовані при радянській владі. Зараз політична еліта України не може

показати приклад високих моральних принципів, патріотизму та високого рівня свідомості. Частіше за все влада не спрямовує свої дії на задоволення потреб населення, а навпаки спрямовує діяльність на те, щоб суспільство втрачало позиції та пріоритети.

Тому можна сказати наступне, що розмита свідомість еліти є запорукою нестабільного розвитку держави, посилює ганебні наслідки, перериває запровадження дієвих реформ та не гарантує стабільність.

Наступним важливим чинником в формуванні національної ідентичності є демографічна картина. Песимістичні настрої щодо дій влади, недовіра до політики, поганий рівень життя, низка народжуваність, висока смертність та безробіття, виступають як основні критерії, що породили протестні настрої суспільства. Наприклад, помаранчева революція у 2004 р., яка стала реальним та серйозним кроком українського суспільства, стосовно зміни влади та політичного режиму. Цей період ознаменувався тим, що свідомість українців «прокинулася». Такі події можна назвати історичними з боку державотворення. Такий крок у демократичне майбутнє характеризувався осмисленням гідності, самосвідомості, спільного бажання жити в вільній країні. Але ж такий переворот не виправдав очікувань. Нова українська еліта не зробила значних кроків вперед, так і не запропонувавши нову систему цінностей, яка було б запорукою формування ідентичності для всіх громадян держави, яка б була основою для згуртованості суспільства в цілому.

В сучасному вимірі Україна в напрямку трансформації нових ціннісних орієнтирів ґрунтується на європейську інтеграцію. Однак треба зазначити той факт, що ґрутуючи свою ціннісну систему тільки на західних принципах без прийняття свого світобачення не є формуванням саме національної ідентичності. Україна не може суто перейти на західні пріоритети, тому що забуття старих ідеологій дасть про себе знати в майбутньому. Звичайний громадянин часто не може навіть розрізнити «правих» і «лівих», «демократів» та «патріотів», це все тому, що в українській політичній системі існує багата кількість політичних партій та громадських організацій різних політичних вподобань. "Цю зневагу до

держави в Україні потужно підсилює низький рівень державницької свідомості еліти, бюрократії, чиновників усіх рівнів, внаслідок низьких духовних і професійних якостей яких формальну владу не поважає народ, вона по суті є нелегітимною. А коли так, то досить проблематичними є будь-які позитивні трансформації суспільства" [44, с. 18].

Завдяки розмитій свідомості та слабким зв'язкам в суспільстві, перед іншими державами відкриті шляхи до впливу на свідомість українського населення. Перш за все мова йде про шляхи проникнення ЗМІ на українське телебачення, що тягнуть за собою просування інших культурних цінностей на територію України задля свого власного інтересу. А це потужно впливає на самоідентифікацію, на створення цілісної національної ідентичності в державі, на громадянську позицію та активність – це є запорукою сприйняття українцями себе як частину чогось чужого, іншого. Шляхом створення і просування в масову свідомість сторонніх ціннісних образів, чужих нашій культурі ідеалів і цінностей підривається соціально-психологічна стійкість суспільства, тому це ніяк не сприяє згуртування населення України. "Не будучи господарем власного інформаційного простору, реально не зробивши українську мову державною, перебуваючи у чужоземній інформаційній блокаді, Україні важко реалізувати свою державотворчу національну ідею, з'єднати поняття етнічного і політичного українця в одне поле, йти своїм шляхом розвитку, акумулюючи і використовуючи вітчизняний і світовий досвід" [45, с. 80]. "Без сформованої україноцентристської свідомості з чітко визначеними параметрами духовної культури, мови, традицій, історичної пам'яті, базових національних цінностей змінити атмосферу на всіх рівнях суспільного буття надто складно, особливо у сфері формування суспільної та індивідуальної свідомості", - зазначає І.Надольний [46, с. 32].

Отже робимо висновки з попередньої інформації. Самосвідомість та національну ідентичність українського суспільства важко визначити завдяки суперечностям, розрізненістю, неоднорідністю, не чітким уявленням себе як нації, - в суспільстві й досі мають значення взаємовиключні думки, судження,

теорії, цінності та орієнтації. Ослаблена, розколота національна самосвідомість українського суспільства, нечіткість політичного курсу, відсутність свідомо визначеної стратегії і механізмів розбудови держави ставлять під сумнів успішність подальшого процесу державотворення. Формування національної ідентичності в свідомості громадян спрямоване на вирішення завдань та реалізації державної політики та інтересів громадян.

Позитивні зміни в національній самосвідомості вимагають і значних успіхів у подоланні соціально-економічної й політичної кризи в життєдіяльності нації. Шляхом об'єднання української нації треба створити спільну систему цінностей, цілісність і збалансованість якої дають можливість усвідомити суспільству національні інтереси та інтереси державності, здійснити державно-національну ідентифікацію України, що сприятиме піднесенню національної гідності та самосвідомості.

Для того, що споріднити суспільство та згуртувати його потрібно висунути нову, котра відповідає всім вимогам, ідеологію, яка б стала корінною для всього населення, щоб були спільні кроки в спільному напрямку дії та розвитку. Нова ідеологія потребує окремого розгляду, що сприятиме прискоренню державотворчих процесів в Україні, піднесенню національної самосвідомості суспільства та сформованості національної ідентичності через призму спільної свідомості. Щоб проаналізувати феномен ідентичності та співставлення національної ідентичності та етнічної треба виділити основні механізми та чинники її формування та формування ідентичності в умовах суспільних та соціальних трансформацій.

Розділ 2. АДАПТАЦІЯ ВПО ТА РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.

2.1 Адаптація та міграція в умовах глобалізації: світовий та український досвід

Адаптація – пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольова пластичність поведінки, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії.

Міграція - це переміщення населення з постійного місця проживання, пов'язане з перетином певних меж (міста, району, області, країни, материка).

Перш ніж проаналізувати адаптаційні процеси у сучасному світі, слід здійснити інтерпретацію таких понять як: «біженець», «внутрішньо переміщена особа», «адаптація» та «соціальна адаптація», виокремити критерії та особливості процесу їх соціальної адаптації.

Слід розуміти, що міграція є сталим рухом, який відбувається протягом всього існування людства. Міграційні процеси відіграли визначну роль в історії людства, з ними пов'язані процеси розселення, освоєння землі, розвитку продуктивних сил, а також змішання рас, мов і народів. Завдяки їй з'явилися нові категорії людей як біженці та вимушено переселені особи.

Масштаби міграційних процесів з початку 90-х рр. ХХ ст. мають безпрецедентний розмах. На сьогоднішній день, кількість людей, що живуть поза країнами свого народження або громадянства, оцінюється в 196 млн. осіб, що складає майже 3% від загальної чисельності населення світу [47].

Одним з аспектів міграції, є процес необхідної адаптації до нових умов життя переселенців. Він обумовлений значним спектром соціально-економічних, політичних та культурних чинників. Отже, соціальна адаптація мігрантів - один з об'єктів дослідження сучасної соціології.

У сучасній соціологічній і економічній літературі міграція класифікується: за видами, за типами, за формами та за причинами.

Серед причин міграції виділяють: 1) добровільна міграція, має на увазі переміщення людей, які добровільно покидають місце свого постійного проживання і переїжджають на нове місце проживання в своїй або іншій державі; 2) вимушена міграція (переміщення людей з метою пошуку притулку).

Суб'єктами вимушеної міграції визнаються наступні категорії осіб: 1) політичні (що шукають політичного притулку); 2) біженці (не громадяни України); 3) тимчасово переміщені особи (з районів військових дій, мігранти із зон екологічного лиха); 4) внутрішні мігранти, котрі переїжджали з сільської місцевості; 5) особи, які не мають статусу і не очікують його; 6) особи, які не реєструються в міграційній службі; 7) особи, які бажають повернутися на колишнє місце проживання [48].

Термін «біженці» вперше почали використовувати після Першої світової війни, під час якою тисячі людей покидали свої країни через переслідування, надзвичайні обставини, воєнні дії чи були вислані зі своїх країн за розпорядженням військової чи цивільної влади. Ще більших масштабів цей процес набув після Другої світової війни, що змусило держави негайно зайнятися вирішенням проблем таких осіб.

Під біженцями розуміються особи, які покинули свою країну внаслідок зовнішньої агресії, окупації, іноземного панування, події які серйозно порушили публічний порядок в країні в цілому чи в її окремій частині, через стихійні лиха природного характеру, через руйнування матеріальних основ їхнього існування, через наявність об'єктивної небезпеки переслідувань: за расою, національною ознакою, у зв'язку з належністю до певної соціальної групи чи політичними або релігійними переконаннями [49].

Біженець - міжнародно-правовий термін універсального характеру, який запроваджено Конвенцією ООН 1951 р. та Протоколом ООН 1967 р. Під поняттям біженець розуміється особа, яка в силу певних, цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися

захистом цієї країни внаслідок таких побоювань, і не має певного громадянства, знаходиться поза країною свого попереднього проживання не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [50].

В Україні статус біженців визначається Конституцією, Законом «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» 2011р. та іншими нормативно-правовими актами. За біженцями закріплені права на освіту, охорону здоров'я, судовий захист, здійснення культурних та релігійних заходів, на оплату праці, пенсії та інші.

Біженець та внутрішньо переміщена особа – ці терміни досить часто вживаються разом, проте їх слід відрізнити один від одного.

Внутрішньо переміщена особа - порівняно нове явище в міграції населення. Поштовхом до їх появи стали події в Югославії, країнах колишнього Радянського Союзу, коли певні категорії населення покидали обжиті місця через загрозу етнічних чисток, виселення, позбавлення майнових чи інших законних прав [49].

Внутрішньо переміщена особа або вимушений переселенець - це людина, яка вимушено переміщується з місця постійного проживання всередині своєї країни внаслідок збройного конфлікту, внутрішнього безладдя, систематичного порушення прав людини, а також внаслідок природних катаклізмів, спровокованих людською діяльністю [51].

Людей, які вимушені були переїхати з однієї частини України в іншу називають переселенцями. На цьому наголошували експерти з ООН і громадських організацій - учасники зустрічі українських медіа, що відбулася 19 вересня 2015 року в Києві. Під час заходу було розглянуто інформаційну кампанію з подолання наслідків, запобіганню стигматизації переселенців з Криму і Сходу країни [52].

Сучасне міжнародне право не регулює питань вимушених переселенців. Раніше вважалося, що вони з'явилися внаслідок громадянських війн, внутрішніх заворушень і конфліктів, а тому не підпадають під міжнародне регулювання. На сьогодні проблеми вимушених переселенців набули міжнародного характеру [49].

Розглянувши підходи до визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» і наявні в науковій літературі системи класифікації, автор прийняв власну класифікацію, яка в повній мірі відповідає цілям і завданням дослідження, за такими ознаками: 1) за напрямком: «виїжджаючі» і «приїжджають»; 2) за місцем походження: зовнішні і внутрішні; 3) з причин: внаслідок актів насильства, політичні переконання, економічні, соціальні та екологічні; 4) за часом проживання: постійні і тимчасові.

Звикнути до інших умов життя відразу непросто. Як і в будь-якій незнайомій обстановці необхідний час на адаптацію. Тим більше якщо мова йде про таке поняття як адаптація переселенців.

Успішна соціальна адаптація вимушених переселенців вносить істотний внесок в розвиток економіки, соціальних відносин, культури, політичну стабільність, знижує соціальну напругу в суспільстві, пом'якшує ефект депопуляції корінного населення. Концентрація біженців і вимушених переселенців різниться по суб'єктам України, однак проблема їх соціальної адаптації актуальна для всіх регіонів країни і всього українського суспільства [53].

Отже, адаптація - процес фізичного, психо - фізіологічного і соціального пристосування до середовища людини.

Соціальна адаптація вимушених переселенців визначається як встановлення оптимальних відносин вимушених переселенців з соціальними інститутами, групами, органами влади на території проживання; закріплення тенденції до партнерських відносин з іншими групами, здійснюване на основі вирівнювання показників їх соціального і економічного стану; нормалізація морально-психологічного самопочуття переселенців на основі виявлення почуття приналежності до місцевого співтовариства, усвідомлення і прийняття цінностей, переконань, норм.

Відомий дослідник К. Додд виділив чотири моделі поведінки вимушених переселенців в умовах нового життя, які нами були проаналізовані, отже: 1) Flight - своєрідна спроба уникнути будь-якого контакту з місцевим населенням і

його культурою. Зазвичай подібна модель характерна для переселенців з низьким соціальним і освітнім рівнем, які переселяються групами і створюють свій мікросвіт. Дана стратегія не є продуктивною, оскільки виникає «ефект гетто» і з цього утворюються такі наслідки як: низький рівень життя, висока злочинність, бідність; 2) Fight - активне перенесення своєї етнокультури. Як правило, супроводжується відторгненням з боку місцевого населення і міжетнічними конфліктами; 3) Filter - найпродуктивніша модель, яка полягає в пошуку взаємного компромісу між представниками різних культур. Взаємообмін цінностями і досвідом але збереження своїх особливостей; 4) Flex - пасивне злиття з представниками місцевого населення, відмова від свого коріння [54].

При вивченні критеріїв і чинників соціальної адаптації біженців та вимушених переселенців акцент робиться на оцінці життєвих орієнтації, ціннісних устремлінь, визначенні динаміки поведінки на ринку праці, з'ясування їх соціальних переваг і можливих засобів самозахисту, виявленні установок на певну модель соціальної поведінки. Формується адаптаційна поведінка, яка залежить від того як біженці і вимушені переселенці оцінюють своє економічне становище, обстановку на новому місці поселення і в країні в цілому, а також якими засобами забезпечують виживання і розвиток себе і своєї сім'ї, ступінь їх інтернальності (опори на власні сили) і екстернальності (опори на державу) [55].

Серед усього різноманіття критеріїв і чинників соціальної адаптації стосовно біженців та внутрішньо переміщених осіб, виділені наступні критерії: 1) успішність соціальної адаптації - не відмова від своїх культурних цінностей і повне прийняття іншої культури (в цьому випадку мова йде скоріше, не про адаптацію, а про асиміляцію), а здатність таким чином поєднати різні цінності, щоб освоїти і прийняти нові культурні норми і правила, зберегти власну самобутність; 2) відсутність умов для самореалізації виявляється, в деяких випадках, не менш важливою перешкодою для успішної адаптації, ніж незадоволеність матеріальними потребами; 3) відсутність повноцінного спілкування і взаємодії з місцевим населенням призводить до виникнення почуття відчуженості, непотрібності і марності; 4) ступінь задоволеності

некорінного населення проживанням в іншій країні, його «соціальне самопочуття»; 5) поступово формується у вимушених переселенців і біженців почуття приналежності до певної соціальної групи, нового для них суспільства, усвідомлене співвіднесення себе з нею (нова самоідентифікація); 6) характер адаптивної діяльності; 7) часова протяжність; 8) зацікавленість і сумлінність у праці, свідоме ставлення до справи, ініціативне включення в роботу, прагнення до максимальної реалізації своїх можливостей; 9) соціальний статус індивіда на новому місці поселення, його рівень; 10) психологічна задоволеність людини середовищем, яке при порушенні адаптації може супроводжуватися: депресивним настроєм, тривогою, занепокоєнням, почуттям нездатності впоратися з ситуацією, пристосуватися до неї [56].

Всі перераховані критерії ми об'єднали в п'ять груп: 1) соціальне самопочуття мігранта; 2) ідентифікація мігрантів з новим середовищем; 3) ступінь реалізації внутрішнього потенціалу мігранта; 4) характер відносин із середовищем; 5) здатність підвищення культури адаптуючого середовища.

Питання соціальної адаптації стоять сьогодні досить гостро. Через зростання темпів змін (політичних, економічних, культурних, соціальних та інших) вимагає від індивіда досконалого володіння стратегіями адаптації. У свою чергу, динаміка розвитку суспільства сьогодні така, що міграційні процеси набувають все більш широке значення з кожним днем у всьому світі.

Проаналізувавши теоретичні засади вирішення проблем адаптації біженців та внутрішньо переміщених осіб, детально зупинитись слід на практичних прикладах соціальної адаптації в Сполучених Штатах Америки, Європи та Росії.

Згідно з доповіддю Департаменту ООН з економічних і соціальних питань, опублікованому 11 вересня 2013 року, чисельність мігрантів в світі склала 232 млн. чоловік або 3,2 % населення Землі. Найбільшими в світі міграційними коридорами володіють Сполучені Штати Америки з 45,8 млн. мігрантів, Європа – 31,5 млн. мігрантів та Росія – 11, 2 млн. мігрантів [57].

За останнє півріччя 2015 року, ще до розгортання міграційної кризи, УВКБ ООН звітувало про більше ніж 5 мільйонів осіб, котрі були вимушені змінити

своє місце проживання з початку 2015 року внаслідок політичних переслідувань, збройних конфліктів та порушень прав людини. З них 4,2 мільйона осіб були зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, 839 тисяч осіб були переміщені за межі своєї країни. Загальна кількість шукачів притулку та внутрішньо переміщених осіб кардинально зростає протягом останніх 4 років, і на середину 2015 року становила 58 мільйонів, що спів розмірно з населенням Італії [58].

Протягом усього часу існування Сполучені Штати Америки імміграція була сильною стороною національної ідентичності. Сьогодні в Сполучених Штатах кожен восьмий житель є або був іммігрантом, тобто був народжений за межами США. Це найвищий рівень іммігрантів у загальній чисельності населення держав з часів 20-х років ХХ століття.

Спираючись на історичні довідки, ми можемо сказати, що протягом всього часу існування США міжнародна імміграція грала і продовжує відігравати важливу роль. Сполучені Штати повністю зобов'язані своїм становленням міжнародної міграції, імміграції з Європейських країн [59].

За свою відносно молоду історію США накопичили величезний досвід регулювання міграційної політики. Протягом всього періоду в імміграційній політиці США можна умовно виділити кілька періодів, кожен з яких характеризується окремими рисами, що відрізняють його від інших періодів. В основі умовного поділу імміграційної політики на етапи лежить принцип правового регулювання імміграції владою США. В процесі своєї еволюції, імміграційна політика пройшла шлях від повної відсутності будь-яких обмежень на в'їзд в країну нових іммігрантів до жорсткого контролю і регулювання з боку влади імміграційного потоку.

Імміграційну політику США умовно можна розділити на 5 етапів: колоніальну еру, еру «відкритих дверей», еру регулювання, еру обмежень і еру лібералізації. В основі класифікації лежить ступінь регулювання імміграції державою. У період колоніального освоєння Північної Америки і до 1861 р. участь влади в регулюванні міграційних процесів було мінімальним. У цей період в імміграції бачили основне джерело економічного зростання і

процвітання країни, тому влада кожного штату активно займалися залученням нових іммігрантів. Починаючи з 1861 р., регулювання імміграції стає прерогативою федеральної влади, що встановлюють загальні правила допуску в країну нових іммігрантів. У 20-х роках ХХ ст. це регулювання перетворилося в жорсткі кількісні обмеження - квоти, що ґрунтуються на етнічній приналежності іммігрантів. І тільки з 1965 р. був прийнятий новий курс, спрямований на лібералізацію імміграційного законодавства США, що скасовує систему квот, засновану на етнічну приналежність іммігрантів [60].

Отже, аналізуючи такий великий досвід у вирішенні проблем з переселенцями, можна виявити такі складові адаптації у соціальне середовище США, на прикладі «U- кривої». Перший етап - «медовий місяць» - це перший час знаходження адаптантів в новому середовищі. Він характеризується піднесеним настроєм, позитивним і емоційним сплеском, але вкрай обмежений у часі (від двох тижнів до шести місяців). Завершується ця стадія зіткненням адаптантів з «чужими» для них соціокультурними умовами. Другий етап адаптації мігрантів - зіткнення, конфліктні відносини з приймаючим середовищем. Це зіткнення в результаті призводить до стресогенного стану, дискомфорту. Почуття, які відчуває адаптант на цьому етапі, можна охарактеризувати як «культурний шок». Третя стадія процесу соціальної адаптації - наслідки культурного шоку. В цей період деструктивний стан здатний привести до розвитку у мігрантів зовнішньої агресії. Часто такі почуття змушують адаптантів залишати нове середовище. Згідно з концепцією «територіальної втечі», найчастішим наслідком культурного шоку є переїзд в іншу країну, регіон, повернення на Батьківщину. Разом з тим, можливі варіанти, коли мігранти, стикаючись з проблемами, здатні їх вирішувати, знаходячи для цього адекватні шляхи. Четвертий етап соціальної адаптації характеризується можливістю досягнення психологічного і соціального комфорту в нових умовах. На цьому етапі здобуваються знання і соціальні навички, освоюється інший етнокультурний фрейм. П'ята стадія - «довгострокова» адаптація. Вона передбачає поступову і постійну включеність

адаптанта в систему соціальних зв'язків приймаючого середовища. Подібний процес соціальної адаптації досить тривалий: від чотирьох до п'яти років [61].

Протягом 2015 року, Європа пережила безпрецедентне явище - гуманітарну катастрофу, викликану масовим напливом мігрантів з охоплених війнами країн Африки і Близького Сходу. Це найбільша міграційна криза в Європі з часів Другої світової війни. Єврокомісар з питань розширення та добросусідства Йоганнес Ган стверджує, що на середину вересня 2015 число мігрантів є найбільшим в історії людства [62].

ООН у 2015 р. надала дані щодо морської міграції до Європи. Так, від початку 2015 р. понад 365 тис. осіб перетнули Середземне море, щоб дістатися до Європи і попросити притулку. При цьому за вісім місяців в дорозі майже 2900 людей загинули, намагаючись перетнути море у переповнених човнах [63].

Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, в яких було зареєстровано 91% від усіх заявок.

Кількість біженців, переважна більшість з яких сподіваються потрапити до Німеччини, останнім часом помітно зросла. У липні 2015 року морем до Європейського Союзу (ЄС) прибуло 75 483 людини. У серпні цього ж року їх кількість склала вже 129 843 осіб. На територію Греції човнами нелегальних перевізників прибуває вдвічі більше людей, ніж до Італії. За перевезення однієї людини з Туреччини до Греції оплата становить близько 1120 євро, підраховали в ООН. Мігранти – це золота криниця для балканських ділків, які організують транзит з Азії та Африки до країн ЄС.

Трохи більше половини всіх біженців прибули до Європи із Сирії. 14% походять з Афганістану, 8% - з Еритреї, 4% - з Нігерії і 2% - з Іраку, 1% - з України. 72% біженців - чоловіки, 13% - жінки, решта – діти.

За прогнозами ООН, лише за 2015-2017 рр. до Європи морем прибудуть щонайменше 850 тис. мігрантів і біженців: 400 тис. цього року і 450 тис. – наступного року.

Розвинена в порівнянні із сусідами цивілізація, потужна економіка, величезна територія і разом з тим - нерівномірний розвиток регіонів, проблеми на околицях (Греція, Велика Британія, Піреней), ослаблення позицій на світовій арені, соціальні проблеми. Нове нашествя зі Сходу може зруйнувати цей світ. Перші проблеми вже давно проявилися з погромами чорношкірих у Франції і боротьбою турків за права в Німеччині. Через велику кількість біженців місцеві жителі стали агресивніше ставитися до них. У 2015 році на будинки з біженцями було скоєно 500 нападів, що втричі більше, ніж в 2014 році. Дві третини нападників не мали кримінального минулого.

Але це дрібниці в порівнянні з терористичною загрозою, яка нависла над західним світом протягом останніх десятиліть. Європейські спецслужби і до цього не на 100% справлялися з обов'язками щодо протидії тероризму. Ми пам'ятаємо нещодавній розстріл редакції сатиричного журналу "Шарлі Ебдо" в Парижі, стрілянину, вчинену терористом Мохаммедом Мера в Тулузі, вибухи в Лондоні і Мадриді [64].

В той самий час, ЄС змінила свою політику щодо надання притулку. Зі збільшенням кількості біженців, які прибувають морем, значно збільшилась кількість нещасних випадків. Відповіддю на це стало посилення пошукових і рятувальних місій у Середземному морі. Такі операції відбуваються постійно з кінця 2013 року, коли італійський уряд запустив операцію «Mare Nostrum» біля лівійських берегів. Її головним завданням було проведення рятувальних операцій та нагляду за риболовецькими човнами. 1 листопада 2014 «Mare Nostrum» була змінена на значно масштабнішу операцію «Triton», бюджет якої у 2015 році був потроєний, а кількість залучених суден збільшена.

Нерівномірний розподіл мігрантів у ЄС і надмірне навантаження на Італію та Грецію, дозволило застосувати ч. 3 ст.78 Лісобонського договору. Ця стаття передбачає, що у випадку, якщо один чи більше членів ЄС зіштовхнулися з надзвичайною ситуацією, пов'язаною з напливом громадян третіх країн, Європейська рада за пропозицією Європейської комісії може прийняти запобіжні заходи. ЄС розробив принцип квотного розподілу мігрантів виходячи з таких

показників: кількість населення країни-члена (40%); сукупний розмір ВВП (40%); кількість звернень на отримання статусу біженця протягом 2010-2014 року (10%); показник безробіття (10%).

ЄС потребує консенсусу для відходу від пошуку ситуативних рішень і вироблення довгострокової стратегії, яка полягатиме не лише в укріпленні морських кордонів, програмі переселення та впровадження інтеграційних механізмів для тих, хто вже прибув в Європу, але і у розбудові та ресурсозабезпеченні цих механізмів в Туреччині, Лівані та Йорданії, щоб попередити міграцію в ЄС [58].

Отже, Європа дуже цікавим прикладом для вивчення досвіду у вирішенні проблем соціальної адаптації. Ми прийшли до таких висновків, що в період гуманітарної кризи, в межах Європи розселення іммігрантів відбувається на основі зв'язків між колишніми метрополіями і колоніями, трудових зв'язків, що виникли після Другої світової війни (Південь - Північ), так і на сучасному етапі (Схід - Захід), політика прийому гуманітарних мігрантів, почасти стимулююча потоки біженців в країни з високими стандартами допомоги та рівнем життя.

Країни Північної Європи - це регіон з налагодженою системою соціального захисту, аттрактивності для людей, що шукають нові місця проживання в надії знайти мир, роботу і соціальний комфорт. Даний регіон перетворився на територію приймаючу іммігрантів і біженців, стаючи інтеркультурним співтовариством.

На сьогоднішній день у багатьох європейських країнах, соціальна адаптація іммігрантів до нового соціально-культурного товариства супроводжується численними проблемами і суперечностями. Цей процес залежить від таких факторів, як тривалість проживання на новому місці, характер розселення і чисельність іммігрантів, рівень освіти і соціально-економічне становище переселенців, релігійна основа етнічної спільності, рівень безробіття серед іноземців [65].

Існує багато позитивних практик європейських країн у розробці заходів щодо інтеграції біженців. Рада Європи і Європейський Союз ухвалили низку

стандартів та ініціатив з метою боротьби з расизмом і ксенофобією та сприяння міжкультурному діалогу. В рамках програми «Міжкультурні міста» вони підтримують появу місцевих стратегій управління різноманіттям, які концентрують свою увагу на різноманітності як можливості.

Так, у 2008 році міська рада Барселони затвердила міську стратегію з питань міграції: чотирирічний план дій, що включає п'ять основних питань, одним з яких є проблема міжкультурних відносин. Протягом 2009 року уповноважений міської ради з інтеграції та міжкультурному діалогу провів великі та багатосторонні консультації щодо здійснення заходів міжкультурного розділу плану інтеграції. Він доручив усім відділам міської ради провести оцінку своєї роботи з точки зору міжкультурної перспективи, для з'ясування, наприклад, того, як планування роботи на районному та міському рівні допомагає чи перешкоджає розвитку контактів і взаємодії між етнічними групами, і що потрібно зробити, щоб змінити ситуацію на краще.

Були також передбачені консультації з жителями міста, для проведення яких були сформульовані 5 питань про їх сприйняття різноманітності, міжкультурного простору та ініціатив, що вживаються в Барселоні. На веб-сайті, спеціально створеному для цих цілей, з'явилися тисячі повідомлень, що стали предметом аналізу. Там також представлені результати 32 семінарів за участю жителів усіх районів міста (районні об'єднання та інші найрізноманітніші асоціації взяли дуже активну участь у цьому процесі), 200 інтерв'ю, у тому числі за участю школярів, 150 відео-інтерв'ю з людьми різного етнічного походження і коментарі фахівців.

У місті Невшатель протягом більш ніж 9-ти місяців 2006 року здійснювався проект «Невшатуа» (Neuchâtois: гра слів, що означає «Ваш Невшатель»). У ході цього проекту були проведені сотні заходів (конференції, вистави, виставки, стендові кампанії ... - і це лише деякі приклади) за участю численних партнерів, що дало людям привід переосмислити їх звичайне уявлення про ідентичність міста і отримати більш плюралістичний образ свого міста, в якому близько 25% жителів складають іноземці [66].

У 2001 році Осло оголосив себе відкритим містом. Така політика отримала назву «OXLO» - Осло екстра великого (XL) розміру. У прийнятій одноголосно міською радою декларації «Осло - місто для всіх», говориться наступне: «Осло - це місто, в якому всі мешканці мають рівну цінність. Вони являють собою майбутнє Осло і є його найдорожчим ресурсом. Ми, всі жителі цього міста з різним етнічним, культурним і релігійним походженням, маємо однакові основні права, обов'язки і відповідальність (...) Муніципалітет Осло прагне відобразити різноманітність свого населення у складі своїх державних службовців і керівників, а також у послугах, що надаються».

Керівні принципи програми інтеграції Нюрнберга були прийняті міською радою 24 листопада 2004, при цьому за їх затвердження проголосували 68 членів ради, і лише один висловився проти. Програма говорить: «З часу виникнення міської цивілізації пройшло майже п'ять тисячоліть, і протягом усіх цих років культурне розмаїття міст і розвиток їхньої культури на основі інтеграції людей різного походження забезпечують важливий стимул соціального розвитку. Про успішність зусиль зі створення солідарного суспільства можна судити з того, яким чином проявляється ставлення до людей, які живуть в місті відносно недавно. Чим більше місто відкрите для своїх громадян, тим більш інноваційним він стає в глобальному контексті. Міста отримують вигоду від творчої напруги, вклад в яке вносять представники різних культур» [65].

У Реджіо Емілія партнерство з місцевим університетом забезпечує моніторинг інтеграції та добробуту мігрантів, громадської думки і результатів міської політики в цій сфері.

Кожні два роки серед жителів Тилбурга проводиться опитування про їхнє ставлення до «полікультурного суспільству». Це опитування незмінно включає в себе одні й ті ж десять питань, тому результати дуже легко порівняти. Відділ досліджень та інформації міської ради також проводить контрольні дослідження тематичного характеру - такі, наприклад, як «Моніторинг бідності», «Моніторинг інтеграції», «Моніторинг Антильська спільноти», «Моніторинг марокканського спільноти» та ін. Виходячи з отриманої інформації, міська влада

або підтримують політику у відповідній області, або адаптують її до нових умов, або повністю її змінюють [66].

За результатами дослідження, проведеного Британською Радою та Брюссельської групою в 2010 р. серед країн Євросоюзу, в області успішності інтеграційної політики, першість здобула Швеція. Її індекс інтеграції склав 83%. Для точного розрахунку було використано 148 різних показників, які повинні відобразити об'єктивну картину в шести основних областях, які впливають на швидкість і успішність адаптації іммігрантів до нового середовища. До них відносяться такі показники як: доступність ринку праці; можливість возз'єднання сім'ї; отримання посвідки на проживання; можливість брати участь у політичному житті, виборах, референдумах; отримання громадянства; рівність прав іммігрантів і місцевих жителів. Швеція зайняла лідируючі позиції за всіма шістьма основними критеріями, і, таким чином, підтвердила статус найсприятливішою країни з ідеальними умовами для адаптації іммігрантів.

Приклад Швеції демонструє, що уряд може взяти на себе відповідальність шляхом створення різних програм. Однак, саме суспільство має бути готовим. В іншому випадку нагнітання соціальної напруженості уникнути не вдасться [67].

Міграційні процеси в сучасній Росії концентрують особливості соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. У загальній структурі масових пересувань, викликаних економічними, соціальними, міжнародними суперечностями перехідного періоду, проблеми соціокультурної адаптації мігрантів відносяться до ключових питань стабілізації суспільства. Чим вище рівень адаптації мігрантів до нових умов життя, то більша економічна та інтелектуальна віддача людських ресурсів для розвитку регіонів і, навпаки, посилення конфліктогенного потенціалу міграційних потоків на територіях в'їзду знижує рівень адаптації вимушених мігрантів, деструктують регіональний ринок праці і підсилюють соціальну напруженість [68].

Соціальна адаптація мігрантів в Росії здійснюється через духовно-практичну діяльність, основний зміст якої становить пристосування і звикання до матеріальної культури, норм, цінностей, зразків поведінки нового

середовища, а також перетворення себе і цього середовища відповідно до потреб взаємодіючих сторін. Адаптація - закономірний зв'язок людини і сутнісна функція будь-якої соціальної системи і організації.

У соціокультурної адаптації мігрантів переломлюються загальні риси соціального процесу, так як це пристосування направлено на набуття статусу даної соціальної групи в новому середовищі, культурну сумісність, на основі взаємоперетворення сторін [69].

Процес соціальної адаптації вимушених переселенців до нового соціокультурного середовища детерміновано безліччю факторів. З одного боку, процес адаптації залежить від індивідуальних особливостей особистості людини (адаптанта), з іншого, - від характеру середовища, умов і факторів. Передумовами соціальної адаптації особистості, що визначають, в кінцевому підсумку, основний зміст цього процесу, служать наступні об'єктивні (зовнішні) умови: соціокультурний стан місцевої територіальної громади, тип суспільства, ступінь його економічного розвитку.

Соціальні умови тісно пов'язані з суб'єктивними чинниками, до яких можна віднести здатність і готовність конкретної людини (як переселенця, так і місцевого жителя) включатися в систему нових суспільних відносин, які складаються в регіоні з появою вимушених переселенців. Іншими словами, адаптантами є не тільки вимушені переселенці та біженці, а й представники місцевої територіальної громади (ступінь їх бажання прийняти переселенців в своє повсякденне життя), для яких соціальні умови теж змінюються разом з включенням в їх життя вимушених переселенців.

Вирішальними факторами в процесах соціальної адаптації виступають соціальні характеристики і соціальний потенціал мігрантів, укладений в накопиченні соціального капіталу (освіта, професійна підготовка і кваліфікація) [70].

Політична і економічна криза 2014 року, яка призвела до воєнних дій в Україні та охопила всі сфери громадського життя. Вона природно торкнулася і міграційних процесів: змінилася масштабність та інтенсивність міграційного

руху, спрямованість і структура потоків. Вимушене переселення досягло величезних розмірів, з'явилася особлива соціальна категорія «біженців», осіб, які перебувають у положенні вимушено переміщених осіб всередині країни.

Вимушена міграція в Україні - це переміщення людей, пов'язане з перетинанням адміністративних кордонів з метою отримання постійного або тимчасового місця проживання, через зовнішні обставини непереборної сили - порушень основних прав людини, що загрожують життю [71].

Аналіз визначень статусу і понять біженця і вимушеного переселенця, використовуваних у науковій літературі, дозволив зробити висновок про найбільш придатних для цілей дослідження понять, які містяться у державних законах «Про біженців» та «Про внутрішньо переміщених осіб».

Згідно закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», біженець - особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [72].

Згідно закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014, внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [52].

Кількість вимушено переміщених осіб з Донецької та Луганської областей, а також АР Крим на поточний момент уже перевищила 1,7 мільйона осіб (це майже 4,1% від усього населення України) і сформувалась унаслідок кількох міграційних хвиль, безпосередньо пов'язаних з періодичністю та інтенсивністю бойових дій. Відсутність реальних перспектив швидкого відновлення контролю держави над усіма територіями матиме наслідком подальше збільшення масштабів внутрішньої міграції населення [73].

Масова вимушена міграція - серйозний обмежуючий фактор і ресурс, який підлягає врахуванню у сучасній ситуації. Вона підсилює гостроту і актуальність прийняття оптимальних рішень в області соціальної політики, взаємин держави і суспільства, центру і регіонів, вибору ефективних управлінських технологій. Отже, соціальна адаптація мігрантів - один з об'єктів дослідження сучасної соціології.

2.2. Біженці та внутрішньо переміщені особи в Україні: правовий, психологічний та соціальний аспекти

Стихійні міграційні процеси створюють одну з найскладніших державних проблем в Україні. Сотні тисяч вимушених мігрантів мають потребу в матеріальній і фінансовій допомозі, обсяги якої перевищують нинішні соціально-економічні можливості держави і окремих регіонів, а умови, у яких економічно активна частина переселенців могла б зайнятися самозабезпеченням, практично відсутні. Протиріччя виникають і при виборі нового місця проживання: інтереси вимушених переселенців і інтереси держави в цілому, регіонів і місцевих органів влади часто не збігаються. Це величезна соціальна, політична і гуманітарна проблема, яка вимагає особливих ресурсів і кваліфікації для її вирішення або, щонайменше, полегшення положення потерпілих [74].

Уряд України вживає окремих заходів щодо вирішення проблем вимушено переміщених осіб. Зокрема, у 2014 році були прийняті права та обов'язки вимушено переміщених осіб.

Відповідно до статті 9 Закону України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщена особа має право на: безпечні умови життя і здоров'я; достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод; створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання; забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, інвалідів, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено; сприяння у переміщенні її рухомого майна; сприяння у поверненні на попереднє постійне місце проживання; забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством; надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я; влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади; отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування; проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання за місцем перебування; безкоштовний проїзд для повернення до свого покинутого постійного місця проживання у всіх видах громадського транспорту у разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення; отримання гуманітарної та благодійної допомоги; інші права, визначені Конституцією та законами України [52].

Відповідно до статті 8 Закону України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси згідно з частиною третьою статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців».

Відповідно до статті 9 Закону України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщена особа зобов'язана: дотримуватися Конституції та законів України, інших актів законодавства; повідомляти про фактичне місце проживання внутрішньо переміщеної особи найближчий територіальний підрозділ центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), протягом 10 днів; повідомляти про зміну фактичного місця проживання або про повернення до покинутого місця проживання протягом 10 днів; у разі виявлення подання внутрішньо переміщеною особою завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки про взяття на облік відшкодувати фактичні витрати, понесені за рахунок державного та місцевих бюджетів у результаті реалізації прав, передбачених цим Законом; один раз на шість місяців з'являтися до відповідного структурного підрозділу уповноваженого органу міграційної політики [52].

В короткий період 2014-2016 років, Уряд України прийняв низку законів, які допомагають вирішити проблеми внутрішньо переміщених осіб на законодавчому рівні, а саме: 1) питання розселення: Постанова КМУ № 11 від 9.01.2014 Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту, Постанова КМУ № 509 від 1 жовтня 2014 «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції»; Постанова КМУ № 213 від 25 червня 2014 «Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та міста Севастополя; 2) питання реєстрації місця перебування/проживання та паспортні питання: Постанова КМУ № 289 від 4.06.2014 Про затвердження Порядку оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України, Наказ МВС № 1077 «Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів», Наказ МВС № 320 «Про затвердження Порядку оформлення і

видачі паспорта громадянина України»; 3) питання соціального захисту: Закон України № 245-VIII Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (5.03.2015), Постанова КМУ № 637 від 05.11.2014 Про здійснення соціальних виплат особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції; 4) питання зайнятості: Постанова КМУ № 505 від 8.07.15 Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки, Постанова КМУ № 198 від 20.03.13 «Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу»; 5) питання продовження навчання: Лист Міністерства освіти і науки № 1/12-1791 від 3.04.2014 «Щодо прийому дітей до дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів за місцем проживання або тимчасового перебування та переведення студентів»; Лист Міністерства освіти і науки № 1/9-174 від 24.03.2014 «Щодо переведення студентів» [52].

Але, нажаль, всі накази та закони носять цільовий або вузькоспеціалізований характер, що не можуть вирішити усіх проблем внутрішньо переміщених осіб. Ще одним аспектом вирішення проблем переселенців є нормотворча діяльність Верховної Ради України, інших державних установ. На нашу думку, зрозумілий зв'язок між ефективною (оперативною, якісною, економічно виваженою тощо) нормотворчою діяльністю та результативністю державних структур щодо вирішення проблем вимушених переселенців. Відсутність досвіду, фінансових ресурсів, а також дія інших факторів зумовлюють «вузькі місця» і в цій сфері. На сайті підтримки переселенців з Криму «Крим. Реалії» друкується оперативна інформація про потреби переселенців, рівень їх задоволення зі сторони державних, громадських та інших структур. Так, Б. Костюком зазначається, що ООН, ОБСЄ, США закликають до порозуміння, підтримують київську владу, обіцяють допомогу переселенцям, але реальних дій недостатньо — люди опиняються посеред «душевної пустелі». Тобто вже зараз потрібні розробка та реалізація програми

соціальної адаптації переселенців. Причому для різних категорій переселенців необхідні особливі підходи до реалізації їхніх інтересів. Кримські татари, наприклад, занепокоєні проблемою збереження мови та культури. Все це зумовлює необхідність вирішувати проблеми переселенців на обласному, регіональному та місцевому рівні. Розробка громадських ініціатив має допомогти більш гладкої адаптації переселенців в іноміський простір.

Фінансований ЄС проект «Всебічна стабілізаційна підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та постраждалого населення в Україні» впроваджувала Міжнародна організація з міграції (МОМ) з грудня 2014 до червня 2016 рр. Основними напрямками проекту були надання переселенцям засобів до існування, реконструкція об'єктів соціальної інфраструктури, надання своєчасної інформації через спеціальну гарячу лінію, а також підтримка уряду України у подоланні наслідків кризи, зокрема шляхом удосконалення системи реєстрації та обліку внутрішньо переміщених осіб [75].

Відновлення соціальних закладів та сприяння згуртуванню громад. ЄС та МОМ посприяли інтеграції ВПО у місцеві громади Харківської, Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, Донецької та Луганської областей. Ініціативні групи, що склалися з ВПО та місцевих жителів, самі обрали соціальні заклади для ремонту в рамках проекту. Місцева влада також долучилася до їх відновлення. Загалом до 70 будинків культури, бібліотек, загальноосвітніх та музичних шкіл та інших соціальних закладів відкрили свої двері після ремонту, щоб слугувати потребам ВПО та місцевих жителів у шести регіонах України (усього понад 110 тис. осіб).

Один із таких закладів – Амбулаторія загальної практики сімейної медицини у Юріївці Дніпропетровської області. Її послугами користуються близько 4 тис. осіб на рік, нещодавно до них долучилися й вимушені переселенці із усього району. Завдяки проекту в амбулаторії тепер є кабінет психологічної допомоги та дитяча кімната, якими вже активно користується громада.

Інформаційна підтримка та юридичні консультації для внутрішньо переміщених осіб. Із березня 2015 року в рамках проекту надавалась підтримка

гарячій лінії для переселенців неурядової організації «Донбас СОС», яка в середньому отримує 100 дзвінків на день. До травня 2016 року на гарячу лінію надійшло понад 30 тис. дзвінків з усієї країни. Найбільше – з Донецької, Луганської, Харківської, Дніпропетровської областей, Київської області та міста Київ [75].

Основні типи консультацій стосувалися: 1) Інформаційних запитів (91%). 2) Юридичних консультацій (8% до січня 2016 року та стабільно понад 20% у наступні місяці після зміцнення правничого напрямку роботи гарячої лінії).

Більшість інформаційних запитів стосується реєстрації та документування ВПО. Люди також запитують про доступ до соціальних виплат, можливості підтримки від гуманітарних організацій, можливості поселення, послуги охорони здоров'я, працевлаштування та освіти.

Сприяння самозайнятості внутрішньо переміщених осіб. У партнерстві з МОМ, ЄС надав гранти для переселенців, які потребували обладнання для само зайнятості чи проходження професійних курсів. Понад 2700 ВПО взяли участь у тренінгах, де партнерські неурядові організації МОМ розкрили важливі аспекти бухгалтерської справи, маркетингу, правового супроводу бізнесу та особливостей місцевих ринків. 1745 осіб успішно захистили свої бізнес-плани та отримали гранти на обладнання чи професійні курси.

Поліпшення системи реєстрації внутрішньо переміщених осіб. Одним із напрямів підтримки Уряду України Євросоюзом та МОМ у його реагуванні на кризу стало поліпшення системи реєстрації вимушених переселенців. У рамках проекту було створено єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб, власником та адміністратором якої є Міністерство соціальної політики України. Така система є для держави інструментом уніфікованого, ефективного та оперативного обліку даних про ВПО та допомогу, що спрямовується на задоволення їхніх потреб. Завдяки своїм технічним характеристикам система має вирішити проблему дублювання інформації, тобто одночасного подання ВПО заявок на допомогу в кількох районах або областях України [76].

Крім того, система є важливим інструментом і для ВПО та волонтерів, оскільки надає можливість ВПО переглядати, через власний електронний кабінет, актуальні пропозиції щодо можливої допомоги від волонтерів та волонтерських організацій, а останнім – залишати в системі інформацію щодо наявної в них допомоги та категорій осіб, яким вона адресується. Розгорнуті сервіси системи суттєво покращують взаємодію ВПО, державних органів соціального захисту, недержавних громадських організацій, що опікуються проблемами ВПО, та створюють умови для спрощення і прискорення процесів надання допомоги тим, хто її потребує найбільше. Система введена у повну промислову експлуатацію влітку 2016 року [75].

З моменту прибуття на нове місце проживання у всіх переселенців починається процес входження, вживання, облаштування в новому для них суспільстві, який містить у собі організаційні, правові, політичні, культурні, психологічні аспекти [77].

Однією із головних проблем, з якою зіткнулися переселенці на новому місці проживання, це – проблема соціальної та психологічної адаптації, що є складним, багатоаспектним і часто тривалим процесом, пов'язаний з переживанням переселенцями змін, культурних відмінностей, ізоляції і деривації.

Соціальна психологія розглядає проблему міграції в ракурсі створення комплементарного середовища для взаємодії «своїх» і «чужих» («місцевих» і «прийшлих») [56].

У контексті психологічної адаптації переміщення в іншу культуру розглядається як ряд стресових життєвих змін, які вимагають мобілізації адаптивних ресурсів особистості і обов'язкової реакції у відповідь. Даний підхід визначає вибір чинників, які включаються в дослідження психологічної адаптації переселенців.

Ще одним важливим чинником, який може заважати або, навпаки, полегшувати адаптаційний процес, є очікування переселенців. Було встановлено, що реалістичні очікування полегшують процес міжкультурної адаптації, в той

час як помилкові очікування здатні викликати виникнення більшої кількості проблем і посилення стресу.

При вивченні очікувань мігрантів також враховувалася міра невідповідності очікувань реальному досвіду. Результати досліджень, що проводяться в цьому напрямі говорять про те, що занижені очікування (коли досвід виявляється більш позитивним, ніж очікування) приводять до зростання задоволення життям і сприяють успіху рольової адаптації переселенців.

Стратегії подолання стресу також впливають на психологічну адаптацію, хоч даний чинник вимагає подальшого більш детального вивчення. К. Уорд і її колегам вдалося виявити чотири стратегії подолання стресу в ході адаптації: 1) настання; 2) уникнення; 3) прийняття; 4) пошук соціальної підтримки [76].

Основними показниками психологічного здоров'я (психологічного благополуччя) переселенців для нашої роботи ми виокремили такі: здатність долати стресові ситуації, відсутність депресії (нормальний емоційний стан і настрої), усвідомлення наявності цілей, шляхів їхнього досягнення, перспектив, можливостей професійного та особистісного зростання [78].

Для психологічного благополуччя переселенця важливою є соціальна підтримка — інформаційна, емоційна, інструментальна, серед цих видів для збереження психологічного здоров'я найбільш важливими є неформальні контакти з родичами, друзями, близькими знайомими, тобто емоційна підтримка.

Соціальна адаптація біженців і вимушених переселенців визначається як нормалізація морально - психологічного самопочуття на основі почуття приналежності до соціальних інститутів, соціальної структури на території проживання.

Динаміка факторів адаптаційної поведінки залежить від структури соціокультурного простору регіону. Соціокультурне середовище виступає як частина соціокультурного простору регіону, в якій функціонують об'єкти, здатні впливати на людину і орієнтувати його на досягнення певних цілей.

Успішність соціальної адаптації переселенців залежить від ряду внутрішніх і зовнішніх факторів. До внутрішніх відноситься ступінь актуалізації потреби

переселенців в позитивних соціальних зв'язках, самоактуалізації і самореалізації в діяльності. До зовнішніх - ступінь прийняття проблем внутрішньо перемішених осіб з боку приймаючого суспільства і його здатність надавати необхідну в процесі адаптації особистості переселенця до нових умов життєдіяльності підтримку і допомогу [56].

Міграція є сталим рухом, який відбувається протягом всього існування людства. Міграційні процеси відіграли визначну роль в історії людства, з ними пов'язані процеси розселення, освоєння землі, розвитку продуктивних сил, а також змішання рас, мов і народів. Завдяки їй з'явилися нові категорії людей як біженці та вимушено переселені особи.

Як висновок, можна сказати, що у світовій історії, з найдавніших часів існувала практика захисту різних видів мігрантів, але найширшого розгалуження термін переміщена особа та внутрішньо переміщена особа набув свого найширшого розгалуження та термінології, яка склалася ХХ столітті та актуальна і до сьогодні. Серйозний внесок у формування методології дій щодо ВПО та інших видів мігрантів внесли міжнародні благодійні організації та міжнародні глобальні організації з захисту прав людини. Наразі в Україні діє багато закордонних програм ініційованих міжнародними організаціями з захисту прав людини, які надають різні види допомоги як для ВПО так і для уникнення подальшого розвитку конфлікту в Україні. Наразі українське законодавство щодо захисту прав ВПО знаходиться у стані розробки, але вже має декілька набутоків у вигляді законів. ВПО були розглянуті у багатьох соціологічних дослідженнях як в Українськими дослідниками так і закордонними. Як результат маємо поле інформації, за якими ми можемо вивчати та досліджувати дану групу населення.

Соціальна адаптація вимушених переселенців визначається як встановлення оптимальних відносин вимушених переселенців з соціальними інститутами, групами, органами влади на території проживання; закріплення тенденції до партнерських відносин з іншими групами, здійснюване на основі вирівнювання показників їх соціального і економічного стану; нормалізація морально-

психологічного самопочуття переселенців на основі виявлення почуття приналежності до місцевого співтовариства, усвідомлення і прийняття цінностей, переконань, норм.

Розділ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ВПО (ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ) В ПРОЦЕСІ ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ

3.1 Регіональна ідентичність Донбасу.

Для загальноукраїнського політичного процесу важливим чинником є регіональна ідентичність. «Вертикаль влади» формується з низового рівня, а саме на цьому і формується ідентичність, зокрема регіональні. процесу В Україні на сьогоднішній день такі регіони як Закарпаття, Донбас та Крим мають свої підходи до питань взаємодії з владою, світовими організаціями та сусідніми країнами. Якщо з цієї позиції розглядати Донбас та його регіональну ідентичність, то він має свої погляди стосовно світогляду та ставлення до української державності в цілому. Завдяки нерівноправним відносинам з-за наявних ресурсів та їх концентрації в руках регіональних еліт, тут набули розповсюдження різні форми соціальної взаємодії. Наслідки вираженої регіональної ідентичності та неоднозначності соціальної структури свідчать про психічний стан роздвоєності суспільства на культуру мобільності та культуру вкоріненості.

Під регіональною ідентичністю розуміють сприйняття індивідом себе як представника певної "уявна спільнота", що базується на єдності території проживання, соціально-культурного досвіду, ціннісних орієнтацій і способу життя. Згідно з іншим визначенням, це "системна сукупність культурних відносин, пов'язаних з поняттям "мала батьківщина" "[79, с. 13].

Щоб краще зрозуміти етнічні відносини на Донбасі треба розглянути історію формування цього регіону. В Донбасі інтернаціоналізація історії, зокрема міфів, що оточують радянські та регіональні ідентичності, та ототожнення з етнічно змішаним населенням, злилися в регіональну "прикордонну ідентичність між росіянами та українцями"[80, с.638]. Куромія описує цей прикордонний регіон як уявне співтовариство [81], який "жив у своїй репутації свободи і терору". Донбас став знаменитим і ганебним як "країна свободи" для злочинців та біженців різних етнічних груп, втеча від політичних

переслідувань чи економічних труднощів [82, с. 267; 83, с. 2]. Як стратегічно важлива сфера як в Російській імперії, так і в Радянському Союзі, Донбас постійно потребував робочої сили, яка готова взяти на себе важкі та небезпечні промислові праці в добувній економіці. Ця відданість була просланована в радянській пропаганді, коли працівники шахтарів були почесними з відзнакою. Урбанізація супроводжувала цей швидкий економічний розвиток. Важка індустріалізація розпочалася приблизно в 1860-х роках [84, с. 279] та активно субсидувалась міжнародними інвестиціями із Західної Європи з 1880-х років [85, с. 20]. Донбас став етнічним плавильником, де різні групи взаємно складали один одного. "Взаємодія" в буквальному та конструктивістському сенсі була природною реальністю.

На відміну від історії свободи виділяється спадщина терору. Тисячі жителів Донбасу були ув'язнені під час сталінських терорів у 1930-х роках [86, с. 217]. Крім того, сільське населення Східної України у великих масштабах загинуло від голоду під час голодування після сталінської сили колективізації в 1932-1933 роках. Ця криза трагедія в Україні як Голодомор [87]. Після вбивчої депопуляції території переважно російські поселенці були переміщені на ці землі, щоб заповнити трудовий пробіл.

З посиленням напливу руських ораторів після тридцятих років та Другої світової війни вплив російської мови та культури збільшувався. Русифікація призвела до обмеження доступу до "українських шкіл, засобів масової інформації та культури" [88, с. 275]. Хоча більша частина шкільної освіти була у вітчизняній мові в міжвоєнний період, кількість шкіл з української мови неухильно знижувалась з 1950-х років. Соціальні реалії та мовна освіта перейшли на русифікацію. У 1933 році більше ніж 60 відсотків учнів ще навчалися українською на Донбасі. У 1989 році, за два роки до розпаду Радянського Союзу та в той час, коли етнічні ідентифікації були більше пов'язані з вибором мови, понад 60 відсотків жителів Донбасу оголошували російську мовою як рідну мову [89, с. 267].

Однак примітно, що не було заборонено виховувати дітей українською мовою з кінця 1950-х років. Кількість номінальних російськомовних опитаних зросла також тому, що місцеві українці мали тенденцію відправляти своїх дітей до російськомовних шкіл, навіть якщо їх не змушували це робити [90, с. 275]. За радянських часів придбання російських навичок стало цінною формою "символічного капіталу" [91; 92], оскільки російський був домінуючою мовою в Радянському Союзі [93, с.220]. Девальвація цієї столиці з розпадом Радянського Союзу змусила український уряд сприяти поширенню українських шкільних програм. Проте зростання відбулося не однаково в усіх регіонах України: хоча шкільна освіта в Україні була майже на українській мові на Заході та в центрі країни до 2011 року, росіяни все ще переважали навчальні плани на Сході та Південному сході України [94].

Із здобуттям суверенітету України, Росія нав'язувала свою позицію прилеглим територіям у вигляді подачі українізації, як нацизму і фашизму, тим часом відбувалося поширення українського слова.

У добу незалежності на Донбасі поширювалися радянські та імперські інтерпретації історії, спрямовані на формування регіональної ідентичності, базованої на фундаменті антиукраїнських інституцій. Історія розумілася як різновид пропаганди. Тому спотворення минулого є однією з основних стратегій антиукраїнських сил та Росії на Донбасі. Важливою складовою пропагандистської війни є війна пам'яті по лініях протистояння українських національного та радянсько-неоімперського наративів. Культивується думка, що Донбас створено Російською імперією і СРСР, що це територія формування «новоросів», «народу Донбасу», які мають свій менталітет і майже нічим не пов'язані з Україною. На часі повноцінне осмислення минулого регіону, оскільки відтворення правдивої історії повинно послужити для відновлення зв'язків всередині розділеного суспільства та допомогти створити спільне майбутнє. Основна мета – це створення вагомого історичного тла, що спростовує претензії Донбасу на особливий шлях регіонального розвитку, і доведення того

факту, що його поступ можливий лише в складі демократичної України, а не у фейкових «республіках» чи авторитарній Росії.

На той період часу на територіях Донбасу виважено здобували позиції проросійські прихильники. Почалися пошуки історичних фактів та образів історичної пам'яті, які дали б підстави визначати певні політичні еліти, як захисників інтересів регіону. На цьому тлі почала будуватися так звана регіональна ідентичність.

Питання власних цінностей відмінних від національної ідентичності на Донбасі виявилися під час помаранчевої революції, почався розподіл громадян на «свій-чужий» і Донбас виявився своєрідним центром консолідації людей зі схожими поглядами на життя. Несподівано для багатьох з'ясувалося, що українські націоналісти, яких в Донецьку - то і не бачили ніколи, мають свої плани на цей регіон. Які, як вважали донеччани, мали спроби нав'язування власних героїв, бачення історії і своєї мови в якості обов'язкових цінностей. В той час почався конфлікт національних поглядів та інтересів – конфлікт ідеологій, який дав поштовх до розділення країни.

Для Донбаського регіону українська ідентичність поступово стала схожою з націоналізмом і «фашизмом», а російська - з інтернаціоналізмом і антифашизмом. Штучно протиставлявся «україномовний проєвропейський Захід і проросійський, ностальгує за Радянським Союзом Схід», розділяючи їх на два соціокультурних спільноти з різною історичною пам'яттю і ідентичністю, яким важко співіснувати в одній державі.

Створюючи навколо Великої Вітчизняної війни мілітаристський культ, демонізуючи «українців-фашистів», «регіонали» закладали ідеологічні основи антиукраїнських подій весни 2014 року. Сепаратистам не довелося придумувати майже нічого нового, щоб виправдати захоплення влади, заклики до втручання Росії і розв'язування війни проти України. Тому що перемога Майдану означала перемогу фашизму, для даного регіону. А це дало привід для легітимізації влади ДНР та ЛНР, гасла яких звучали на засадах історичної пам'яті про Перемогу радянського союзу. До того ж як радянські, так і російські погляди на Другу

світову війну є своєрідною передумовою для трактування війни на сході України.

Український офіс міжнародного дослідницького агентства IFAK Institut провів соціопитування "Особливості свідомості та ідентичності жителів підконтрольних і окупованих територій Донецької області». На замовлення Міністерства інформаційної політики в грудні 2017 року були опитані жителі окупованої та неокупованої території Донецької області.

Опитування показало, що за роки окупації жителі ОРДЛО стали ментально віддаляються від України, а ось на звільнених територіях ситуація виглядає трохи краще. Респондентів запитували про те, як вони визначають військові дії на Сході України, чи вважають вони себе українцями, а також що об'єднує жителів Донецької області з жителями інших регіонів країни. Цифри показали, що жителі окупованих територій ще зберігають зв'язку з підконтрольною територією, але поступово вони все ж віддаляються від України.

Міністерство інформаційної політики та аналітичний центр "Фабрика думки" Донбас "представили результати соціологічного дослідження:

- на підконтрольних Україні територіях Донбасу зріс рівень громадянської ідентичності і помітно знизився рівень територіальної. На окупованих територіях на колишньому рівні залишилася значна територіальна ідентичність і помітно знизилася ідентифікація себе як "громадян ДНР";
- в грудні 2017 року 42% жителів підконтрольної Україні частини Донецької області вважають себе українцями (в 2016-му таких було 32%). Рівень територіальної ідентичності знизився з 61% в 2016-м до 45% у 2017 році;
- на тимчасово окупованій території 13% респондентів вважають себе "громадянами ДНР" (в 2016-му їх було 18%). Зате на цій території підвищився рівень територіальної ідентичності, який в сукупності дорівнює 72%;
- 41% опитаних жителів в окупації заявили, що власними цінностями і способом мислення вони більш схожі на жителів Росії, а 34% вважають, що не схожі ні на жителів Росії, ні на жителів інших регіонів України. На

- вільній території області близькість до українців відзначають 34% опитаних, а кожен четвертий - свою регіональну "унікальність";
- 52% жителів підконтрольної частини Донецької області вважають збройний конфлікт на сході України як конфлікт між політичними елітами Росії та України. Також вважають 40% респондентів на окупованій території;
 - 5% в ОРДО визнають, що протистояння - це гібридна війна РФ проти України, а 67% опитаних не чули такий термін взагалі. 55% жителів в окупації називають війну в "громадянської" (в 2016 році їх було 44%);
 - зменшилася кількість тих, хто вважає, що це війна Росії проти України - 8% респондентів у 2017-му (14% в 2016-м). Цифри на неокупованій території істотно відрізняються: 31% називає військовий конфлікт протистоянням між РФ і Україною;
 - мешканці окупованої частини Донецької області в рівній мірі підтримують сценарії про надання цим територіям незалежності - 43% або особливого статусу в складі України - 43%;

На жаль, Донбас залишається поки більше проросійським регіоном, ніж орієнтованим на Європу. Більше третини опитаних на неокупованій території, а саме 37% не хочуть, щоб Україна приєднувалася до якого-небудь зовнішньополітичного союзу, 24% підтримує приєднання до ЄС, а 29% підтримують приєднання до економічного і політичного союзу з РФ (в 2016-му так думали 22% опитаних); більше половини опитаних на окупованих територіях відзначили, що з жителями інших регіонів України їх об'єднує культура і традиції - 57%, а також недовіру до Українська влада - 53%. У той же час, кількість факторів, які роз'єднують набагато більше для половини респондентів. Зокрема, роз'єднують: цінності та спосіб мислення - 62%; розчарування змінами в країні - 54%; приналежність до українського громадянського суспільства - 52%; віросповідання - 51%; бажання змінити життя в Україні на краще - 49%; 68% жителів підконтрольної і 72% окупованої частинах Донецької області

спілкуються з родичами, знайомими, які живуть в інших регіонах України⁴; на підконтрольних територіях Донецької області серед джерел інформації зменшилася частка телебачення (з 83% до 77%), радіо (з 17% до 8%), спілкування з оточуючими (з 55% до 47%), зате зросла частка інтернет-видань (з 45% до 54%) і друкованих ЗМІ (з 18% до 24%). Користування соціальними мережами залишилося практично на колишньому рівні - 36%. На окупованих територіях серед основних джерел інформації зросла частка телебачення (з 78% до 81%), інтернет-видань (з 43% до 53%), соціальних мереж - з 42% до 53% (в сукупності більше половини користуються інтернетом і соціальними мережами - 53%), трохи друкованих ЗМІ. У той же час, істотно зменшилася частка радіо в якості джерела інформації (з 11% до 2%) і спілкування з оточенням (65% до 44%). [95].

Таким чином, підводячи підсумок попереднього матеріалу, можна визначити, що Донбас себе завжди ідентифікував, як особливий регіон, розквіт якого був в середині 20-го століття з розвитком важкої промисловості, який так і залишився в колективній свідомості людей до теперішнього часу. На питання регіональної ідентичності висловила Юлія, як колишня мешканка Донбасу: *«там і по сьогодні ідентичність є радянською. Вони не є українцями, але і росіянами також не стали. Їм в принципі це і не цікаво було. Головний чинник голосування на референдумі так званому було намагання покращити своє матеріальне становище через залучення Росії. Ніяких політичних поглядів, або підтримки ідеологій не було... Ідентичність сформувалася там вже давно і змінювати її для мешканців Донецьку та області не було ані сенсу, ані бажання... Мені якось один зі зверхників уряду так званої республіки сказав, що це кияни та українці відійшли від нас, це їх кудись понесло, а ми залишаємося там, де і були раніше».* (Додаток 4).

3.2 ВПО в період конфлікту в Україні

В межах дослідженням трансформаційних процесів в ідентичності ВПО в період конфлікту на Донбасі, на прикладі міста Мелітополь, Запорізької області,

нами також було проведене соціологічне дослідження яке включало роботу фокус-групи та експертні інтерв'ю.

Весною 2014 року анексія Криму та російська агресія на Сході України, дали початок для масової міграції населення з окупованих територій. Основний потік внутрішніх переселенців прийшовся на сусідні області. Внутрішньо переміщені особи, які стали об'єктом дослідження, проживають у м. Мелітополі та прилеглих до нього населених пунктів, що знаходиться в 200 км. від зони військових дій і за 150км. від Криму. Місто стало прихистком для внутрішньо переміщених осіб з Луганської та Донецької областей та АР Крим. Впродовж всього часу їх перебування органами соціального забезпечення і міськими підприємцями працездатним громадянам із числа внутрішньо переміщених осіб, крім пропозицій постійної роботи для фахівців на підприємствах і в бюджетних закладах міста, в достатній мірі пропонується сезонна робота (польові роботи в саду, літні бази відпочинку, робота в супермаркетах) тощо.

Станом на кінець серпня поточного року в місті офіційно зареєстровано 5878 переселенців (працездатного віку - 1969; особи непрацездатного віку - 2363, особи з інвалідністю - 450, діти - 1320).

Увага і відкритість мелітопольської міської ради та громади до ВПО дозволила останнім відчувати щире ставлення до себе і зацікавленість містян та влади в їх професійному і творчому потенціалі. На сьогодні адаптаційна робота з новоприбулими в соціальному секторі значно поглибилась за рахунок активізації самих вимушених переселенців. Якщо на перших етапах адаптаційних заходів їм надавалась психологічна допомога, проводились адаптивні тренінги, то сьогодні мова йде про повноправну участь переселенців у культурному житті міста.

Інтенсивна співпраця з громадськими організаціями «Червоний Хрест», «Мелітопольська волонтерська група «ПАТРИОТ», Центром соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького в рамках проекту «Примирення українського суспільства: від енергії протесту до енергії творення» принесла позитивні плоди: активісти з

числа переселених осіб сьогодні беруть участь в організації й проведенні багатьох заходів: круглих столів у форматі конект-студії: «Переселенці Мелітополя в гостях чи вдома?», «Єдність як запорука соборності України», у створенні кейсів «живої бібліотеки», активно приєднуються до всеукраїнського флеш-мобу "Україна Єдина". Завдяки підтримці і допомозі міських активістів 20 осіб з числа ВПЛ у 2016 році виграли малі гранти від Міжнародної Організації Міграції(бізнес-гранти від 10000 до25000грн.) [96].

Щонайактивну участь в реалізації цього проекту приймає Марина Лях (юрист за фахом), яка не тільки створила сторінку «Нові Місцеві Мелітополя» в фейсбуці, а й стала головою ВП О мелітопольської волонтерської групи «Патріот», тим самим стаючи живим прикладом соціальної інтеграції ВПО в м. Мелітополь, і позиціонуючи себе в статусі повноправних учасників економічного і соціокультурного життя міста. Ще одна ініціатива Марини Лях – участь переселенців у проекті "Місто, що єднає", що здійснюється за підтримки DRS (Данська рада у справах біженців), та проекті – "СТОП насильству в сім'ї". Участь у проекті – "СТОП насильству в сім'ї" дозволить додатково проінформувати його учасників щодо шляхів зниження ризиків гендерного насильства в сім'ї, а в його учасників заходу буде можливість поспілкуватися на цю тему, обмінятися досвідом і виявити основні шляхи для запобігання конфліктних ситуацій пов'язаних з гендерним насильством в майбутньому. Все це, на нашу думку, сприятиме покращенню взаємини між місцевими та ВПО і дозволять переселенцям комфортніше відчувати себе в громаді й позитивно вплине на майбутню співпрацю в пошуку і вирішенні загальних проблем.

В Мелітополі були проведені ряд соціологічних досліджень щодо само ідентифікації ВПО, а саме, «Ставлення населення України до внутрішньо переміщених осіб з Донбасу та Криму», де було опитано 3896 осіб методом інтерв'ю та 2003 респондента за методом телефонного опитування. Практичний посібник «Чи бачили ви Буратіно?», де у польовому дослідженні брали участь 548 осіб з різних куточків України та сама автор роботи, під час проходження виробничої практики в МДПУ. В межах дослідженням трансформаційних

процесів в ідентичності ВПО в період конфлікту на Донбасі, на прикладі міста Мелітополь, Запорізької області, нами також було проведене соціологічне дослідження яке включало роботу фокус-групи з ВПО (21.11.2018) та експертні інтерв'ю з лідеркою ГО «Альянс Нових Мелітопольців» та представником органів внутрішніх справ Луганської області, Н.

Метою даного дослідження було виявлення ціннісних орієнтацій ВПО в наслідок трансформації ідентичностей. Інтерв'ю проводилися за заздалегідь запланованим часом та графіком роботи респондентів. Перше інтерв'ю проводилося 20.11.2018 року в місцевому кафе з Мариною Лях головою ГО «Альянс Нових Мелітопольців», друге інтерв'ю проводилося 26.11.2018 року, у військовій частині Державної прикордонної служби України з респондентом, який побажав залишитися інкогніто, задля власної безпеки, в інтерв'ю вказано ім'я Ігор. Фокус-групове дослідження проводилося 23.11.2018 року, на базі Громадської організації в приміщенні для психологічної підтримки ВПО та просторі для дітей, молоді та спорту у місті Мелітополь.

Фокус-група складалася з 10 осіб, троє з них впродовж перших тридцяти хвилин покинули своє місце, двоє після другого питання, а третя респондентка після третього питання через особливий стан вагітності (жінці стало зле). До кінця дослідження залишилося 7 осіб, які залюбки давали відповіді на питання. Фокусоване групове дослідження з експертами дало можливість виявити різноманітні погляди на п'ять основних питань: *«1. Назвіть труднощі, з якими Ви зіткнулися після переїзду? 2. Від кого Ви відчуваєте підтримку і допомогу? 3. Чи змінилися Ваші пріоритети з переїздом в інше місто? Розкажіть, будь ласка, про це? 4. Що для вас особисто означає буди громадянином України? 4. Які Ваші подальші плани на майбутнє?»*, деякі з них містили в собі варіанти відповідей із зазначенням питання власної думки.

Серед основних труднощів з яким зіткнулися наші респонденти після переїзду в місто були такі як: проблеми при отриманні статусу вимушеного переселенця; труднощі при отриманні перепустки і відповідного житла; труднощі з оформленням документів; недоброзичливе ставлення місцевого

населення; виникли труднощі з адаптацією до нових умов життя; виникли проблеми з отриманням кімнати в гуртожитку; виникли труднощі при працевлаштуванні на хорошу роботу; виникли труднощі з отриманням належних посібників і пільг; відсутність місць для дітей в дитячих садах і школах та важко відповісти.

Респондентка Ж1: *«...труднощі та адаптація на новому місці завжди має місце бути більше з огляду на вік, якщо я жила і у мене було квартира я була сама собі господиня, ось кажуть, що загальна воля людей об'єднується, я б цього не сказала бо у кожного свій дохід, свої витрати і кожен намагається ще за рахунок когось бути, ну такий час був завжди але тим не менш я знову ж кажу що всіх зліпили разом старих і молодих, одиноких, сімейних і розповідають мені, я і пояснюю, що я знімаю койко-місце не орендую кімнату, ну , а яка різниця? - ну різниця є велика - живе сім'я із загальним доходом або ми живемо з Надією Вікторівною ми кожен сам по собі причому різні люди, тому адаптація звичайно це важкувато, і мені не потрібні ні якісь пільги мені нехай би віддали мою чесно зароблену пенсію, з пенсією дуже великі проблеми це нескінченна писанина, це нерви і все інше...»*

Респондентка Ж2: *«важко адаптувалася бо в Мирному(селище), що таке дача грубки немає, я жінка ... інших у мене претензій немає і люди я не можу сказати щоб скаржилися, там що люди хоч хтось погано відноситься там немає, дуже добре і все співчують і розуміють, та й допомагають.»*

Респондентка Ж3: *«труднощі виникли у мене з працевлаштуванням з роботою, роботи немає стою на центрі зайнятості, роботу не дають вже і вивчилася, нічого немає, а на Донбасі я працювала там, до останнього до тих військових дій, і перш за все я працювала, мене ще там навчали і я працювала, а тут я не можу знайти роботу, я не боюся будь-якої роботи».*

Респондентка Ж4: *«як говорили з адаптацією - скільки я тут не жила але все одно мені тут не подобається, і не можу я звикнути я хочу додому, там була робота, там була стабільність все було ... коротше мені тут не подобається я чекаю просто коли налагодиться і я поїду додому!»*

Респондентка Ж7: *«труднощі були у нас з адаптацією, тому що теж ми коли тільки переїхали роботи у батьків не було, я теж не була важко здатною ще й ми теж жили на дачі і не було у нас опалення, потім нам довелося переїхати до бабусі і ось у батьків не було роботи і день не було, ось ну потім потихеньку утворилося все...»*. (Додаток 2)

Таким чином можна стверджувати, що ВПО не були готові до переїзду, до нових умов проживання, деякі з них відверто не були готові до можливих проблем з якими вони стикнулися впродовж перебування на новому місці проживання.

На питання «Від кого Ви відчуваєте підтримку і допомогу». Основними відповідями респондентів були: волонтери, громадські організації, благодійні фонди, родичі та друзі.

Відповіді респондентів були очікувані і розділились порівну на тих хто отримав підтримку від родичі та близьких – це ті люди, котрі приїхали з Донбасу на свою минулу Батьківщину і у них тут є родичі; ті респонденти у яких не виявилось родичів отримали допомогу від громадських організацій та добровільних фондів. Підтвердженням цього факту є висловлювання респонденти Ж4 *«ну відразу ми коли приїхали сильно нам допомогли звичайно родичі і друзі, потім ми знайшли фонди самі, звичайно у нас в селі немає допомоги ми їздимо тільки в місто, в селі ми самі по собі не якийсь підтримки немає.»* (Додаток 2)

На таке питання «Чи змінилися Ваші пріоритети з переїздом в інше місто? Розкажіть, будь ласка, про це?». Респонденти почали бурхливу дискусію тому, що питання стало провокативним для аудиторії, яка здебільшого дотримувалася принципів Донбасу і, на мою думку, респонденти хотіли говорити про це тільки для того, щоб виказати своє невдоволення урядом та ситуацією в країні в цілому. Організатори фокус-групи навіть зіткнулися з проблемою мовного фактору – як ще одного провокативного моменту в цьому питання. До деяких респондентів доводилось підходити та перекладати питання з української на російську мову. Це ґрунтується на мовному чиннику регіональної ідентичності Донбасу, що

здебільшого не сприймали політику українізації держави, це стало перешкодою в формуванні української національної ідентичності. Домінування російської культури, мови можна спостерігати і в емпіричних матеріалах глибинного інтерв'ю з головою Мариною Лях. На питання «Яку мові Ви вважаєте рідною?» *Марина* відповіла: «Російську...я закінчила російською мовою, вчилася і закінчила російською, в родині розмовляли російською. Я думаю, що ви теж вважаєте російську своєю рідною...» . (Додаток 1). Подібне питання зазнало розгляду і з жителькою Донецьку, яка виїхала звідти ще до періоду конфлікту. На питання ролі мови як чиннику формування ідентичності вона відповіла «я згадала, як мама розповідала, коли їй прийшлося з україномовної викладачки перетворюватися на російськомовну, бо в Донецьку було "немодно" говорити українською. Так говорили тільки "селюки". Вона видавала в ефір таке: "садись - адініца", "повесь свою адежу". І таке інше. Мені стало легше з одного боку, а з іншого- це спонукає до більш ретельнішого вивчення мови, щоб не давати козири в руки людям, які вважають намагання зберегти свою ідентичність за намагання повернути до себе увагу. Тепер не хвилини без української мови.» (Додаток 4). Також це питання було поставлене Ігорю «Яку мову Ви вважаєте собі рідною?», на що відповіддю виявилася така думка - «Я вільно розмовляю українською, російською, я ніколи не був прихильником сепаратизму. Я вважаю, що це все не правильно. Я думаю, що людина розмовляє тією мовою, якою їй зручно. Я не кажу тут постійно на українському, але я прекрасно розумію і говорю на нею. Я відчуваю себе українцем, у мене українське коріння.» (Додаток 3)

Для учасників фокус-групового дослідження пріоритетними цінностями стали наступні:

Респондентка Ж2: «не можу сказати що щось страшного змінилося або якийсь недолік, то що ми не маємо житла всім це зрозуміло, від куди воно візьметься правильно, а то що пристосовувалися це є таке тому, що відразу було дуже жахливо, а потім поступово той запропонував без оплати жити, той запропонував ще щось. Вже багато часу пройшло і тому ми вже не як

перелякані.» далі почалася дискусія в ході якої ВПО ділилися один з одним своїми історіями, і в ході яких моментами лунали дуже цікаві фрази. Наприклад, «Ми хочемо миру», «Нас тут за людей ніхто не рахує», «Ми нікому не потрібні», «Тільки разом ми можемо чогось добитися», «Ми всі розуміємо тільки один одного, інші нас не розуміють, бо вони не розуміють нашої проблеми» і тд. (Додаток 2).

В ході цього питання були виокремленні такі цінності та пріоритети, які були до початку конфлікту, як родина, стабільність, забезпеченість, мовний фактор, любов до малої батьківщини та порядок.

Питання «Що для вас особисто означає буди громадянином України?» Містило такі варіанти відповідей: можливість відчувати турботу з боку влади, мати належні соціальні гарантії; можливість пишатися досягненнями своєї країни та її представників у різних сферах; мати можливість обирати Президента країни, Верховну Раду, місцеві ради, брати участь у референдумах; відчувати свою відмінність від інших держав та варіант важко відповісти. Це питання здалось групі досить важким, що навіть деякі просили його пояснити. Але спектр відповідей на це питання був різним, наглядно бачимо наступні думки та відповіді учасників фокус-групи.

Респондентка Ж1: *«Я не бажаю бути громадянкою України! Ні, ніякого громадянства я вже не хочу! громадянства не бажаю вже. Тому що дійсно наш уряд про нас не дбає, Україна гине, а не процвітає. Хмарно лож і тільки, і про людей взагалі ніхто не думає, не дбає і не згадує. У них своє життя, вони кудись рвуться то чи ще не відомо куди ...*

- а нас опускають все нижче»

Респондентка Ж4: *«Я не хочу бути громадянином України - я так відповім, воно мені вже ось тут стало!»*

Респондентка Ж5: *«Можливість відчувати турботу з боку влади, мати соціальні гарантії, тобто хочеться відчувати турботу з боку своєї країни і відчувати різницю від інших держав, вона повинна чимось відрізнятись наша Україна. Вона повинна якимось навпаки процвітати, а не гинути + ось цей*

конфлікт, це ось все. Я хочу, щоб наша країна навпаки процвітала! Не було війни і все було добре і чудово, щоб ми відчували, що про нас дійсно наша влада дбає. Хочеться цього. Тому коли ти називаєш себе громадянином України - ти хочеш їм і бути. Щоб влада дійсно давала тобі ці клопоти. Тобто, що ти береш і кажеш, що Я - ГРОМАДЯНИН УКРАЇНИ, гордо заявляєш про це, а так як все це відбувається ми не можемо ...»

Респондентка Ж7: *«не можливість відчувати, а правда це відчувати. І ... в формальному аспекті, вибирати президента України і Верховної Ради, тому що в цьому плані поки не повноцінні, якби ...».* (Додаток 2).

На тлі висловлення всіх думок пролунала фраза «Ще не вмерла Україна, вона домре потім, - це слова з гімну». Яка не викликала негативних емоцій з боку учасників, крім підтримки цього вислову.

І останнім питанням фокус-групового дослідження було - «Які Ваші подальші плани на майбутнє? І які цінності зараз є для вас головними?», де були визначені такі відповіді: залишусь жити та працювати в Україні за будь-яких обставин; якщо буде можливість працевлаштування за кордоном, то залишу Україну; обов'язково залишу Україну після закінчення навчання. На що респонденти з надією в очах висловили свої думки та побажання.

Респондентка Ж8: *«Так нехай живе і цвіте Україна, я за Україну!»*

Респондентка Ж7: *«Це буде залежати від умов, але порівнюючи життя в різних містах, я розумію, що в Донецьку було набагато краще, правда - ідеально жити, у всіх планах. Якби була можливість повернути все як раніше, тоді б звичайно за кордон я б не поїхала, а жила б в Донецьку. А в теперішніх умовах - якщо буде можливість, я поїду за кордон, тут можливостей мало.»*

Респондентка Ж5: *«Я б така теж залишила Україну і поїхала працювати за кордон, тому що там є робота, є заробіток, можна заробляти, у нас тут важко заробити і прожити, але в той же час - сподіваєшся на краще, а раптом щось буде, раптом ...*

Мені важко відповісти хотіла б я тут залишитися або назад повернутися»

Респондентка Ж4: *«Я в будь-якому випадку поїду назад, як би воно не було. Навіть нехай війна не закінчиться, ще рік і поїду ... мені тут не подобається абсолютно, там - мені там подобалося, я там прожила 15 років, там квартира, друзі, робота ... Я взагалі сюди не збиралася, якщо б мама нас не смикнула, а повернутися не виходить, тут проблема з мовою, проблема зі школами, дитині важко російський, так як там все російською, а тут на все українською, нехай закінчить 9 класів і ми поїдемо!»*

Респондентка Ж3: *«Людина де краще, а риба де глибше». Швидше за все хочеться на Донбас, на свою рідну Шахтарськ. У мене мама там, брат, родичі. Єдине, що тут тримає це дитина і нове знайомство, а як далі буде життя ...»* при відповіді на це питання респондентка плакала, маючи надію.

Респондентка Ж2: *«Ну ще ж вигідно мільйони здирати з людей! Я? Я залишуся в Мелітополі, тому що там у мене ніяких можливостей, а тут у мене - в перспективі, я куплю дачу».*

Респондентка Ж1: *«Моя квартира залишилася на окупованій території і моя колишнє життя залишилося там. Тут доживати свій вік в соціальному гуртожитку? Соціальний гуртожиток - це соціальне дно! Але в будь-якому випадку - закінчиться війна або не закінчиться - я все одно поїду додому. І як там вже буде, я буду доживати там! Я вже не хочу ні України, ні української пенсії. Ось це їм за те ставлення, яке є ... Не хочу». (Додаток 2).*

Підсумовуючи результати останнього питання та відповідей, маємо досить хиткі позиції держави в очах респондентів ВПО. В ході цього питання були виокремленні такі цінності та пріоритети, які були до початку конфлікту, як родина, стабільність, забезпеченість, мовний фактор, любов до малої батьківщини та порядок. Тобто з цінностями, які в ієрархії потреб А.Маслоу відповідають потребам нижчого та середнього рівня – фізіологічним (біологічним) потребам, потребам у безпеці та захисті, потребам у любові та належності. Тоді як цінності, пов’язані з вищими потребами (в повазі, визнанні та самореалізації) мають менше значення. Східному регіоні “матеріально

забезпечене життя” разом із цінністю здоров’я поділяє першу та другу позиції, на Донбасі займає другу позицію, а “щасливе сімейне життя” – третю.

Зараз же ми маємо зовсім інше картину – свідчення трансформації цінностей ВПО – перше місце займає житло, саме цю думку підтвердила Марина в ході експертного інтерв’ю: *« А у переселенців, звичайно, що я тут можу вам сказати, що відрізнити переселенця від місцевого, коли ти живеш в своїй квартирі, у тебе основна базова потреба задоволена і є певні якісь, сталості, у переселенців його немає. Це квартира, вирішив господар продати квартиру, тобі дали 2 тижні для того щоб звідти з’їхати , і ось виходить, що тобі за 2 тижні треба з’їхати, знайти нову квартиру, це переїхати, а якщо у тебе зараз певні немає накопичення, ну накопичувальної системи, ну грошей немає я маю на увазі, як це зробити? Це насправді ти сова починаєш проживати цю ту ж саму життя, яку ти прожила в 14 році це до нескінченності. Якщо вам буде цікаво я в цьому році навесні, в березні місяці пройшла навчання це виходить Велика Британія спільно з Міністерством соц. політики зробили таку гру»; (Додаток 1).* друге – робота, третє – виплати та ставлення місцевих жителів.

Таким чином, можемо спостерігати, що люди позитивно не налаштовані, вони потребують окремої уваги та підтримки, це ґрунтується на пережитому досвіді конфлікту в якому постраждали вони, їх домівки, родичі та близькі люди. Вони говорять про свої проблеми відкрито, але не бажають якоїсь моральної або психологічної допомоги. Можна сказати, що ВПО завдяки своєму згуртування в малу групу на території певного міста перетворилися в меншину, яка чинить опір, коли влада та громадські організації пропонують їм підтримку. Об’єднавшись в свого роду таку спільність деякі з них так і називають це колективною спільністю, яка допомагає їм виживати не на своїй території. Це набирає обертів до формування нової ідентичності, в рамках спільності ВПО, - колективної ідентичності на локальному рівні. Характер колективної ідентичності відкриває нові можливості в дослідженні суспільства в цілому. А проблема трансформації поглядів, цінностей, потреб тощо на сьогоднішній день взагалі набуває нового значення, яке базується на тому, що внутрішньо

переміщені особи знаходячись в умовах конфлікту перебувають постійно у напруженому психологічному стані, який обумовлений стихійним переміщенням зі своїх домівок на інші території держави. Це сприяє зміні світогляду, переоцінці ціннісних орієнтацій, поглядів і потреб, які були в минулому, тобто до часу початку конфлікту на Донбасі.

Також для інформації по стану ВПО в міста та країні в цілому мною були використані дані експертних інтерв'ю. З аналогічною тематикою питань.

Щоб провести якісний аналіз в сфері питання цінностей та трансформації ідентичності було питання «Скажіть, а які цінності ви як особистість виділяєте для себе як першочергові?» відповідь на нього була очевидна – це сім'я для Марини та кар'єра та родина для Ігоря.

Але так як Марина відкрито демонструє свою громадську позицію не тільки на фоні міста та країни загалом, а й за її межами, то наступним питанням стала думка стосовно громадської активності на Донбасі і на нинішньому місці перебування . На що отримано було таку відповідь: *«У 14-му році я до цього прийшла, з огляду на те, що сталося на сході, я зрозуміла що активна життєва позиція вона допомагає проживати ситуацію в яку ти потрапив в 14-му році. Допомагаючи іншим ти перш за все допомагаєш собі. Тобто це вже придбана в процесі життя цінність - це активна громадянська позиція. До 14-го року у мене її не було. Вона можливо була, але десь спала, та то є ... була не розвинена».* (Додаток 1). Це можна розцінювати як основний елемент в розвитку особистості як соціальної. Для Ігоря питання пріоритетів залишилося абсолютно незмінним.

Пріоритетними цінностями для Ігоря виявилися наступні: *«та що там говорити ... Тут я хочу миру! Там - сім'я і кар'єра, планували разом з дружиною захищатися і в тому ВУЗі то було можливо, там все для цього було. Тут - сім'я. Житло тут було проблемою, тому що ми поневірялися по знімних квартирах перших порох, всі гроші йшли на знімання + дитина пішла в садок, потім в школу. У пріоритеті було, звичайно, житло. Слава Богу батьки допомогли. Зараз у мене головне - спокій моєї сім'ї, так як вони дуже важко пережили цей переїзд. Дружина звідти вона дуже переживає, так як на стороні українських поглядів,*

але її батьки змушені були залишитися там ... Дитина отримала психологічну травму, в 14-му році він чув, бачив як воно все летіло і вибухало. Травма залишилася в пам'яті, дуже добре, що це не позначилося на здоров'ї, єдино, що коли він бачить по новинах, що говорять там обстріли, там то і то ... він задає питання на свої 7 років вже дорослий питання: «Тату, а коли війна закінчиться?»» (Додаток 3).

Тобто відгук війни залишився в пам'яті людей як психологічна травма, яка в майбутньому може видатися негативними наслідками особливо для дітей, які її бачили.

З питанням про адаптацію Марина та Ігор розібралися дуже швидко, тому що саме вони раніше жили тут і приїхали через 12-15 років знову сюди. Марина зазначила, що вона як людина, яка жила собі спокійно в мирному Донецьку, повністю трансформувалася з переїздом до Мелітополя, а Ігор зіштовхнувся з такими проблемами, як неприйняття людей з Луганською освітою, втрата звання майора міліції та деякі інші особисті проблеми – *«Я ніколи не забував свою батьківщину, моя любов до неї як була, так і залишилася ... Але Батьківщина мене забула - бо мені прикро, що я служив скільки, а приїхав і тут все рухнуло. Приїхав сюди ні з чим і звать мене ніяк. На роботу я не міг влаштуватися, на нормальну роботу, так як я приходжу в структури МВС, а на мене дивляться вовком - ви ж з Луганська, ми поки вас взяти не можемо І ми довго з дружиною сиділи без нормальної роботи, нормально не могли себе забезпечити. Дружина дуже сильно переживала і через родичів, що там залишилися і через науки»,* що зайвий раз показує нестабільність ситуації в країні, а на це також вплинули нові реформи держави, які були прийняті в 2014 році – *«Я майор міліції, дружина - капітан міліції. А з переїздом і нової реформою поліції, було прийнято рішення, що Вузи МВС повинні бути розатестувати, тобто ми повинні були стати звичайними цивільними людьми. Мені довелося так і зробити, піти за власним бажанням. І ми залишилися кинуті, простим викладачем я не хотів бути, тому що я служив з курсантами ... це було в крові + я хотів розвиватися в науці.»* (Додаток 3).

На питання Марині: *«До якої категорії людей Ви себе відносите: з пострадянськими цінностями мисленням, або у вас вже трансформувалися погляди настільки, що інших людей, наприклад, ваших знайомих ви б могли перекваліфікувати або допомогти їм зі сприйняттям нового?»* відповідь ще раз показала те, що якщо людина чогось хоче, прагне, вона будь-якою мірою це отримає – саме ці слова про Марину. *«Знаєте ... своїм прикладом і своїми поглядами ну ні то, щоб я перекваліфікувала, але я вже звертаю увагу як сприймаю я і чим я займаюся, намагаюся теж якось соціалізуватися і це не тільки про переселенців, це і місцеві люди, тобто така проблема загальнолюдська і це не важливо з Донеччини ти або з Мелітополя, або з Західної України. Ми просто люди і у нас дійсно якесь пострадянський виховання, настрій, стереотипне мислення, яке в житті зараз дуже важко поміняти».* (Додаток 1). Саме тут слід висловити думку стосовно кризи ідентичності, завдяки якій відбувається сама трансформація та переоцінка життєвих цілей та цінностей.

Важливим чинником в регіональній ідентичності, на мою думку, є повернення в свій регіон де б ти не був. Саме для цього було використане питання стосовно реінтеграції ВПО. На що мали такі відповіді від експертів Ігоря: *«Куди ??? Якщо там буде Україна, то звичайно! Ви розумієте, що там люди зомбовані інформаційною війною? Вони не розуміли раніше, що станься, а зараз вони всі вже розуміють. Так, в Луганськ хочу назад, але тільки якщо там буде мир, буде Україна і якщо відновить роботу наша академія. І я б дописав свою дисертацію».* (Додаток 3).

Марина – *«Ні, взагалі немає я навіть не розглядаю, навіть про це говорити не хочу... це мій будинок, це моя земля, моя територія, я так скажу, і тут я себе дуже добре почувую і на мінус чотири роки повернутися в Донецьк це вже буде не те. Там інші люди, в принципі в основному коло нашого спілкування виїхав. Були виходи в основному в Росію, там зараз в основному вже не донеччани живуть, або донеччани в основному пенсіонери, з усього білого світла люди з'їхалися, квартири там за копійки і приїхати туди і залишитися на рівні 14*

року я вже не зможу... вже все знаєте як дерево поставите в бутель, так, і воно не вмирає, і не живе, це як переселенець, він просто в очікуванні, так, не можу коріння пустити, а раптом поїду додому, тобто я вже це ну просто обрізала, тобто до 14 року у мене життя не було, я забула про неї, я її прожила.» (Додаток 1). Ці слова яскравий приклад трансформації ідентичності внутрішньо переміщеної особи, які показують дуже високий рівень соціальної відповідальності, як громадянки своєї держави.

В інтерв'ю також звучало питання стосовно майбутнього нашої держави, де респонденти висловили свої думки – *Марина* – «*Ось ви знаєте, от взагалі не хочу навіть про політику думати, це взагалі політика, олігархи, знаєте, чому дуже сильно займаюся саморозвитком, ось як воно буде і найголовніше щоб душа була і голова була, ну якась безумовно вузька спеціалізація, я думаю ну якось жити будемо, і не якось жити, а я думаю, що на своїй землі, але як наші олігархи вирішать, кому вона буде належати ви знаєте прогнозувати тут не можна».* (Додаток 1).

Ігор: «*Я і бачу і хочу, щоб сьогоднішня ніч стосовно вирішення впровадження військового стану вирішилось все в позитивну для нас сторону, щоб вибори пройшли вчасно. Не дай Бог майданів або будь-яких прокльону, щоб було спокійно, щоб прийшов до влади осіб за якого народ проголосує і нарешті закінчилася війна. Я вам так скажу - я бачив там те, що я не хочу тут бачити. Те що там відбувалося, коли все міста були в руїнах, коли людям нема чого їсти і це в 21-му столітті?! Коли люди не можуть повернутися, ладно я звідси родом, а інші? Такого не побажаєш нікому ...».* (Додаток 3).

Підсумовуючи попередню інформацію – погляди ВПО щодо майбутнього України розділилися. Але ж більшість з них ще вірить у існування майбутнього для нашої держави. Вони мають надію на світле майбутнє, де Донбас повернеться до складу територій України, де буде панувати гідна влада, де вони будуть почувати себе в безпеці. Для цього потрібні більш якісні шляхи вивчення трансформації ідентичностей та шляхи інтеграції в місцеві громади. Держава повинна сприяти розвитку культурного потенціалу країни задля формування

спільної національної ідентичності. Можна сказати, що ВПО завдяки своєму згуртуванню в малу групу на території певного міста перетворилися в меншину, яка чинить опір, коли влада та громадські організації пропонують їм підтримку. Об'єднавшись в свого роду таку спільність деякі з них так і називають це колективною спільністю, яка допомагає їм виживати не на своїй території. Це набирає обертів до формування нової ідентичності, в рамках спільності ВПО, - колективної ідентичності на локальному рівні. Характер колективної ідентичності відкриває нові можливості в дослідженні суспільства в цілому. А проблема трансформації поглядів, цінностей, потреб тощо на сьогоднішній день взагалі набуває нового значення, яке базується на тому, що внутрішньо переміщені особи знаходячись в умовах конфлікту перебувають постійно у напруженому психологічному стані, який обумовлений стихійним переміщенням зі своїх домівок на інші території держави. Це сприяє зміні світогляду, переоцінці ціннісних орієнтацій, поглядів і потреб, які були в минулому, тобто до часу початку конфлікту на Донбасі.

ВИСНОВКИ

Отже, в роботі була досягнута мета дослідження, а саме - досліджено процес зміни ідентичностей ВПО в до конфліктний період та після початку військової агресії. Досліджений об'єкт – внутрішньо переміщені особи, та предмет, який показав залежність національної ідентичності від регіональної, що і стало основними запоруками трансформації ідентичностей ВПО. В Дослідженні були реалізовані всі поставлені задачі, які були розкриті в підрозділах роботи. А також були аналізовані моменти, які включали в себе гіпотези дослідження.

Гіпотеза - внаслідок переміщення осіб, котрі були вимушені покинути свої домівки, у них сформувалося нові цінності, культурні погляди та соціальні потреби - частково підтвердилася, У ВПО з'явилися нові соціальні потреби при інтеграції в іноміський простір, а цінності трансформувалися з вторинних в першочергові: наявність власного житла, роботи та стабільності. Виходячи з положення гіпотези, що національна ідентичність повинна сприяти консолідації суспільства, то на даний період часу, ми ще не маємо чітко сформованих орієнтирів та напрямів в побудові національної ідентичності, тому що політика держави та політичних еліт на це не направлена. Наступна гіпотеза про рівень особистого та сімейного доходу, рівень освіти, наявність або відсутність роботи, заняття некваліфікованою працею або відсутність постійної роботи у вимушених переселенців є ознаками низької соціальної адаптації – повністю підтвердилася, виходячи з пріоритетних потреб ВПО. Гіпотеза про високу орієнтацію вимушених переселенців на соціальний захист і соціальні гарантії з боку держави, які особливо проявляються в сфері праці та зайнятості, досить низькі матеріальні очікування і нерозвиненість мотивації у значної частини вимушених переселенців суттєво мінімізують їх потенціал соціальної мобільності і блокують спроби поліпшити своє становище, частково підтвердилася, тому що думка експерта стала зовсім протилежною думкам респондентів з фокус-групового дослідження.

В процесі формування територіальної цілісності держави відбувся розкол приналежності «українців» до ідентифікації – українець/українка, в результаті цього через деякий час спалахнув конфлікт між громадянами України, зокрема Донбасу за відокремлення від держави – ця гіпотеза стовідсотково підтвердилася – чинником конфлікту став розкол суспільства і формування тої ж самої регіональної ідентичності.

В процесі міграції (тимчасової міграції) у ВПО формується нова ідентичність, яка відповідає принципам території, де проживає особа. Ця гіпотеза частково підтвердилася. Деякі респонденти виявили активну громадську позицію, що стало запорукою успішної адаптації та процесу інтеграції в громади, а також це є і підтвердженням наступної гіпотези, яка звучить наступним чином, в процесі інтеграції ВПО вони набувають нових ціннісних орієнтирів за період життя на інших територіях, тобто взаємозалежна від попередньої, але яка мало стовідсоткове підтвердження. А також в процесі інтеграції ВПО втрачають ідентичність, що слугує кризі ідентичності, а в подальшому набуття нової – ця гіпотеза направлена більше на майбутнє і слугуватиме як орієнтир для трансформації. І остання гіпотеза про вплив регіональної ідентичності не дає змоги трансформації цього процесу в періоді інтеграції, також частково підтвердилася і є взаємозалежною від четвертої, де мова йшла про вплив регіональної ідентичності на процес розколу суспільства.

В першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену ідентичності в соціогуманітарних науках» розглядаються підходи до вивчення ідентичностей з точки зору дослідників. Перший поділ ідентичностей відбувається на особистісну та колективну. Отже, різні теоретичні напрямки в дослідженні ідентичності зумовлені особливостями її прояву: психологів цікавить внутрішня (індивідуальна, особистісна) ідентичність, а соціологів – зовнішня (колективна, соціальна), що, визначає методи дослідження ідентичності. Але головним у сукупності всіх підходів є - ідентичність пронизує всі сфери життя, має свою структуру, механізми формування та зазнає постійних змін впродовж існування суспільства. Завдяки однаковому об'єкту вивчення від

усіх теорій вони то доповнюють одна одну, то мають залежність, тому їх предметом виступає різні сторони ідентичності. Натомість сучасні прихильники теорії глобалізації йдуть на крок вперед та знаходяться в пошуках нових підходів вивчення, які зможуть виявити досі не визначені аспекти його формування.

Як правило особа належить до більш ніж однієї спільноти, тому і процес створення своєї ідентичності полягає у тому щоб прийняти, або заперечити деякі елементи ідентичності інших груп, до яких цей індивід не прагне приєднуватися.

Ідентичність не буває єдиним та стабільним поняттям. Категорія ідентичність змінюється з віком, із набуттям особистісного досвіду, на неї також впливає належність до соціальних, професійних і конфесійних груп, політичних і регіональних об'єднань. Складні риси в ідентичності притаманні мігрантам та особам з національних меншин. Тут вноситься поняття колективна ідентичність, в яке слід враховувати при вивченні проблеми ідентичності.

Термін «ідентичність» має таке смислове значення, позначає процес співвіднесення одного об'єкта з іншим. Однак в залежності від області знання, в якому його застосовують, має своє значення і сенс. Особливе поширення цей термін отримав в соціально-гуманітарних науках (соціології, соціальної психології, соціальної філософії та ін.), де розглядається як категорія, здатна трансформуватися в свідомості індивідів тільки в ході соціального взаємодії дії і є властивістю індивіда (суб'єкта), завдяки якому він бачить і формує себе таким, яким бачать його інші.

Також відбувається розбір понять та видів ідентичностей з макрорівня до мікрорівня. Вагомим є дослідження національної ідентичності, яке має на меті консолідувати суспільство. Самосвідомість та національну ідентичність українського суспільства важко визначити завдяки суперечностям, розрізненістю, неоднорідністю, не чітким уявленням себе як нації, - в суспільстві й досі мають значення взаємовиключні думки, судження, теорії, цінності та орієнтації. Ослаблена, розколота національна самосвідомість українського суспільства, нечіткість політичного курсу, відсутність свідомо визначеної стратегії і механізмів розбудови держави ставлять під сумнів успішність

подальшого процесу державотворення. Формування національної ідентичності в свідомості громадян спрямоване на вирішення завдань та реалізації державної політики та інтересів громадян.

Позитивні зміни в національній самосвідомості вимагають і значних успіхів у подоланні соціально-економічної й політичної кризи в життєдіяльності нації. Шляхом об'єднання української нації треба створити спільну систему цінностей, цілісність і збалансованість якої дають можливість усвідомити суспільству національні інтереси та інтереси державності, здійснити державно-національну ідентифікацію України, що сприятиме піднесенню національної гідності та самосвідомості.

Для того, що споріднити суспільство та згуртувати його потрібно висунути нову, котра відповідає всім вимогам, ідеологію, яка б стала корінною для всього населення, щоб були спільні кроки в спільному напрямку дії та розвитку. Нова ідеологія потребує окремого розгляду, що сприятиме прискоренню державотворчих процесів в Україні, піднесенню національної самосвідомості суспільства та сформованості національної ідентичності через призму спільної свідомості. Щоб проаналізувати феномен ідентичності та співставлення національної ідентичності та етнічної треба виділити основні механізми та чинники її формування та формування ідентичності в умовах суспільних та соціальних трансформацій.

Формування ідентичності насамперед пов'язано з процесами глобалізації в сучасному світі, які супроводжуються мультикультурним проявом. Глобалізація – це об'єктивний процес, що ставить перед сучасними культурами проблему можливості існування унікальних національних ареалів на карті сучасного світу на шляхах його об'єднання в єдиний економічний і культурний організм. Отже, процеси глобалізації не підкреслюють факту розділення культур, котрі формувалися впродовж багатьох років і відтворили певний набір якостей ідентичності. У період глобалізації відбувається зміна суспільних цінностей, але саме дослідження ідентичності стають особливо необхідними для нашого

суспільства, а вагомі зміни в суспільстві саме призводять до трансформацій ідентичностей.

У другому розділі «Адаптація та регулювання міграційних процесів». Питання соціальної адаптації стоять сьогодні досить гостро. Через зростання темпів змін (політичних, економічних, культурних, соціальних та інших) вимагає від індивіда досконалого володіння стратегіями адаптації. У свою чергу, динаміка розвитку суспільства сьогодні така, що міграційні процеси набувають все більш широке значення з кожним днем у всьому світі.

Процес соціальної адаптації вимушених переселенців до нового соціокультурного середовища детерміновано безліччю факторів. З одного боку, процес адаптації залежить від індивідуальних особливостей особистості людини (адаптанта), з іншого, - від характеру середовища, умов і факторів. Передумовами соціальної адаптації особистості, що визначають, в кінцевому підсумку, основний зміст цього процесу, служать наступні об'єктивні (зовнішні) умови: соціокультурний стан місцевої територіальної громади, тип суспільства, ступінь його економічного розвитку.

Соціальні умови тісно пов'язані з суб'єктивними чинниками, до яких можна віднести здатність і готовність конкретної людини (як переселенця, так і місцевого жителя) включатися в систему нових суспільних відносин, які складаються в регіоні з появою вимушених переселенців. Іншими словами, адаптантами є не тільки вимушені переселенці та біженці, а й представники місцевої територіальної громади (ступінь їх бажання прийняти переселенців в своє повсякденне життя), для яких соціальні умови теж змінюються разом з включенням в їх життя вимушених переселенців.

Однією із головних проблем, з якою зіткнулися переселенці на новому місці проживання, це – проблема соціальної та психологічної адаптації, що є складним, багатоаспектним і часто тривалим процесом, пов'язаний з переживанням переселенцями змін, культурних відмінностей, ізоляції і дери́вації.

У світовій історії, з найдавніших часів існувала практика захисту різних видів мігрантів, але найширшого розгалуження термін переміщена особа та внутрішньо переміщена особа набув свого найширшого розгалуження та термінології, яка склалась ХХ столітті та актуальна і до сьогодні. Серйозний внесок у формування методології дій щодо ВПО та інших видів мігрантів внесли міжнародні благодійні організації та міжнародні глобальні організації з захисту прав людини. Наразі в Україні діє багато закордонних програм ініційованих міжнародними організаціями з захисту прав людини, які надають різні види допомоги як для ВПО так і для уникнення подальшого розвитку конфлікту в Україні. Наразі українське законодавство щодо захисту прав ВПО знаходиться у стані розробки, але вже має декілька набутків у вигляді законів. ВПО були розглянуті у багатьох соціологічних дослідженнях як в Українськими дослідниками так і закордонними. Як результат маємо поле інформації, за якими ми можемо вивчати та досліджувати дану групу населення.

Соціальна адаптація вимушених переселенців визначається як встановлення оптимальних відносин вимушених переселенців з соціальними інститутами, групами, органами влади на території проживання; закріплення тенденції до партнерських відносин з іншими групами, здійснюване на основі вирівнювання показників їх соціального і економічного стану; нормалізація морально-психологічного самопочуття переселенців на основі виявлення почуття приналежності до місцевого співтовариства, усвідомлення і прийняття цінностей, переконань, норм.

В третьому розділі роботи розглядається регіональна ідентичність Донбасу та представлені матеріали емпіричного дослідження.

Питання власних цінностей відмінних від національної ідентичності на Донбасі виявилися під час помаранчевої революції, почався розподіл громадян на «свій-чужий» і Донбас виявився своєрідним центром консолідації людей зі схожими поглядами на життя. Несподівано для багатьох з'ясувалося, що українські націоналісти, яких в Донецьку - то і не бачили ніколи, мають свої плани на цей регіон. Які, як вважали донеччани, мали спроби нав'язування

власних героїв, бачення історії і своєї мови в якості обов'язкових цінностей. В той час почався конфлікт національних поглядів та інтересів – конфлікт ідеологій, який дав поштовх до розділення країни.

Донбас себе завжди ідентифікував, як особливий регіон, розквіт якого був в середині 20-го століття з розвитком важкої промисловості, який так і залишився в колективній свідомості людей до теперішнього часу.

За наявною інформацією – погляди ВПО щодо майбутнього України розділилися. Але ж більшість з них ще вірить у існування майбутнього для нашої держави. Вони мають надію на світле майбутнє, де Донбас повернеться до складу територій України, де буде панувати гідна влада, де вони будуть почувати себе в безпеці. Для цього потрібні більш якісні шляхи вивчення трансформації ідентичностей та шляхи інтеграції в місцеві громади.

Держава повинна сприяти розвитку культурного потенціалу країни задля формування спільної національної ідентичності. Можна сказати, що ВПО завдяки своєму згуртуванню в малу групу на території певного міста перетворилися в меншину, яка чинить опір, коли влада та громадські організації пропонують їм підтримку. Об'єднавшись в свого роду таку спільність деякі з них так і називають це колективною спільністю, яка допомагає їм виживати не на своїй території. Це набирає обертів до формування нової ідентичності, в рамках спільності ВПО, - колективної ідентичності на локальному рівні. Характер колективної ідентичності відкриває нові можливості в дослідженні суспільства в цілому. А проблема трансформації поглядів, цінностей, потреб тощо на сьогоднішній день взагалі набуває нового значення, яке базується на тому, що внутрішньо переміщені особи знаходячись в умовах конфлікту перебувають постійно у напруженому психологічному стані, який обумовлений стихійним переміщенням зі своїх домівок на інші території держави. Це сприяє зміні світогляду, переоцінці ціннісних орієнтацій, поглядів і потреб, які були в минулому, тобто до часу початку конфлікту на Донбасі.

Однією з причин гальмування та викривлення процесу інтеграції ВПО до нового суспільства є внутрішній конфлікт – конфлікт між власною само

ідентифікацією ВПО та ідентифікацією регіону, що приймає. Також ускладнюють ситуацію ВПО й особливості національного характеру: атрофія або реформованість історичної пам'яті та образу країни, ідеалістичність характеру, наявність витіснених та сублімація страхів, закріплених у вигляді різних психологічних комплексів, посилений розподіл на «ми – вони» в етнічній взаємодії.

Узагальнюючи дослідження – трансформації ідентичностей ВПО в період конфлікту на Донбасі, можна сказати, що більшість ВПО не зовсім готові для відкриття себе для інтеграції в нові громади та побудову нової ідентичності, яка б стала «титальною» для нашої держави. Внутрішньо переміщені особи завдяки своєму згуртування в малі групи на території певного міста перетворюються на спільність, деякі з них так і називають це колективною спільністю, яка допомагає їм виживати не на своїй території. Це набирає обертів до формування нової ідентичності, в рамках спільності ВПО, - колективної ідентичності на локальному рівні. Характер колективної ідентичності відкриває нові можливості в дослідженні суспільства в цілому. А проблема трансформації поглядів, цінностей, потреб тощо на сьогоднішній день взагалі набуває нового значення, базується на тому, що внутрішньо переміщені особи знаходячись в умовах конфлікту перебувають постійно у напруженому психологічному стані, який обумовлений стихійним переміщенням зі своїх домівок на інші території держави. Це сприяє зміні світогляду, переоцінці ціннісних орієнтацій, поглядів і потреб, які були в минулому, тобто до часу початку конфлікту на Донбасі.

Отримані наукові результати можуть бути використані для реалізації державної політики в сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб та врегулювання конфлікту на Донбасі та можуть мати наступні рекомендації:

- Задля вироблення певної стратегії для інтеграції ВПО в нове суспільство, соціум – ВПО повинні згуртуватися.
- Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, Відділу з питань ВПО – необхідно займатися корінними витоками проблеми, починаючи з питання регіональної ідентичності

Донбасу, розвитком проблем неприязні донбаського регіону до інших громадян України через особливі чинники формування ідентичності.

- Щоб знизити рівень неприязні ВПО до інших громадян, потрібно виробити спільні заходи, для згуртування населення за спільними ознаками.
- Державним структурам і органам влади необхідно розширити права та компетенції щодо ВПО
- Вирішити, лояльним шляхом, проблеми ВПО, особливо проблему соціального захисту та працевлаштування.
- Політичним елітам – виробити стратегію для формування національної ідентичності держави шляхом спільних інтересів та потреб громадян, щоб це сприяло консолідації суспільства.
- Шляхом об'єднання української нації треба створити спільну систему цінностей, цілісність і збалансованість якої дадуть можливість усвідомити суспільству національні інтереси та інтереси державності, здійснити державно-національну ідентифікацію України, що сприятиме піднесенню національної гідності та самосвідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скільки сьогодні в Україні зареєстровано переселенців з Донбасу і Криму: Інформація по регіонах [Електронний ресурс]. URL: <https://ua.112.ua/statji/skilky-sohodni-v-ukraini-zareiestrovano-pereselentsiv-z-donbasu-ta-krymu-informatsiia-po-rehionakh-369259.html> (04.06.2017).
2. Міжнародні міграційні процеси [Електронний ресурс]. URL: <http://diplomba.ru/work/36638> (12.10.2015).
3. Збірка тез конференції КНУ ім.Т. Шевченка «Повсякденні реалії». К., тези конференції, 2015. 51-53 с.
4. Шульга М. Маргінальність як криза ідентичності . М. Шульга, Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2000. 166–170 с.
5. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні національні процеси. К., Етнополітичний аналіз, І. Кресіна, 1998. 83–89 с.
6. Черниш Н. Й. Ідентичності в сучасній Україні та стратегії їх вивчення, Н. Й. Черниш. [Електронний ресурс]. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Soc_dos/2011_941/Chernish.pdf (2011).
7. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Э. Эриксон. М. : Изд. группа «Прогресс», 1996. 344 с.
8. Мид Дж. Интернализированные другие и самость . Дж. Мид. Американская социологическая мысль : тексты, сост. Е. И. Кравченко; под ред. В. И. Добренькова. М. : Изд-во МГУ, 1994.
9. Mead G. Internalized Others and the Self , G. Mead, Mind, Self and Society: Chicago. (1934). 144–145, 149–152.
10. Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация: введение в интерпретативную социологию, Х. Абельс. СПб. : Алетейя, 2000. 272 с.
11. Гофман И. Стигма: Заметки об управлении испорченной идентичностью, И. Гофман. [Электронный ресурс]. URL: http://www.e-readinglib.org/bookreader.php/145155/Gofman__Stigma._Zametki_ob_upravlenii_isporchennoii_identichnost'yu.pdf

12. Tajfel H. Human groups and social categories : Studies in Social Psychology, H. Tajfel. – Cambridge University Press, 1981. 384 .
13. Tajfel H. Social identity & intergroup relations. Psychology, H. Tajfel. – Cambridge, Paris. (1982).
14. Шюц А. О множественности реальностей, А. Шюц, Социологическое обозрение. Т.: 3. 2003. 3–34 с.
15. Бергер П. Социальное конструирование реальности, П. Бергер, Т. Лукман. М. : [б. и.], 1995.
16. Baumeister R. Identity. Cultural Change and Struggle for Self, R. Baumeister. N. Y. ; Oxford, (1986).
17. Инглхарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе [Текст], Р. Инглхарт , *Новая постиндустриальная волна на Западе*. Антология, [под ред. В. Л. Иноземцева]. М.: 1999. 260–292 с.
18. Бурдьё П. Социология социального пространства : [пер. с франц., отв. ред. перевода Н. А. Шматко] / П. Бурдьё. – М. : [б. и.], 2007. – 288 с.
19. Гидденс Э. Модерн и самоидентичность [Текст], Э. Гидденс, Современная теоретическая социология : реферативный сб. [под ред. Ю. А. Кимелева]. М.: 1995. 95–113 с.
20. Філософський словник, За ред. М.М. Розенталя. 3-е изд. М.: Політологія, 1975.
21. Юм Д. Трактат про людську природу. Книга перша: Про пізнанні. М.: 1995.
22. Шеллінг Ф.В.І. Система трансцендентального ідеалізму. - М., 1936.
23. Гегель Г.Ф.В. Твори. М.: 1959. Т. IV.
24. Гегель Г.Ф.В. Твори. М.: 1977. Т. III.
25. Ільїн І.А. Філософія Гегеля як вчення про конкретності Бога і людини. – СПб., 1994.
26. Поняття «ідентифікація» [Електронний ресурс]. URL: https://pidruchniki.com/14001209/kulturologiya/ponyattya_identifikatsiya

27. Жулинський М. Духовна спрага по втраченій Батьківщині. К.: Видавничий дім "КМ Академія", 2002.
28. Нова філософська енциклопедія: В 4 т. М.: 2001. Т. 2.
29. Російська соціологічна енциклопедія. М.: 1999.
30. Сучасний словник по психології, Автор-упорядник В.В. Юрчук – Мінськ, 2000.
31. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза. М.: Прогрес, 1996.
32. Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод, Луиза Дж. Филлипс, Марианне В. Йоргенсен. 2-е изд., испр. Харьков : *Изд-во "Гуманитарный Центр"*, 2008. 352 с.
33. Андерсон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження і поширення націоналізму, Бенедикт Андерсон. Київ: Критика, 2001. 271 с.
34. Сміт Е. Національна ідентичність, Ентоні Д. Сміт ; [пер. з англ. П. Тарашука]. К.: Основи, 1994. 223 с.
35. Бердїй Т. Співвідношення етнічної й національної ідентичності, Т. Бердїй, Ідентичність у сучасному соціумі : матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2006. 18–19 с.
36. Жаде З. А. Геополитическая идентичность России в условиях глобализации : автореф. дис. ... д-ра полит. наук : спец. 23.00.02 "Политические институты и процессы", З. А. Жаде. Краснодар, 2007. 49 с.
37. Макеев С. А. Социальные идентификации и идентичности, С. А. Макеев, С. Н. Оксамитная, Е. В. Швачко. К. : Инт социологии НАНУ, 1996. 185 с.
38. Галушко К. Ідентичність, К. Галушко, Соціологічна енциклопедія ; [укладач В. Г. Городяненко]. К.: Академвидав, 2008. 147–148 с.
39. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.: ООО "Изд-во АСТ", 2003. 525 с.
40. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи, М. І. Михальченко. Дрогобич : ВФ "Відродження", *Вісник Національної академії державного управління* 2004. 488 с. 41. Гуманітарна

політика Української держави в новітній період : монографія, С. І. Здіорук, С. Л. Гнатюк, В. І. Нагорний та ін., за заг. ред. С. І. Здіорука. К. : НІСД, 2006. 403 с. - 141-142 с.

42. Головаха Є. Українське суспільство 1992-2008: Соціологічний моніторинг, Є. Головаха, Н. Паніна. К.: 2008. 160 с.

43. Липинський В. Лист до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму, В. Липинський. К.: Філадельфія, 1995. 481 с.

44. Головатий М. Державна самоідентифікація України в процесі реалізації національних інтересів, Микола Головатий , Персонал. 2007. 16-21 с.

45. Лизанчук В. Феномен невмирущості нації, В. Лизанчук, Наукові записки АН ВШ України. 2004. Вип. 6, 9-29. 74-81 с.

46. Надольний І. Ф. Соціально-гуманістичний потенціал національної свідомості, І. Ф. Надольний, Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр., за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. К.: Вид-во НАДУ, 2005. 432 с.

47. Міжнародні міграційні процеси [Електронний ресурс]. URL: <http://diplomba.ru/work/36638>.

48. Міграція трудових ресурсів: сутність, функції, причини, види [Електронний ресурс]. URL: http://pidruchniki.com/74074/politologiya/migratsiya_trudovih_resursiv_sutnist_funktsiyi_prichini_vidi.

49. Біженці, вимушені переселенці та переміщені особи, трудові мігранти [Електронний ресурс]. URL: <http://studopedia.org/5-13654.html>.

50 . Поняття «біженець». Класифікація біженців [Електронний ресурс]. URL: http://semestr.com.ua/book_379_glava_44_4.2.%C2%A0PONJATTJA_%C2%AB%D0%86ZHENE%D0%A1%EF%BF%BD.html.

51. Закон України. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

52. Журналісти мають називати вимушених переселенців переселенцями, а не біженцями [Електронний ресурс]. URL: <http://www.telekritika.ua/kontekst/print/98327>.

53. Адаптація як процес і результат пристосування індивіда до середовища [Електронний ресурс]. URL: <http://ukrbukva.net/15016-Adaptaciya-kak-process-i-rezul-tat-prisposobleniya-individa-k-srede.html>.

54. Витковская, Г. С. Вынужденная миграция: проблемы и перспективы: Монография, Г. С. Витковская. М.: АСТ, 2012. 429 с.

55. Проблема соціальної та психологічної адаптації вимушених переселенців і шляхи її корекції [Електронний ресурс]. URL: <http://ukrbukva.net/print:page,1,45878-Problema-social-noiy-i-psihologicheskoiy-adaptacii-vynuzhdennyh-pereselencev-i-puti-ee-korrekcii.html>.

56. Психологічна допомога мігрантам [Електронний ресурс]. URL: <http://ur.co.ua/77/2242-2-psihologicheskaya-pomosh-migrantam.html>.

57. В Україні проживає понад 5 млн. мігрантів [Електронний ресурс]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/v-ukraine-prozhivaet-bolee-5-mln-migrantov---doklad-oon-12092013084900>.

58. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики [Електронний ресурс]. URL: <https://cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.

59. Населення США [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A1%D0%A8%D0%90.

60. В останні десятиліття склалися нові світові ринки робочої сили [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studopedia.org/4-36405.html>, вільний. Назва з екрану.

61. Социально-психологическая адаптация мигрантов в современном мире [Електронний ресурс]. URL: http://psy.su/mod_files/additions_1/file_file_additions_1_3272.ru.

62. Європейська міграційна криза [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D

1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0.

63. ООН: через Середземне море в 2015-2016 роках до Європи прибудуть 850 тисяч біженців [Електронний ресурс]. URL: <http://www.unian.ua/world/1120226-oon-cherez-seredzemne-more-v-2015-2016-rokah-do-evropi-pribudut-850-tisyach-bijentsiv.html> (2015-2016).

64. Мігранти як виклик європейській цивілізації [Електронний ресурс]. URL: <http://ua.112.ua/statji/mihranty-iaк-vyklyk-ievropeiskii-tsyvilizatsii-257513.html>.

65. Завацька Л. М. Дослідження соціальних потреб дітей мігрантів у новому соціальному, Завацька Л. М. Психолого-педагогічні науки. 2014.

66. Програма Ради Європи «Міжкультурне місто крок за кроком: Практичне керівництво для застосування в міській моделі міжкультурної інтеграції». 2015.

67. Белякова Н.К. Швеція (Королівство Швеція), Н.К. Белякова. СПб.: Лениздат, 2001. 166 с.

68. Сучасні міграційні процеси населення в Росії проблеми і перспективи [Електронний ресурс]. URL: http://ua-referat.com/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96_%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D0%B8_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%97_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D1%96_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8.

69. Основні характеристики соціокультурної адаптації [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukr-socium.org.ua/Stati/3.2009/7-14.html>.

70. Юдина Т.Н. Модели миграционных процессов в условиях глобализации, Юдина Т.Н., Социальная политика и социология. 2003. 157-168 с.

71. Міграційні процеси: сутність, причини, види та показники міграції [Електронний ресурс]. URL: <http://www.readbook.com.ua/book/30/724>.

72. Права та обов'язки особи, щодо якої прийнято рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту [Електронний ресурс]. URL: <http://ww2.gov.if.ua/tlumatska/ua/news/detail/26324.htm?1541959486=1feba01491129052b5b0753272a67381>.

73. Умови вдосконалення системи соціально-правової адаптації біженців в Україні [Електронний ресурс]. URL: <http://studcon.org/umovy-vdoskonalennya-systemy-socialno-pravovoyi-adaptaciyi-bizhenciv-v-ukrayini>.

74. Психологічне здоров'я мігрантів: результати емпіричного дослідження [Електронний ресурс]. URL: <http://social-science.com.ua/article/1072>.

75. Підтримка внутрішньо переміщених осіб та постраждалого населення в Україні ЄС МОМ. 2016.

76. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250149647>.

77. Факторы межкультурной адаптации [Електронний ресурс]. URL: http://revolution.allbest.ru/psychology/00209823_0.html.

78. Социальная адаптация мигрантов к социокультурной среде региона [Електронний ресурс]. URL: <http://www.dslib.net/sociologia-kultury/socialnaja-adaptacija-migrantov-k-sociokulturnoj-srede-regiona.html>.

79 . Г. Коржов. Регіональна ідентичність Донбасу: генезис та тенденції розвитку в умовах суспільної трансформації. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2006. 41 с.

80 . Wilson, A. (2014) *Ukraine Crisis. What it means for the West*, New Haven and London: Yale University Press.

81. Anderson, B. (2006) *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised edition. London and New York: Verso Books.

82. Wilson, A. (1995) 'The Donbas between Ukraine and Russia: The Use of History in Political Disputes', *Journal of Contemporary History*, 30(2), pp. 265-289.
83. Kuromiya, H. (2015) 'Der Donbass-Albtraum', *Ukraine-Analysen 152*, Bremen: Länder-Analysen. Forschungsstelle Osteuropa, pp. 2-5.
84. Wilson, A. (1995) 'The Donbas between Ukraine and Russia: The Use of History in Political Disputes', *Journal of Contemporary History*, 30(2), pp. 265-289.
85. Balaban, B., Balaban, M., Dobrowolskaja, C., Majorow, M., Woljanjuk, O. (2017) *Donbass in Flammen: Ein Reiseführer in die Konfliktzone*. Lviv: Prometheus NGO.
86. Kuromiya, H. (1993) 'Stalinist Terror in the Donbas: A Note', in: J. Arch Getty, R. T. Manning (eds.) *Stalinist Terror: New Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 215-222.
87. Snyder, T. (2010) *Bloodlands. Europe Between Hitler and Stalin*. New York: Basic Books
88. Wilson, A. (1995) 'The Donbas between Ukraine and Russia: The Use of History in Political Disputes', *Journal of Contemporary History*, 30(2), pp. 265-289.
89. Wilson, A. (1995) 'The Donbas between Ukraine and Russia: The Use of History in Political Disputes', *Journal of Contemporary History*, 30(2), pp. 265-289.
90. Riabchuk (2009) 'Cultural Fault Lines and Political Divisions', Zaleska Onyshkevych L. and Rewakowicz M. (eds.), *Contemporary Ukraine on the cultural map of Europe*, New York: M.E. Sharpe Inc.
91. Balaban, B., Balaban, M., Dobrowolskaja, C., Majorow, M., Woljanjuk, O. (2017) *Donbass in Flammen: Ein Reiseführer in die Konfliktzone*. Lviv: Prometheus NGO.
92. Moore, R. (2008) 'Capital', in M. Grenfell (ed.) *Pierre Bourdieu: Key Concepts*. Stocksfield: Acumen, pp. 101-117
93. Smith, J. (2013) *Red Nations. The Nationalities Experience in and after the USSR*. Cambridge: Cambridge University Press.

94. Brubaker, R. (2011) 'Nationalizing States Revisited: Projects and Processes of Nationalization in Post-Soviet States', *Ethnic and Racial Studies*, 34(11), pp. 1785-1814.

95. Жители ОРДЛО ментально отделяются от Украины, сощопрос. [Електронний ресурс]. URL: <https://donbass.live/%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B8-%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BB%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BE%D1%82%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8F%D1%8E%D1%82%D1%81%D1%8F%D0%BE%D1%82%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D1%8B%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81/>.

96. Примирення в українському суспільстві: від енергії протесту до енергії творення [Електронний ресурс]. URL: <http://www.rovin.com.ua/index.php/ua/nashi-proekty/osvitni/pratyky/prymyrennia-v-ukrainskomu-suspilstvi-vid-enerhii-protestu-do-enerhii-tvorennia>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Експертне інтерв'ю

Місце проведення: м. Мелітополь, «Простір для сім'ї, молоді та спорту»

Час проведення інтерв'ю: 20.11.1018.

Особливості інтерв'ю : інтерв'ю проходило в спокійній доброзичливій обстановці.

Інтерв'юер: Муріч Світлана

Респондент: Лях Марина – керівник громадської організації «Альянс Нових Мелітопольців»

С: Добрый день, скажите пожалуйста, с какой волны переселения вы в Мелитополе?

М: Вообще первая, но в Мелитополе я с ноября, вот в этом месяце будет 4 года, как я здесь.

С: Какой язык вы для себя считаете родным?

М: Русский

С: А почему?

М: Потому что школу я закончила на русском языке, училась и закончила на русском, в семье разговаривали на русском. Я думаю, что вы тоже считаете русский своим родным?

С: Естественно

М: Хотя и я родом не из Донецка, я там замуж вышла, пожила, я родом здесь с Приазовского, кстати, района. Школа была русская, бабушка у меня украинка, она украинским языком разговаривает, но в основном в семье все разговаривали на русском.

С: А жили вы конкретно в Донецке?

М: Да, я вышла там замуж и 12 лет я прожила в Донецке.

С: Скажите, а какие ценности вы как личность выделяете для себя как первоочередные?

М: Ценности?

С: Да, именно ценности для вас какие?

М: Хм...интересный вопрос...Семья конечно

С: Это как я понимаю самая первая? А к примеру активная гражданская позиция для вас на каком месте? Как вы к ней пришли?

М: В 14-ом году я к этому пришла, учитывая то, что произошло на востоке, я поняла что активная жизненная позиция она помогает проживать ситуацию в которую ты попал в 14-ом году. Помогая другим ты прежде всего помогаешь себе. То есть это уже приобретенная в процессе жизни ценность - это активная гражданская позиция. До 14-го года у меня её не было. Она возможно была, но где-то спала, да то есть...была не развита

С: То есть в Донецке вы..?

М: Нет, в Донецке я жила и у меня самая главная ценность это была семья

С: Прекрасно...Как я понимаю волна переселения это была первая так как в 14-ом году ведь только люди начали переселяться? Правильно?

М: До, 14й год.

С: Как вы себя чувствуете здесь, в Мелитополе?

М: Отлично, это моя родина, это мой дом, я ж ещё раз повторяю.

С: А семья ваша как себя чувствует?

М: Семья..? адаптировалась, уже адаптировалась. Мужу было сложно, но тем не менее для мужа тоже такой принцип где семья, там и родина там и дом.

С: В чем у них была сложность?

М: Прежде всего это жилье. Я украинка...да. Гражданка Украины и у нас прежде всего я могу сказать на первом месте стоит это дом, хата, да? Ну теперь я уже переоценила это и поняла, что самое главное это, что там где счастлива моя семья, там где есть у меня работа, там и есть мой дом, то есть. Ну к этому я пришла в процессе своей активной гражданской позиции.

С: А именно исходя из активной гражданской позиции как поменялись ваши потребности и интересы?

М: Вообще полностью. Трансформация произошла.

С: С каких на какие?

М: С того, что самое главное мой дом там где моя семья, где хорошо моей семье.

С: А относительно ценностей? Языков? Принадлежности к религии?

М: Нет, это мы не поменяли. Как у нас была религия, так она и осталась. Тот же самый язык. У меня дети живя в Донецке, ребенок учился в школе, где изучался украинский язык. То есть мы никогда не разъединяли языки. Да, мой родной язык русский, но я сейчас изучаю украинский язык. Тренинги нужно вести украинским языком, но тем не менее у мышление русское, русскоязычное...мне сложно. Дети мои владеют двумя языками и мышление у них в принципе украинское. Они здесь посещают украинские школы, украинские классы, все хорошо. То есть мы не пошли в русскую школу, мы пошли в украинскую, потому что тоже благодаря 14 му году, нашему конфликту, я поняла, что, нет страны, есть нет одного языка,

но сейчас я за украинский язык, но разговаривать в семье я не могу украинским языком, хотя дети у меня полуукраинские, полурусские .

С: А скажите пожалуйста, вот к примеру, когда вы приехали сюда и и как бы стали на ступень выше в понимании проявления своей гражданской позиции , как отнеслись местные активисты, местные жители к этому?

М: Я не могу вам сказать, проанализировать, я не обращала внимания. Я вообще по жизни такой человек , что мне все равно чужое суждение , главное, что делаю я и как это я воспринимаю и кто что говорит. То есть я не могу вам сказать как. Я никогда даже не слышала если кто-то что-то говорил, я не слышала по отношению себя мнения.

С: То есть ни утиснений, ни напряжений со стороны местного населения ?

М: Нет. Вы знаете, когда человек чем-то горит и у него свое убеждение, он просто не обращает внимания дождь, ветер, солнце или другие, ы просто идешь к своей цели!

С: А именно « горение» как вы сказали произошло у вас только с каким-то определенным моментом? Именно с переездом, да?

М: Конечно да, когда ты теряешь, естественно ты уходишь в себя. И помогая другим ты в первую очередь помогаешь себе. Потому что действительно штамп в паспорте – имея Донецкую прописку...это ну такой ярлык, знаете...ну действительно ярлык. И чтобы не уходить в себя нужно жить, работать и не обращать на это внимания и тогда другие люди перестанут обращать на это внимание, какая у тебя прописка.

С: А вот смотрите, вы когда сюда приехали, как решилась проблема с жильем?

М: Сняли, у нас были свои запасы и мы сняли. То есть я ни жила ни в общежитии, я не просила помощи. Получается, как я пришла к активной гражданской позиции, чтобы ребенка оформить в школу, сад, нужно было пройти определенные инстанции, красный крест давал справочку и социальная служба давала. В начале Красный крест регистрировал, а затем уже социальная служба. И после регистрации меня несколько раз пригласили для получения гуманитарной помощи, ну знаете, я так понимаю, если человеку дают, то знаете как винер-винер – выиграл, то и ты должен что-то, просто обязан, давать и в тот момент я находилась в декретном отпуске, у меня младшему ребенку было 2 годика...И я понимала, что раз мне помогают, значит и я должна, мне необходимо. Чем я могу помочь, тем и помогу, чем я компетентна, тем я и могу помочь. Таким образом, я стала определенные списки делать ну то есть помогать на волонтерских началах и именно таким образом я и пришла к общественной жизни . Это не то, что было, что все занимаются и я буду заниматься – нет – просто было свободное время и людям была необходима помощь. И вот потом я поняла, что я могу больше делать, я могу еще больше делать, и ещё больше и так я пришла к активной гражданской позиции ... И тоже я 12 сознательных лет прожила в Донецке то есть у меня здесь практически ни друзей, ни знакомых

не было и тоже начинать с нового листа...но ты же не пойдешь там где-то с кем-то знакомиться..да?... то тоже своего рода был определенный фит-бэк то есть общение с людьми – новая социализация, социальная интеграция, потому что действительно сложно было с нуля... и плюс еще посттравматический синдром, который тоже очень много имел...

С: А как вы его преодолели?

М: Ну я сейчас заканчиваю, получаю второе образование «Практическая психология» у меня очень много тренингов, я посещала, саморазвитием занимаюсь потом пошла осознанно на полное второе образование с третьего курса мне это необходимо было, чтобы прожить свою ситуацию.

С: У меня тут есть еще интересный вопрос – к кому вы себя приписываете к людям с постсоветским ценностями мышлением, или у вас уже трансформировались взгляды настолько, что других людей, к примеру, ваших знакомых вы бы могли переквалифицировать или помочь им с восприятием нового?

М: Знаете...своим примером и своими взглядами ну ни то, чтобы я переквалифицировала, но я уже обращаю внимание как воспринимаю я и чем я занимаюсь, пытаюсь тоже как-то социализироваться и это не только о переселенцах, это и местные люди, то есть такая проблема общечеловеческая и это не важно с Донбасса ты или с Мелитополя, или с Западной Украины. Мы просто люди и у нас действительно какое-то постсоветское воспитание, настроение, стереотипное мышление, которое в жизни сейчас очень тяжело поменять .

С: Когда вы обращались в Красный крест или социальные службы к вам как к переселенцам, как относились сразу? Было ли какое-нибудь предвзятое отношение?

М: Нормально! Я не видела ничего...хотя да как бы правильно это сказать...ну переселенцы с которыми я начала общаться говорили, что там вот так сказали...нет! На самом деле не так смотрели – это что у человека внутри было, знаете восприятие...любое слово можно по-своему воспринять. Я могу по одному, вы по другому, третьему...это действительно стереотипы, что вот к нам так относятся, это у них внутри это...и у кого-то это более было – болело, у кого-то было более затупевшим. На самом деле я сталкиваюсь, и с местными людьми и с социальными службами и ко всем так относятся не то, чтобы только к переселенцам. То просто внутреннее состояние человека и оно так обострилось.

С...Вы можете например своим внутренним состоянием, активностью своей? Я очень много читаю в ФБ о вас, у вас столько говорится, и тренинги и семинары и собрания. Вот это всё может как-то уложиться в построение новой идентификации вас как личности , что вы поменяли мировоззрение и трансформировались полностью ?

М... Ну знаете полностью возможно нет , потому что в процессе жизни если ты идёшь , вот так вот стоишь на месте, стоишь то ты идешь назад, то есть нет, я не могу сказать полностью,

полностью трансформироваться, это во первых этот процесс никогда не произойдёт ,потому что время идёт всё меняется и чтобы идти в ногу со временем нужно просто бежать и не важно 40 тебе, 50 70 лет то есть нужно получать новые знания ,новые навыки , новые общения. То есть нет ,я не могу сказать, что полностью произошла трансформация ,потому что в процессе общения с людьми, разными людьми , переселенцами, местными , разными национальностями хоть я их и не разъединяю, всё равно в процессе общения ты что то получаешь новое такое с чем ты раньше не сталкивался и тебе приходится это понимать, воспринимать и без суждений с этим дальше жить , и помнить, что это тоже имеет свойство быть , сколько людей , столько и мнений и всего. То есть нет ,я не могу сказать, что полностью всё произошло, и в принципе я не могу сказать , что это со мной после 14 года ,просто до 14 года это не обострялось, понимаете я просто жила как определенный человек, как в принципе все люди живут здесь щяс в Мелитополе, Запорожье , то есть тех , которых этот конфликт не соприкоснулся , вот они живут даже , мы многое понимаем ,мы проживаем , но мы не останавливаемся и не переосмысливаем , понимаете ?- Может люди тоже давно уже трансформировались, но они об этом не задумываются ,потому что они живут определёнными своими правилами , понимаете ?

С...Своими ценностями .

М...Да. Своими ценностями

С...И руководствуются

М..Да. То есть проснулся, да, сделал базовые потребности , удовлетворил и пошёл на работу. И всё это отлажено. А у переселенцев , конечно , что я здесь могу вам сказать , чем отличить переселенца от местного, когда ты живёшь в своей квартире , у тебя основная базовая потребность удовлетворена и есть определённые какие-то, постоянства, у переселенцев этого нет .Это та же квартира, решил хозяин продать квартиру , тебе дали 2 недели для того что бы от туда съехать , и вот получается , что тебе за 2 недели надо съехать , найти новую квартиру, это переехать , а если у тебя сейчас определённые нет накопления ,ну накопительной системы , ну денег нет я имею ввиду ,как это сделать ? Это на самом деле ты сова начинаешь проживать эту ту же самую жизнь ,которую ты прожила в 14 году это до бесконечности. Если вам будет интересно я в этом году весной , в марте месяце прошла обучение это получается Великая Британия совместно с Министерством соц. политики сделали такую игру , может вы в неё играли, «Переселенська блоканина « слышали о ней ?

С...Ну слышала

М..Но не играли .

С...но не играла , как то

М...Вот я на следующей недели планирую В Мелитополе , в библиотеке поиграть ,тоже превлечь не переселенцев , а местных , социальные службы , те же университеты , да, тех же врачей , во понимаете просто , переселенец , да он живёт у него всё классно , он адаптировался интегрировал, всё ,но если вдруг какой то такой точечный момент и всё заново начинается

С...ТО есть это как кульминация какае то да ?

М.Вот это просто жить.

С.. Либо взорвётся , либо нет ...

М..Да.И на сколько хватит ему внутренней силы , внутренней трансформации ,как вы говорите ,это пережить прожить и пойти дальше , то есть это жизнь постоянно, вот она кругом идёт понимаете , кругом . Самое главное на сегодняшний день , две недели назад у нас в Киеве форум был , да там своё министерство присутствовало и говорю , самое главное действительно это жильё , это жильё или же хорошая зарплата , постоянная работа то есть оно всё взаимосвязано , ну в нашей стране к сожалению с экономикой всё слабо , у нас нет ни постоянной работы , не можем мы взять ипотеку как переселенцы , вот как я весной была в США , там люди всю жизнь живут в кредитах, но там есть определённая работа с определённым окладом , такая что хватает на всё , вот как быть...

С..что б у нас так , вообще не хватает

М...как быть что б у нас такое было , специалисты есть, а вот вот с работой..

С...Смотрите.Как вы относитесь к понятию Реинтеграции , если вас обратно позовут туда ?

М..Нет .

С..Вообще нет ?

М..Нет , вообще нет я даже не рассматриваю , даже об этом говорить не хочу

С...Вы хотите здесь остаться полностью , вот как сейчас?

М...Да, вот вы понимаете , я родилась , я выросла здесь в пригороде , Приазовский район, это мой дом ,это моя земля , моя территория , я так скажу , и здесь я себя очень хорошо чувствую и на минус четыре года вернуться в Донецк это уже будет не то . Там другие люди , в принципе в основном круг нашего общения . были выходы в основном в Россию,там сейчас в основном уже не дончане живут, ну дончани в основном пенсионеры , со всего белого света люди посьезжались квартиры там за копейки и приехать туда и остаться на уровне 14 года я уже не смогу .

С.. То есть вы считаете ..

М...И я уже не хочу ,уже всё , уже всё знаете как дерево поставите в бутылку ,да , и оно не умирает , и не живёт , это как переселенец, он просто в ожидании, да , не могу корни пустить , а вдруг уеду домой , то есть я уже это ну просто обрезала , то есть до 14 года у меня жизни не было , я забыла про неё , я её прожила .

С.. То есть там жизнь как вы сказали , да остановилась .?

М нет , она идёт , она там идёт .

С.. Она просто существует.

М.... Нет там всё хорошо ,нет она даже живёт , там жизнь живёт, там всё классно , я там была в 14 году и жила той жизнью, а с 14 года знаете, каждый регион он специфический и я уже сейчас вернусь ,но у меня уровень развития Донбасс остался в 14 году, а ведь уже 4 года .., наоборот у них прогресс они живут, у них там всё окей, но я уже не смогу настолько переформатироваться, понимаете? Заново обрезать корни и пускать, ну...я не настолько сильный человек, чтобы заново начинать, нет. И плюс самое главное это дети , возможно может быть когда нибудь когда у меня дети будут иметь, свои семьи, адаптируются, социализируются, вырастут ,может быть когда-то я и вернусь туда жить, но уже сама без определённой ответственности детей . То есть а сейчас понимаете, младшему ребёнку мне было очень довольно хорошо, всё классно, ей было 2 годика, у неё была ностальгия , а вот старшему ребёнку было сложно , он первоклассник был, был там очень активный , был лидер ,бабушкина школа, потом здесь , мы сначала пошли в одиннадцатую русскую, потом я поняла , что не правильно, надо идти в украинскую, то есть три школы для парня это был перелом , и вот только сейчас он шестой класс, он только сейчас.

С.. Адаптировался Да?

М.... Смог адаптироваться и почему я даже не рассматриваю переехать в какой то другой регион Украины, мирной Украины, свободной Украины, потому что социализация ребёнка и его социум это очень важно, и ломать ребёнка, нет .

С... Уже и так мне кажется достаточно было переломов.

М.. Да

С.. Но вот все мы ,я знаю и вы знаете, на какой позиции находится Мелитополь .То есть это какие то наверное 50 на 50, пророссийские , ,проукраинские взгляды. А как вы считаете какое будущее нас ждёт именно в этом городе ?

М..Вы знаете я даже не хочу думать о будущем , я хочу жить сегодня, и детей я так учу ,живи сегодня так ,чтобы тебе было хорошо и комфортно, завтра как правило оно никогда не настанет ,всегда будет завтра, и чем я по обмену опыта в США ездила , и почему мне понравились очень американцы, во-первых они очень узкоспециализированы , а во-вторых они живут сегодня и они не думают, что будет завтра, живи сегодня, улыбайся ,радуйся ,работай да, не делай ничего такого о чём бы ты завтра, которое никогда не настанет пожалел. И не копи так как я жила до 14 года, мы тоже копили, строили ,ремонтировали , всё делали и в итоге , потом ты уезжаешь просто с сумочкой и даже не всегда в состоянии забрать документы . То есть не хочу даже об этом думать , и вы знаете ,что касается Мелитополя , да

действительно перекрёсточек дорог, но я вам скажу я по Украине вообще езжу по разным городам ,Харьков и Днепр вы знаете, очень много пророссийских и прогнозировать как там в каком городе, та же Одесса , я не хочу, просто не хочу, общаясь с людьми которые при мне могут, всё то что чувствуют то говорить, знаете ,без манипуляций, то есть , вообще я хочу сказать в Украине не очень, хорошая обстановка во всех городах, даже на Западной Украине, то есть здесь уже, высчитывать в каком городе будет спокойно, нет, будем Бога просить, чтоб жить в своей стране не уезжать в чужие страны всё таки мы украинцы.

С.. Ну как вы считаете в будущем Украина, куда примкнет или не примкнёт ,в какой позиции останется, может быть какой то взгляд в будущее сделаем ?

М.. Вот вы знаете ,вот вообще не хочу даже о политике думать ,это вообще политика , олигархи , знаете, почему очень сильно занимаюсь саморазвитием, вот как оно будет и самое главное чтоб душа была и голова была ну какае-то определённо узкая специализация , я думаю ну как то жить будем , и не как то жить , а я думаю, что на своей земле , но как наши олигархи решат , кому она будет принадлежать вы знаете прогнозировать тут нельзя.

С.. То есть политических сил вы никаких не придерживаетесь ?

М.. Вообще нет.

С. Абсолютно, и новых каких то, да если будут, не считаете их ?

М.. Вы знаете, я помощник сейчас депутата ,от блока Петра Порошенко, у Ирины Славовой, ну вы знаете. Почему помощник депутата, потому что хотя бы знаю, то что происходит в городе, вообще я себя позиционирую как общественник, с политикой нужно дружить ,ну дружить знаете на взаимовыгодных условиях, а стать одним из них, нет, я немножко изнутри посмотрела как это немножко бывает, ну знаете, ну грязно, ну я считаю политика -это люди придают себя, а предавший себя жизни не будет и счастья не будет .

С.. Спасибо очень интересная мысль.

М.. Это моё прожитое за три года , вот активная жизненная позиция , три года занимаюсь в Мелитополе и понимаю, что, прогибаются , это необходимо, это жизнь такая. Мне это очень не нравится строить планы

С...Просто с переездом к примеру, вы научились жить только сегодняшним днём ,как я поняла вас и верить только в себя ? И это ваше жизненное кредо ?

М..Да

С... Спасибо вам огромное, очень интересная информация .

Додаток 2

Місце проведення: м. Мелітополь, «Простір для сім'ї, молоді та спорту»

Час проведення інтерв'ю: 20.11.1018.

Особливості фокус-групового дослідження: проходило в спокійній доброзичливій обстановці при нейтральних питаннях та в напруженій обстановці при провокативних питаннях.

Модератор: Муріч Світлана

Респонденти – різних вікових категорій - 10 осіб, які проживають, на даний період часу, на території Запорізької області.

Ж1: Зовут меня Тамара Николаевна, я родилась и жила в Донецкой области, город Енакиево. Там где родился Янукович, но знакома с ним я конечно не была (смеется). В 14-ом году я случайно попала в Мелитополь так как все мы уезжали на 2 недели, но я побыла здесь 2 месяца мне очень понравился город, понравились люди, понравилось отношение. Но свой дом это свой дом. Мне сейчас уже почти 70 вот ... а так как с пенсиями постоянные неувязки, постоянно я почему-то попадаю не в те списки, пенсия блокируется, я вспомнила о Мелитополе, здесь остались у меня знакомые, которые помогали. Еще в 14-ом году ... это местные жители. И теперь надо им помощь, я стараюсь помогать тоже людям. В 14-ом году я помогала переселенцам, помогала как могла и местным, а когда приехала домой я также помогала людям, как смогла, потому что как с Углегорском, там были очень большие проблемы, много было беженцев. И люди переселились в наш город бросив свое жилье, где-то остались родители, здесь родились дети и тоже надо была помощь этим людям, потому что им надо было работать, выживать и с кем-то оставлять этих детей – вот. Но надеюсь, что мне вернут задолженность по пенсии. Я сейчас живу в социальном общежитии вот с Надеждой Викторовной в комнате. Конечно, не очень хорошо то, что слепили старых молодых, больных здоровых, детей все в одном месте. Но потихоньку всё притирается, я здесь стараюсь работать, стараюсь и сейчас людям помогать.

Я: Хорошо, спасибо большое, теперь мы переходим к следующему.

Ж2: Меня зовут Горнова Валентина Васильевна, я приехала из Иловайска. В 14ом году, после вот этого большого нападения там, обстрелов и был промежуток там, мы бежали все и тогда и я с дочерью выехала. Здесь сняли квартиру, нам женщина сдавала безвозмездно, она посочувствовала, просто нас впустила, у неё дочка в Америке и она нам уступила квартиру, она никому ее не сдавала, и мы с дочерью жили. Дочечка вышла замуж и уехала в

Хмельницкий, а я сейчас на квартире живу одна, в поселке Мирный, тоже мальчик один отдал безвозмездно, но не даром и мне так не плохо. Почему именно сюда приехала, у меня здесь много родственников. Вы понимаете – родственники тети мои какие, если я уже в возрасте, кому я нужна, племянник у меня, но у каждого своя семья. Зачем вот это бабка ещё старая будет там это свои порядки устанавливать, просто я решила и сама прекрасно себя чувствую, понимаете.....как никому ничего не должна, понимаете..? (ищет поддержки) и поэтому я поехала именно сюда, если вопрос о том что почему именно в этот город.

Я: переходим дальше.

Ж3: 41 год. Меня зовут Вита Евгеньевна, проживала я в Донецкой области город Шахтерск, в 14м году, когда начались военные действия, у меня пострадала квартира... залетел снаряд. Пришлось забрать ребенка и маму и переехать к родственникам в Акимовский район с.Радионовка. Так случилось, что я познакомилась с мужчиной...он тоже с Донецкой области, но получилось так, что сюда привела судьба. Он здесь проживал и мы познакомились и с ним сейчас живем вместе, ребенок ходит в школу, ну, а я ... работать негде, пытаюсь что-то вырастить и продаю, окончила курсы продавца... да, да, выучилась, но работу никто не дает. И возраст, стаж, опыт – все надо иметь . Ну вот и живем мы так...

Ж4: Меня зовут Марина, мы жили в самом Донецке. Когда начали бомбить, мы просто собрались и уехали всей семьей. Мы сразу поехали в Винницу, потому что у мужа там были родственники, но так как нас было много человек – нас было 6 + ребенок. Мама с дочерью и мужем остались в виннице, а мы приехали сюда в Запорожскую область, у меня здесь бабушка живет. Тоже в Радионовку. Вот с Витой мы вместе познакомились, мы с одного села были, там мы и познакомились, она стала со временем моей кумой, а здесь у нас уже родился второй ребенок – 2 мальчика. Но я приехала у меня уже было 8 месяцев беременности, в принципе мы только из-за этого и уехали. Тут пока живем временно, у нас тут домик, мы его снимаем в селе, так пока и живем. Я с декрета вышла, в селе у меня есть работа. Пока живем вот так.

Ж5: Меня зовут Виктория. Ну в принципе история похожая. Я не родом оттуда, у меня муж родом оттуда с Кировского Луганской области – этот город сейчас под ополчением. Вообще я родом отсюда, у меня тетя с Акимовского района, поэтому я как бы к себе и приехала домой. Просто получилось так – там жили, мы 10 лет жили, там ребенок мой вырос – девочка. Муж работал шахтером, я продавцом, было все замечательно, все было хорошо, как-то подыматься начали все сами без родителей, без помощи, а потом получилось так, что пришла война, попал снаряд возле нас, возле нашего дома, в газовую трубу...и с того времени мы решили уехать, уехать сюда, потому что было куда ехать , если б не было я не знаю куда было бы дальше, но так как было мы приехали сюда в Акимовский район и здесь и остались, ребенок ходит в

школу, я здесь живу и как бы все близкие и все родные здесь. Но, а там осталась квартира и осталась Пашина бабушка, поддерживаем мы отношения, созваниваемся.

Ж6: Меня зовут Светлана, я из города Луганска приехала в 2014ом году, с тремя детьми, почему именно сюда – потому что от первого брака здесь родственники старших детей, здесь родили еще ребеночка и ещё одного ждем. Живем в общежитии...

Ж7: Меня зовут Кристина мне 20 лет. Я студентка, учусь в Виннице в Донецком национальном университете. Я из Донецка, мы с семьей жили там. В 14ом мы выехали всей семьей, всю семью оттуда вывезли – дедушку, бабушка, прабабушка. Сюда приехали, потому что у нас тут была дача. По началу приехали сюда, потом много переезжали, я потом поступила в Винницу, а родители переехали сюда, потому что папа здесь нашел работу и сейчас родители тут живут, а я приехала на практику в школу.

Ж8: Я, Ищенко Надежда Викторовна, мне 67 лет. Приехала я из Донецка, оформила пенсию здесь. Жила в «Дубраве» от Красного Креста дали общежитие 1,5 года, теперь живу на Авиагородке, почти год. У меня 4 сестры, 3 племянника, но все далеко. В Донецке, я прожила 48 лет, а 15 в России, 4 здесь уже.

Ж9: Ирина, 55 лет, я прожила в Донецке 30 лет. Сюда приехала потому что тут родственники. Приехала в 2014 году.

М: Сергей, жил в Донецкой области, на пенсии. Так получилось, что в 14ом году я уехал на подработку в Мелитополь на черешню и ... тут и остался. Здесь живу у друзей на даче.

Я: У нас будет 5 вопросов, некоторые с вариантами ответа. (У людей начались возмущения – « на украинском я не могу читать, я не понимаю, что здесь написано, прочтите мне, переведите...»)

(Обдумывание вопроса и ответов на него)

Ж1: трудности и адаптация на новом месте всегда имеет место быть более учитывая возраст, если я жила и у меня было квартира я была сама себе хозяйка, вот говорят что общая воля людей объединяется, я бы этого не сказала потому что у каждого свой доход свой расход и каждый старается ещё за счёт кого-то быть, ну такое время было всегда но темнеения я опять же говорю что всех слепили вместе старых и молодых, одиноких, семейных и рассказывают мне я и объясняю что я снимаю койко место не арендую комнату, ну, а какая разница ну разница есть большая или живёт семья с общим доходом или мы живём с Надеждой Викторовной мы каждый сам по себе причём разные люди, поэтому адаптация конечно это сложноватая, и мне не нужны не какие льготы мне пусть бы отдали мою честно заработанную пенсию, с пенсией очень большие проблемы это бесконечная писанина это нервы и всё остальное, в 2014 году я переводила пению сюда но я почему-то попадаюсь сюда не в те присты.

Ж2: тяжело адаптировалась потому что в мирном что такое дача печки нет, я женщина печного отопления нет, да мне соседка одолжила на калорифер вот этот конвектор я купила конвектор сказала « Деньги отдам после нового года», сейчас у меня не будет возможности до нового года, она согласилась и уже соседка новая, новые конечно люди мы же совершенно – Так что других у меня жалоб нет и люди я не могу сказать жаловались, там что люди хоть кто-то плохо относится там нет, очень хорошо и все сочувствуют и понимают, да и помогают.

Ж3: трудности возникли у меня с трудоустройством с работой, работы нету стою на центре занятости, работу не дают уже и выучилась, ничего нету, на Донбассе я работала там до последнего до тех военных действий и до этого всего я работала, меня ещё там обучали и я работала, а здесь я не могу найти работу, я не боюсь любую работу.

Ж3: как говорили с адаптации сколько я тут не жила но все равно мне тут не нравится и не могу я привыкнуть я хочу домой, там была работа, там была стабильность всё было элементарно с садиком, у нас проблема в селе нету садика 4 года его строят и никак не могут уже достроили, а открыть никак не могут вот у меня ребёнок через 2 года уже в школу пойдёт, а мы никак в садик даже не попадём, ну вы понимаете, вот так мы все бегаем всей толпой добиваемся что бы отрыли садик, а толку не кому ничего не надо, они ото ой надо в суд надо в суд, нам сейчас дадут разрешение вот откроем, ну 4 года не как не откроем, дети уже получается эти 4 года бьёмся мы за садик пока месь его откроют у меня ребёнок пойдёт в школу, ну вот так вот общем, короче мне тут не нравится я жду просто когда наладится и я уеду домой.

Ж4: у меня не было осложнений ну там адаптация это понятно, потому что приехать как бы вроде и родственники и это все равно ну как бы тётя не мама не родные и не близкие.

Ж5: у нас тоже не было проблем не со статусом в общежитие, мы в Дубраве жили, а документы всё нормально ребёнка взяли на голову в садик вообще без вопросов, единственное что я хочу сказать дети очень жестокие, в школе трудности, у меня дочка подросток её и обзывали и подкидываем даже обзывали ребёнка -

Ж6: трудности были у нас с адаптацией, потому что тоже мы когда только переехали работы у родителей не было, я тоже не была трудно способной ещё и мы тоже жили на даче и не было у нас отопления, потом нам пришлось переехать к бабушке и вот у родителей не было работы и день не было, вот ну потом потихонечку образовалось всё, когда я переехала в Винницу вот там уже проблемы были с местным населением, там очень много университетов и все так относились, Боже вот эти Донецкие, господа понаехали зачем, вот в Мелитополе такого родители вроде бы такого не наблюдали, ничего такого мне не говорили, а вот в Виннице да были проблемы(плачет)

Ж7: трудностей у меня не было, хоть и кончился электронный пропуск его продлили, мир не без добрых людей, все люди доброжелательные, всё хорошо.

Ж8: у нас всё прекрасно

Ж9 и М: всё хорошо, в Мелитополе всё хорошо, хорошие люди. (Покинули фокус-группу по семейным обстоятельствам)

Ж1: поддержку получаю от гражданских организаций, и общение и поздравления всё от них, от друзей, родственников у меня нигде нету.

Ж2: от благотворительных организаций это типо вот Маринка беспокоится за нас и всё такое, и конечно уже здесь и друзья и соседи и не родственники.

Ж3: благотворительные фонды, друзей новых нашла, кумовьев уже, ну все равно домой тянет, дом в мыслях и разговариваем по по скайпу общаемся.

Ж4: ну сразу мы когда приехали сильно нам помогли конечно родственники и друзья, потом мы нашли фонды сами, конечно у нас в селе нету помощи мы ездим только в город, в селе мы сами по себе никакой поддержки нету.

Ж5: сначала родственники, потому что мы в принципе к ним приехали поэтому помощь от них, ну и фонды и благотворительные фонды.

Ж6: сначала родственники и друзья потом фонды благотворительные.

Вопрос: Изменились ли ваши приоритеты с переездом в этот город? Не понимают украинским языком

Как поменялись ваши приоритеты, какая ценность первоочередная была ваша там и когда вы переехали сюда, что стало важнее и ваши ощущения?

Ж1: мне например не хватает украинского языка, дома был у меня радиоприёмник я слышала Диму Коркина и стремилась на Украину, ну я чувствую и там я не нужна абсолютно и здесь тоже самое и такая вот тупиковая ситуация.

Ж2: не могу сказать что что-то страшного изменилось или какой-то недостаток, то что мы не имеем жилья всем это понятно, откуда оно возьмется правильно, а то что приспособивались это есть такое потому что сразу было очень ужасно, а потом постепенно тот предложил без оплаты жить, тот предложил еще что-то. Уже много времени прошло и поэтому мы уже не как перепуганные.

Ж3: Трудности в том что нету не работы не жилья, там была и работа и дом и была зарплата, в селе вообще не найдешь работу заходишь в один магазин говорят: «Стаж и опыт работы возраст, а потом ещё и переселенцы так вообще уже», своих не куда девать.

-Ну Кирилловка это.

-Общаемся мы все.

-Мира хочется всем.

- Мы никому не нужны здесь.

Вопрос: Именно это я так понимаю для вас, собрататься всем в одно, возникла общая проблема, общие связи которые вас соединяют и благодаря этому?

- Да. Потому что мы друг друга понимаем.

- Вместе как-то дружнее выживаем, чем поодиночке, в одиночке можно вообще сойти с ума.

- Мы все вместе, мы друг друга поддерживаем.

Ж4: ну наверное больше я начала ценить семью, ну я не знаю нужно ли связывать это с переездом. Мне кажется, тут ещё взросление всё-таки рост тоже имеет место, ну а с местом переезда я не уверена, но вот чаще всё-таки хочется видеть родителей и мы вывезли бабушку и дедушку, потому что переживали за них очень сильно они там тоже чуть не попали под обстрел, ну вот в этом плане я больше начала их ценить, потому что возможность потерять их сыграла свою роль.

Ж5: ну мне здесь понравилось город хороший, круглый год фрукты и овощи, люди хорошие, везде одной не хозяйства не города. Ну меня конечно тянет в Донецк, но здесь хорошо (остальные участники воздержались от ответа).

Вопрос 5: Что для вас лично значит быть гражданином Украины? С вариантами ответов « Минута для раздумывания».

(Ж7 покинула фокус-группу, женщине стало не по себе из-за беременности)

Ж1: Я не бажаю бути громадянкою України.

- Вы хотите принять другое гражданство?

Нет, никакого гражданства я уже не желаю! гражданства не желаю уже. Потому что действительно наше правительство о нас не заботится, Украина гибнет, а не процветает.

Сплошная ложь и только, и о людях вообще никто не думает, не заботится и не вспоминает. У них своя жизнь, они куда-то рвутся то ли еще не известно куда ...

- а нас опускают все ниже

Могу привести пример ГО эти которые нас защищают, я получала пенсию минимальную, а военную пору можно было получать 2 минималки, мне об этом 3 года никто не говорил, хотя я стояла на учете, я когда услышала от женщины с Крыма, которая сказала – вы имеете вот такое право, я пришла и стала говорить «девочки, вы же мне не подсказали» а вы спрашивали? « Дав ы были обязаны объяснить. И куча вот этих бесконечных ксерокопий. Идет Украина в Европу? – ага, там это есть?!

- из-за того, что мы с Донбасса, они нас вообще терпеть не могу, это все показуха! Что они все такие прекрасные? И о нас заботятся?! Чтобы все вернулось на свои места !

Ж2: Быть счастливыми и жить в мирной стране.

Ж3: Я даже не могу ответить. Просто Украину утоптали, её теперь поднимать и поднимать -топтали не мы, а поднимать нам!

Ж4: Я не хочу быть гражданином Украины – я так отвечу, оно мне уже вот тут стало!

Ж5: Возможность ощущать заботу со стороны власти, иметь социальные гарантии, то есть хочется чувствовать заботу со стороны своей страны и чувствовать разницу от других государств, она должна чем-то отличаться наша Украина. Она должна как-то наоборот процветать, а не гибнуть + вот этот конфликт, это вот все. Я хочу, чтобы наша страна наоборот процветала! Не было войны и все было хорошо и замечательно, чтобы мы чувствовали, что о нас действительно наша власть заботится. Хочется этого. Поэтому когда ты называешь себя гражданином Украины – ты хочешь им и являться. Чтобы власть действительно давала тебе эту заботу. То есть, что ты берешь и говоришь, что Я – ГРАЖДАНИН УКРАИНЫ, гордо заявляешь об этом, а так как все это происходит мы не можем ...

- Ще не вмерла Украина, она умрет потом, - это слова из гимна.

Я: Давайте продолжим ответы на вопрос дабы всех услышать?

Ж7: Мне импонирует тоже первый вариант. Но не возможность чувствовать, а правда это чувствовать. И... в формальном аспекте, выбирать президента Украины и Верховную Раду, потому что в этом плане пока не полноценные, как-будто бы

- по закону получается, мы тут никто!(возмущения, обсуждения общие)

Ж8: Да пусть живет и цветет Украина, я за Украину!

Я: Запускаем вопрос – ваши планы на будущее?

- прочитайте пожалуйста.

Ж8: Кончится война и я поеду в Донецк! Мне и тут хорошо и там хорошо, но хочется туда...

Ж7: Это будет зависеть от условий, но сравнивая жизнь в разных городах, я понимаю, что в Донецке было намного лучше, правда – идеально жить, во всех планах. Если бы была возможность вернуть все как раньше, тогда бы конечно за границу я бы не уехала, а жила бы в Донецке. А в теперешних условиях – если будет возможность, я уеду за границу, здесь возможностей мало.

Ж5: Я бы такая тоже оставила Украину и уехала работать за границу, потому что там есть работа, есть заработок, можно зарабатывать, у нас здесь тяжело заработать и прожить, но в то же время – надеешься на лучшее, а вдруг что-то будет, вдруг ... Я затрудняюсь ответить хотела бы я тут остаться или обратно вернуться...

Ж4: Я в любом случае уеду обратно, как бы оно не было. Даже пусть война не закончится, еще год и уеду...мне здесь не нравится абсолютно, там – мне там нравилось, я там прожила 15 лет, там квартира, друзья, работа... Я вообще сюда не собиралась, если б мама нас не дернула, а

вернуться не получается, тут проблема с языком, проблема со школами, ребенку тяжело русский, так как там все на русском, а тут на всё на украинском, пусть закончит 9 классов и мы уедем!

Ж3: А можно пословицу? – «Человек где лучше, а рыба где глубже». Скорее всего хочется на Донбасс, на свой родной Шахтерск (плачет). У меня мама там, брат, родственники. Единственное, что тут держит это ребенок и новое знакомство, а как дальше будет жизнь ...

Ж2: Ну еще же выгодно миллионы сдирать с людей! Я? Я останусь в Мелитополе, потому что там у меня никаких возможностей, а здесь у меня – в перспективе, я куплю дачу. И если я построю тут печку, то я остаюсь здесь, у меня здесь жизнь есть! И родственники здесь. А там у меня муж умер – я туда не поеду и некуда там ехать!

Ж1: Моя квартира осталась на оккупированной территории и моя прежняя жизнь осталась там. Здесь доживать свой век в социальном общежитии? Социальное общежитие – это социальное дно! Но в любом случае – закончится война или не закончится – я все равно уеду домой. И как там уже будет, я буду доживать там! Я уже не хочу ни Украины, ни украинской пенсии. Вот это им за то отношение, которое есть... Не хочу.

Ж4: Нас лишили выплат ВПО, так как мой дом был в серой зоне, у меня забрали выплаты. Мне вернуться туда, чтоб меня там убили? Оно мне надо? Вот оно ваше государство! Или привезите справку, что ваш дом разбомбило. А проверки какие?! Огого...

- от соц.защиты нет вообще никакой защиты.

- нас вызывала прокуратура для проверки.

- как тут у вас жить?!

Я: Спасибо большое всем за уделенное время. Одним предложением суммируя ваши фразы, скажите Вам лучше сейчас объединяться в коллектив, что вы собственно и сделали и действовать? Но в случае завершения конфликта, вы?

- мы будем действовать по-разному.

- там люди как жили, так и живут, только поменяли валюту и язык. А если сравнивать то там есть свое жилье и работа. Как тут прожить на 3 000?!

Додаток 3

Експертне інтерв'ю

Місце проведення: смт. Приазовське, Відокремлений підрозділ Державної прикордонної служби України

Час проведення інтерв'ю: 26.11.2018.

Особливості інтерв'ю : інтерв'ю проходило в спокійній доброзичливій обстановці.

Інтерв'юер: Муріч Світлана

Респондент: побажав залишитися інкогніто, задля власної безпеки. В матеріалах дослідження використовується ім'я Ігор.

Я: Добрий день, мене зовут Светлана, розкажіть о себе в трьох пропозиціях?

Х: Здравствуйте, значит родом отсюда, с с. Константиновки, мои родители здесь. В 2002 году, началась агитация для поступления в МВД, на тот момент, я один из всей школы изъявил желание. И так у меня семья многодетная и денег не было, то когда собрал документы, кадровики в отделе спросили, куда бы ты хотел поступать, в какой город, а я ответил, что мне лишь бы поступить на бюджет, а куда – мне без разницы. На что они предложили в Луганск. Вуз назывался Луганская академия внутренних дел имени 10-ти летия независимости Украины (это полное название). И мне сказали, что Вуз молодой и набирают всех на бюджет, что меня и устраивало. Ну поехал я туда с мамой, когда я посмотрел какие джипы туда поприезжали, мне стало грустно от того, что они такие крутые, а я такой простой смертный. И вот мама мне сказала, ну что сынок может домой, мы же не пройдем... Но я упертый, я сказал, что нет мы пройдем...и я все экзамены – история Украины, диктант, физкультура и право. Я все прошел отлично. По спорту я вообще не боялся, потому что я кандидат в мастера спорта по гиревому спорту. И мы поступили на бюджет, всё хорошо, нам дали неделю на сборы. Приехав обратно на недельку меня было сомнение поступил ли я, я просто ещё не верил, как я могу поступить на бюджет еще и такой Вуз?! И мы приехали уже туда собрали веники, тапки, которые необходимы были. Приезжаем туда через неделю, стоят все родители возле КПШ и выходит офицер, и говорит, кто хочет на КМБ поехать не в 10 часов, а во прямо сейчас с утра? Я поднял руку и ответил, что я, ну потому что я хочу, чтоб меня уже забрали...вот. Меня забрали, посадили в машину-вахту. Я и ещё три хлопца было. И мы едем и смотрим на вахту в заднее стекло и я понимаю, что чем-то пахнет ни тем, а сзади еще ехало три камаза груженых. И для чего нас взяли, я потом только понял, весь состав пополнения прибыл к 10-ти, а мы приехали в 8 и разгружали и камаз кирзаков, и камаз формы, и камаз питания – вот

этого всего натягались не смотря на это мы были счастливы, потому что всех привезли в 10, в пол 11, а мы уже были в форме, уже были задолбленные уставшие, но уже я точно понимал, что я поступил. Служил я 42 дня на курсе молодого бойца, после этого нас привезли в базу постоянной дислокации. Первый год я служил на факультете криминальной милиции, второй год я перевелся на факультет экономической безопасности, а потом этот факультет переименовали в факультет экономической безопасности и общественной безопасности. В конце 4-го курса, при чем это единственный Вуз МВД был, который из 18, где 4 года было казарменное положение, в других Вузах там год и на квартиру, а у нас держали, как мы это называли за колючей проволокой. В конце 4-го курса, новое пополнение, которое приехало первокурсники, нужно было ехать на полигон в качестве сержанта, как бы показывать им все прелести жизни, я поехал сержантом и когда я там проявил себя и мне это понравилось, по выпуску мне предложили остаться лейтенантом уже выпускником. Остаться командиром взвода при этой академии. Был такой начальник, у нас академии, генерал-полковник Дидоренко Эдуард Алексеевич. И я остался, я позвонил родителям, они говорят – как хочешь, и я остался там командиром взвода. Год я был командиром взвода, потом стал зам начальником курсов на курсе, то есть курс это 100 человек курсантов. Был самый молодой начальник курса, потому что звания старшего лейтенанта еще ни у кого не было вообще в истории. Выпустил я 109 человек. Набрали мы ещё одних, но только 2 курса успели провести и началась ... началось то, что началось. После год как выпустился, у нас не было как сейчас ты выпускаешься – бакалавром, чтоб получить высшее образование. Сразу же за 4 года я получил специалиста права, и мы поступили магистратуру на бюджет, то есть у меня 2 высших образования, первая ученая степень, так как я видел себя еще в написании диссертации, но это всё рухнуло... Началась война... Но до войны я успел жениться, женился на выпускнице.

Я: Вот когда вы жили в Луганске, что для Вас было самым важным? Как для человека?

Х: Стабильность, мир... я вообще не задумывался, даже не предполагал, что может начаться... Я задумывался, чтобы дальше служить в академии. У меня жена выпустилась и закончила магистратуру и она писала уже диссертацию на тему «Шахты», я тоже хотел поступать, я хотел защититься, получить ученую степень, но все так быстро произошло – эти руины. Женился я в 2008 году. В 2011 у нас появился сын – Мирослав. В 2013 году мы приобрели жилье, сделали ремонт, а в 14-ом начались события! И моя квартира пострадала как и все – вылетели все окна от ударной волны.

Я: А скажите пожалуйста – сменились ли ваши приоритеты с переездом сюда?

Х: Абсолютно нет.

Я: Что Вами двигало, что Вы собрали вещи и переехали именно сюда?

Х: Потому что моя родина здесь! А здесь – это именно Украина! Ни в ЛНР, ни в ДНР, я не хотел. Я привык служить Украине, у меня здесь родственники, родители, у меня здесь братья. Поэтому я просто даже не задумывался, не понимал, как я могу там остаться.

Я: Когда переезжали сюда, были ли сложности с получением статуса ВПО?

Х: Абсолютно нет. Не было никаких проблем, мы получили статус переселенцев, получали пособие на ребенка. Но были трудности в следующем – у меня прописка Луганская, и до сих пор остается проблема с этим, потому что куда не пойдешь... Элементарно в любую соц.службу, что-то оформить или что-то приобрести, везде проблемы. Соц.службы как заложники их законодательной базы...Но хамства нет. Мне помогли родители приобрести в Мелитополе однокомнатную квартиру, мы там и проживаем, но вопрос в том, что прописка до сих пор Луганская и выписаться, я там не могу...

Я: Какие приоритетные ценности были там, а какие появились здесь?

Х: да что там говорить... Здесь я хочу мира! Там – семья и карьера, планировали вместе с женой защищаться и в том Вузе то было возможно, там все для этого было. Здесь – семья. Жилье было проблемой, потому что мы скитались по съемным квартирам первое время, все деньги уходило на съем + ребенок пошел в садик, потом в школу. В приоритете было, конечно, жилье. Слава Богу родители помогли. Сейчас у меня главное – спокойствие моей семьи, так как они очень тяжело пережили этот переезд. Жена оттуда она очень переживает, так как на стороне украинских взглядов, но её родители вынуждены были остаться там...Ребенок получил психологическую травму, в 14-ом году он слышал, видел как оно все летело и взрывалось. Травма осталась в памяти, очень хорошо, что это не сказалось на здоровье, единственно, что когда он видит по новостям, что говорят там обстрелы, там то и то... он задает вопрос на свои 7 лет уже взрослый вопрос: «Пап, а когда война закончится?»

Я: Чем руководствовались в тот момент, когда сюда уже переехали?

Х: Я не мог там остаться, так здесь и только здесь моя родина. Никаких предложений не было ни с той, ни с моей стороны тем более. Мы вернулись там где нам комфортно, там где мы хорошо себя чувствуем и там, где мы в безопасности.

Я: Какой язык для себя считаете родным?

Х: Я свободно разговариваю на украинском, на русском, я никогда не был приверженцем сепаратизма. Я считаю, что это все не правильно. Я думаю, что человек разговаривает на том языке, на котором ему удобно. Я не говорю здесь постоянно на украинском, но я прекрасно понимаю и говорю на нем. Я чувствую себя украинцем, у меня украинские корни.

Я: В общем понимании скажите пар слов, что для Вас значит Украина?

Х: Как бы так мягко сказать? – прекрасный народ, прекрасная страна с идиотскими руководителями, которые загоняют нас в ненужный тупик.

Я: Как оцениваете нынешнюю ситуацию?

Х: Не хотелось бы, что все пошло и здесь в худшую сторону. Я надеюсь, что сегодня они примут нормальное, адекватное решение и военного положения не будет. Я очень на это надеюсь, потому что разрушения и новые жертвы не нужны никому. Ещё в начале войны я говорил сам себе, что можно было её и не начинать. Есть дипломатия, есть переговоры без применения оружия, но к сожалению у нас это не сработало. Переговоры должны быть не в Нормандском формате, а должны были президенты вдвоем сесть и решить эту проблему.

Я: Относительно реинтеграции? Хотели бы вернуться обратно?

Х: Куда??? Если там будет Украина, то конечно! Вы понимаете, что там люди зомбированы информационной войной? Они не понимали раньше, что происходит, а сейчас они все уже понимают. Да, в Луганск хочу обратно, но только если там будет мир, будет Украина и если возобновит работу наша академия. И я бы дописал свою диссертацию.

Я: Каким видите будущее Украины?

Х: Я и вижу и хочу, чтобы сегодняшняя ночь решила всё в положительную для нас сторону, чтобы выборы прошли во время. Не дай Бог майданов или каких-либо ожесточений, чтоб было спокойно, чтобы пришел к власти человек за которого народ проголосует и наконец-то закончилась война. Я вам так скажу – я видел там то, что я не хочу здесь видеть. То что там происходило, когда все города были в руинах, когда людям нечего кушать и это в 21-ом веке?! Когда люди не могут вернуться, ладно я отсюда родом, а другие? Такого не пожелаешь никому...

Я: Поменялось ли что-то в вас?

Х: Я никогда не забывал свою родину, моя любовь к ней как была, так и осталась... Но Родина меня забыла – потому что мне обидно, что я служил сколько, а приехал и тут все рухнуло. Приехал сюда ни с чем и зовут меня никак. На работу я не мог устроиться, на нормальную работу, так как я прихожу в структуры МВД, а на меня смотрят волком - вы же с Луганска, мы пока вас взять не можем... А кушать хочется и кормить семью нужно сегодня. И Мы долго с женой сидели без нормальной работы, нормально не могли себя обеспечить. Жена очень сильно переживала и из-за родственников, что там остались и из-за науки, у неё 70% диссертации уже было написано.

Я: Там у вас было какое-то звание?

Х: Я майор милиции, жена – капитан милиции. А с переездом и новой реформой полиции, было принято решение, что Вузы МВД должны быть раз аттестованы, то есть мы должны были стать обычными гражданскими людьми. Мне пришлось так и сделать, уйти по собственному желанию. И мы остались брошены, простым преподавателем я не хотел быть, потому что я служил с курсантами... это было в крови + я хотел развиваться в науке.

Я: Спасибо большое за предоставление информации. Хорошей службы.

Додаток 4

Светлана Мурич поділилась публікацією.

7 декабря в 14:07 · 🌐 ▼

Гримчак Юлія

7 декабря в 14:02

Може кому знадобляться мої записи щодо трансформації моєї повсякденної мови з російської на українську.

Колись прочитала у психологів, що перші кроки дитини ніхто не обговорює, не критикує. Пішла-впала, знову пішла. Ніхто не каже: " Все закінчуй. Не твое це!")

В навчанні мови не так. Стою сьогодні в черзі у магазині біля кас. Щось з'ясувала я з сусідом по черзі. Поряд всі на мене дивилися з певною цікавістю. Типу : українською розмовляє?ну помились же, давай, зараз ми тебе на місце поставимо! І тут я помиляюсь! Ви б бачили обличчя прихожан російськомовного середовища*. Всім стало зрозуміло, що " виделиваюсь". Господи, як мені було соромно...

Але я згадала, як мама розповідала, коли їй прийшлося з україномовної викладачки перетворюватися на російськомовну, бо в Донецьку було "неможно" говорити українською. Так говорили тільки "сельюки". Вона видавала в ефір таке: " садись - адініца", " повесь свою адежу". І таке інше. Мені стало легше з одного боку, а з іншого- це спонукає до більш ретельнішого вивчення мови, щоб не давати козирі в руки людям, які вважають намагання зберегти свою ідентичність за намагання привернути до себе увагу. Тепер не хвилини без української мови.

П.С.: Дякую, друзі, Anatoli Múliar Oleksandr Puhach, за підтримку.

Светлана

Главная

Создать

Гримчак Юлія

В сети 27 мин. назад

Ніякого Донбасу не існує. Є тільки Донецька та Луганська області.

Ну если брать именно это как регион

Регіональна ідентичність, на мій погляд, залишилась такою, як і була 30-40 років потому.

Можешь описать

Це ідентичність радянська. Вони не є українцями, але і росіянами також не стали. Їм в принципі це і нецікаво було. Головний чинник голосування на референдумі так званому було намагання покращити своє матеріальне становище. Ніяких політичних поглядів, або підтримки ідеологій не було.

Ідентичність сформувалася вже давно і змінювати її для мешканців Донецьку та області не було ані сенсу, ані бажання.

Мені якось один зі зверхників уряду так званої республіки сказав, що це кияни та українці відійшли від нас, це їх кудись понесло, а ми залишаємося там, де і були